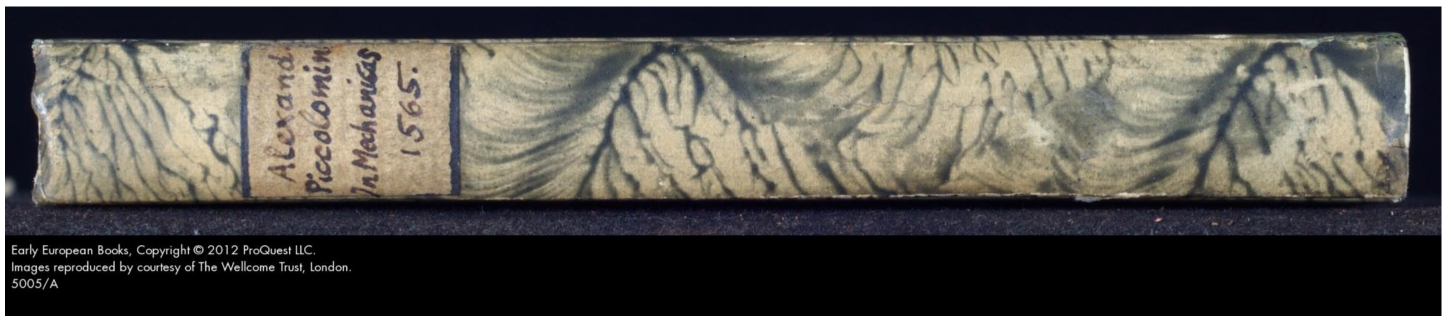

Alexand.
Piccolomini
In Mechanicas
1565.

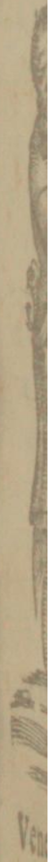

DR. ERNST DARMSTAEDTER
No. 1166
COLLECTION

ALEXANDRI PICCOLOMINEI IN MECHANICAS QVAESTIONES ARISTOTELIS,

Paraphrasis paulo quidem plenior.

EIVSDEM COMMENTARIVM DE
Certitudine Mathematicarum disciplinarum:
In quo, de Resolutione, Diffinitione, &
Demonstratione: necnon de materia,

ET IN FINE LOGICAE FACVLTATIS,
quamplura continentur ad rem ipsam, tum mathematicam, tum Logicam, maximè pertinentia.

Venetijs, Apud Traianum Curtium. 1565.

ILLVSTRISSIMO AC STRENNVISSIMO DOMINO IOAN. THOMASIO

Constantio a secretis militaribus, atque consilijs sacri Venetorum Senatus,

LAELIVS BARILETI SALVTEM felicitatemq; uniuersam, & nuntiat, & precatur.

IRTVTES, cunctas (præclarissime Domine) id roboris, ac nerui habere, fatentur peritissimi omnes, experientia duce: vt mox humilibus animis oblatę, nō possint quin eos sibi attrahant, perpetuaq; beneuolentia deuinciant. Iam causa (ornatissime Vir.) in me agitur. Ex quo enim te iuuenculum de re militari, vrbium regimine, horumq; similibus, non absq; aptissimo præsentis tuæ summæ autoritatis præsagio, solertissimè disserentem audiui: (istiusmodi hæc nobilissimo patre tuo Scipione cū auo meo familiariter loquēte) ita me hæ tuæ præfulgentissimæ virtutes ceperunt, vt ex eo tempore tuum magis quàm meum me esse senserim: animoq; semper ac mente noctu,

interdiuq́; reuoluerim, quonam genere offi-
cij hanc meam in te conceptam beneuolen-
tiam liquido oſtenderem. Tandem occaſio
fauẽtibus aſtris ſeſe obtulit Ariſtotelis.n.me
chanicas quæſtiones denuò incudibus nuper
rimè mea opera datas celſitudini tuæ deſti-
nandas eſt viſum. Vt illud tibi dicem, a quo
animi mei erga te obſeruantia cepit exor-
dium. Quod quidem genus muneris, & ſi
exiguum fore magnitudini tuæ certo ſciam,
meæ tamen erga eam conceptæ ſeruitutis &
beneuolentiæ aptiſsimũ pignus futurum eſſe
confido. Vbi enim a tuis teneris vnguiculis
memetipſum (quo maius donare non pote-
ram) tibi dicaui, qui hæc vti munera, & non
potius vti amoris inditia tranſmitti diiudi-
cabis? Vale. & Lelium tuum inter eos aſcri-
ptum, qui te colunt, & venerantur, ſolita be-
nignitate foue, ac tuere. Venetijs calen-
dis Februarijs.

ALEXANDRI PICCOLOMINEI COMMENTATIONIS,

Seu potius plenæ Paraphraſis, in Mechanicas Quæſtiones Ariſtotelis Præfatio.

HILOPHIA *eſt omnis diuiſa in partes treis, ſi Stoicis ac etiam Platoni credimus, qui in Phædro facultatem diſſerendi, Philoſophiæ eſſe partem exiſtimauit. uidebat enim forte Plato quod, cum huiuſmodi rationalis facultas, contēplatiuæ mētis habitus quidā ſit, iſq; nec ſapientia, nec intellectus dici poſſit, ſcientiā eſſe illam, atq; ob id Philoſophiæ partē relinquebatur. præſertim cū hæc facultas ſua habeat principia, ſuaſq; cauſas, propriumq; propoſitū. quo, ſi ad aliarū ſcientiarum uel bonū uel uerū exhauriendum, utimur, nil tamen prohibet, quin (ſi a reliquis ſeiungatur) Scientia dici poſſit. Verum enimuero, quia nec Stoici, nec Academici, ſed Peripatetici uolumus eſſe, Ammonium, Philoponum, ac Simplicium ſecuti, Philoſo-*

phiam in duas tantummodo partimur partes, alteram ſcilicet operatiuam, contemplatricem reliquam. Licet enim tam operantes quam contemplantes, ſpeculando philoſophemur, quia tamē operatiua ſpeculatio ad opus exit, ibiq́; deſinit, contemplatiua uero in ſe ipſa perficitur ac conquieſcit: iccirco hanc contemplationis illam uero operationis nomine nuncupamus. Operatiuæ autem duæ ſunt partes, actiua ſcilicet & factiua. Sub factiua, quæ utile magis opus, reſpicit quā honeſtum, ordinantur illæ artes omnes, quas Græci βα-ναύσας, ſiue βαναυσικὰς dicunt, nos ſellularias nuncupare poſſumus. Sub actiua uero, quæ maxime honeſtatem intendit, hominisq́; naturæ (qua homo ciuile animal eſt) potiſsimum conuenit, tres reſident partes, Moralis, Domeſtica, & Ciuilis. quarum prima nos ipſos, duce Prudentia regimus, atq; ut hominem decet conſtituimus. Secunda uero uxorem, filios, ſeruos, fortunæq́; bona, ac tandem domum ipſam, optime adminiſtramus. Poſtrema demum Reipublicæ ac Ciuitati, cui maxime nati ſumus, optima gubernatione ſuccurrimus. cui Ciuili philoſophiæ, quia eloquentia, ſi cū uirtute ac ſapientia coniungatur, maximum ſemper attulit ornamentum, propterea a multis, recte dicendi artem, ciuilis philoſophiæ partem eſſe creditur. Cōtemplatiuæ autem philoſophiæ tres eſſe partes, nemo ignorat, Naturalem, Mathematicam, & Diuinam. Naturalis cuncta quæ mouentur, ea ratione, qua motum includunt, conſiderat ac pertractat. cuius tot ſunt partes, quot eorum quæ naturalia ſunt, ea ratione qua motum reſpiciunt, cōtingit eſſe gradus, ueluti præter pri-

ma principia, simplicium etiam corporum, mixtorum imperfectorum, metallorum, plantarum, animalium, ac tandem hominis & eius partium. Diuinam uero Philosophiam, quam Metaphisicam uocant, in duas dispescunt partes. quarum altera, naturas non solum ratione, sed & re ipsa ab omni materia seiunctas ac separatas considerat, mentes scilicet illas simplices, nulliq; mutabilitati obnoxias: ueluti intelligẽtiæ sunt, et in primis Deus ipse optimus maximus. reliqua uero Metaphysicæ pars in cõmunißimis uersatur: ueluti in eo quod est, cuius partes atq; proprietates perscrutatur. Quo fit, ut ex hac Metaphysicæ parte, omnia quæ tanquam cognita in cæteris scientijs assumuntur, si a quopiam abnegentur, probari & ostẽdi poßint. quamobrem circa eadem laborant Metaphysicus & Dialecticus, circa communißima scilicet: diuersa tamen ratione, ut apud Alexandrum siue Ephesium Michaelem, abunde uideri potest. Sed de Diuina, & naturali philosophia hactenus, cum ad rem modo nostram non pertineant. Cæterum Mathematica, quæ contemplatricis philosophiæ tertia restat pars, quia quantum, magnitudinem scilicet & multitudinem, easq; nullo habito respectu ad materiam in quà firmentur, considerat: iccirco duæ sunt eius partes, altera numerum contemplans, Arithmetica scilicet: reliqua uero continuã magnitudinem speculans, quam Geometriam nuncupamus, quæ tametsi numerus ex continui diuisione nascatur, posterior tamẽ atque ignobilior est, quã sit arithmetica, multas ob causas, quæ apud Boetiũ in Arithmeticis haberi possunt. Vtraq; autem harũ mathe-

maticæ partium, alias rursus complectitur partes: nō quidem sellularias artes (ut quidam uolunt, qui illas sub decimo Euclidis libro non recte collocant, in quo libro potentia tantum habetur magnitudinum) sed Arithmetica quidem Musicam sibi uēdicat, Geometria uero Stereometriam, Perspectiuam, Cosmographiam, Astronomiam atq; Mechanicam. quæ tamen omnes, & si puræ, ac synceræ mathematicæ dici nequeant, cū materiam modo quodam respiciant: conuenientius tamen Mathematicæ, quam naturales appellātur. quod de Astronomia ipsemet testatur Aristoteles in diuinis. De Musica autē, & Perspectiua, in libro secundo de Principijs naturalibus. Verum & si eius testimonium, atq; auctoritas non adesset, nihilominus, cū mathematicorum instrumento, pertractentur, mathematicæ dici deberent. Quemadmodum enim enunciatio quælibet, ex dictione ipsa, quæ substandi uerbum sequitur, appellari cōuenit; ita ex modo, & ui demonstrandi, quælibet scientia recte nuncupabitur. cum enim dicimus hominem generari, aut album fieri, quia tā generatio, quā eductio albedinis motum indicat, huiusmodi enunciationes naturales esse, audacter pronunciabimus. si uero hominē esse id quod est, uel totum, uel substantiam, uel alia id genus, affirmabimus: tunc, quando hæc quæ dicimus inesse homini, communißima sunt, huiusmodi enunciationes metaphysicæ dici poterunt. Eodem pacto hominem ad infinitum diuidi posse, asseuerantes, enunciationem mathematicam constituimus. Aristoteles enim in sexto libro naturalium principiorum, habitum accipiens mathematicum, de

motu

motu differit. Quapropter & scientiæ etiam ab ijs, quæ media sunt in demonstrationibus, nuncupari debent. Cum igitur Perspectiua, Astronomia, Musica, & huiusmodi facultates, instrumento, ac (ut ita dicam) medio mathematico pertractentur, nil mirũ est, si recte mathematicæ appellantur. Quod quidem instrumentum, cum simul ostendat, & quod res sit, & quare sit, ob id certissimum existimatur. Verumenim uero, & nos alias disputantes sustentauimus, & nunc constãter asserimus, demonstrationes, quibus utuntur Mathematici non esse potissimas illas, ac præcipuas, quas Aristoteles in libris de Demonstratione omni diligentia inquirit. quò fit ut alia sit causa, qua in primo certitudinis gradu mathematicæ Scientiæ reponãtur. sicut nos abunde in Libello, quem fecimus de Certitudine mathematicarum scientiarum, opinionem hanc nostrã, manifestissimis rationibus declarauimus. cuius quidẽ opinionis ansam præbuit Proclus in primo Elementorum. Mechanica igitur Scientia, cum mathematico instrumento, ac medio pertractetur, nemini dubium esse debet, quin sub Geometria commodissime collocetur. Mechanicam autem Scientiam uoco, ex qua causæ, & principia, ad quamplurimas artes sellularias, exhauriri possunt. quæ quidem artes uulgo non recte, mechanicæ nuncupantur: nam potius sellulariæ, siue Banausicæ, ac humiles dici deberent. Eæ itaque artes maximũ ex mechanicis iuuamentũ capiunt, cum earum auxilio complures machinæ, compluraq; instrumẽta, domi, militiæq; ex cogitentur: ex qua quidem excogitatione, huiusmodi nomen sortitæ sunt.

Quoniam autem mechanicæ facultates, quãuis materiam ac motum, ueluti res graues & leues, celeritatẽ & tarditatem tangentes, modo tamen ac uia mathematica pertractentur: iccirco illas inter mathematicas connumerandas esse, existimandũ est. Licet enim mechanica instrumẽta, ac machinationes ipsæ, ad opus aliquod excogitentur, Mechanicus tamen artifex, ea ratione qua mechanicus est, solummodo causas et principia earum considerans, in contemplatione ipsa quiescit & sistit. Ex quibus omnibus quæ iam diximus, cũ liquido patere poßit, sub qua nam Philosophia, mechanicæ scientiæ collocentur, quod nam earum propositũ, quæ utilitas, quis nam doctrinæ modus, restat solummodo, opusculum hoc, quod nunc in manibus est, diuidere, eiusq; inscriptionem explanare, ac cui tãdem authori, ascribendum sit, palam facere. Liber hic in duas partitur partes. in quarum altera, ueræ causæ, certaq; principia, excogitationum fere omnium mechanicarum, inuestigantur: in altera uero unde Liber inscribitur, quæstiones quædam, & proponuntur & dissoluuntur, ad eaq; principia, quæ iam prius inuẽta sunt, commode rediguntur. Quod autem ad inscriptionem attinet, quæstio & propositio hoc tantum differunt, quod propositio quasi asseuerans, enũciat id quod ponit, quæstio uero illud idem dubitationis modo, inuestigandũ proponit. exempli gratia, si hoc modo proposuero. Longius feruntur mißilia funda, quam manu, propositio erit. si uero, Cur longius feruntur missilia funda, quam manu, quæstio euaserit. quẽadmodum etiam apud Euclidem: super rectã, triangulum æquilaterum

laterum cõstituere, quæstio est, quasi hoc proponat inquirendum. illud autem, maiori angulo maius subtenditur latus, propositio erit: cũ quasi asseuerans id proposuerit. Quæstiones itaq; Mechanicæ liber hic inscribitur. qui an sit Aristotelis, ne in causa tam manifesta, præiudicium ipsi fiat, non disputauero. præsertim quia, si nos phrasim atq; elocutionem huius libelli, & aliorum Aristotelis locorum, in quibus mathematicis utitur demonstrationibus, simul inuicem contulerimus, sicut in disputatione de Iride & alijs in locis, hanc esse Aristotelis peculiarẽ phrasim, manifestum erit. Illud tamen solum addo, Opusculum hoc, quãuis breue sit, magni tamen faciundum esse. in quo mira Aristotelis uis ingenij, atq; incredibilis doctrina, perspici potest. cum tam acute ac breui sermone omnium fere machinarum mirandarum, quæ tum excogitatæ fuerint, tum etiam in posterum excogitandæ sint, ueras causas inuestigauerit. Quem quidem libellum, propter eius (ut dicunt) obscuritatem, nullus fuit, quem ego uiderim, qui ad hunc usq; diem exposuerit: præter unum Leonicum, cuius quædam extant breuissimæ annotationes. Atqui obscuritas illa, quam dicunt, tum ex magna libri huius, in eo quod ad uerba attinet, deprauatione oritur, tum etiam maxime ex inscitia mathematicarum literarum: quæ, cum maiorem in modum, Aristotelis tempestate colerentur, hodie autem ferè negligantur, mirari utiq; non debemus, si, cum hac tempestate collatis; eorum temporibus, Philosophia ipsa nunc iaceat, ac languescat. Sed quia hic locus deplorationem mathematicarum disciplinarnm non

postulat, de his hactenus dictum sit. præsertim cum de utilitate, ac dignitate earum, abundanter disseruerimus in quodam opusculo: ubi Ptolæmeum defensauimus contra Gebrum. qui ei pluribus in locis Magnæ constructionis, quam Almagestum uocant, obijciens aduersatur. Ego tamen obscuritati, quam dixi, Libelli huius occurrens, omni studio, cura, ac diligẽtia qua potui, collatis inter se, quampluribus exemplaribus quæ Venetijs, Patauij, Bononiæ, ac Florentiæ, in Bibliothecis magni nominis, adire potui, Libellum hunc sanè aureũ, maiori ex parte emendaui. ac Paraphrasi quadam ualde plena, seu potius Commentatione, dilucidaui. ex qua ni fallor, clarissima Aristotelis sententia haberi poterit. Sed nimium forte præfati, ad ipsam nunc Paraphrasim siue Commentationem accedamus.

ALEXANDRI PICCOLOMINEI COMMENTATIO,

Seu potius plena quædam Paraphrasis, in Mechanicas quæstiones Aristotelis.

De Principiorum Mechanicorum potentia. Caput I.

VAMVIS uulgo ea potissimũ admirationem præbeant, quæ raro contingunt fieri, sapientes tamẽ, sciendi cupiditate flagrantes, earum rerum admiratione afficiuntur: quarum, uel crebro uel raro accidant, ignorant causas, quas omni conatu inquirentes philosophantur. Terræmotus, defectus Solis & Lunæ, diluuia, crinitas stellas, & alia id genus, quæ uulgus horret, non admirantur: quippe qui horum causas recte noscunt. multa uero quæ singulis horis fiunt, quorum hos latet causa, considerant admirantes. Harum tamẽ rerum mirandarum, duo sunt genera. alterum est illarum, quæ secundum naturam uidentur fieri, quarum, ut diximus, nescitur causa: alterum uero, earum quæ contra naturam accidunt, ueluti si grauia ascendant, leuia non superuolent, & multa huiusmodi, quæ ars ipsa conficit, naturam quandoq; superans. Hæc itaq; , cum ui quadam contingant, præter

naturam dicuntur fieri, atque horum causam, hoc est ipsam uiolentiam, cum uel ignoramus, uel minorem arbitramur quam effectus appareant, miramur oēs. Ars enim quamuis naturam imitetur, ac illam adiuuet, multa tamen ut usui nobis esse possint, aliter operatur ac illa facit. neq; minus ob id, naturæ imitatrix existimari debet, quippe quæ eo modo efficit quicquid facit, quo illa met efficeret, si illud faceret. Nam, tametsi natura eundem semper in quo uis opere suo, si non impeditur, seruet modum. ars uero, propterea quod nostra utilitas, usus, atq; commoditas multiplex est, multiplici etiam & illa itinere progrediatur: in quo uis tamen itinere, naturam & ipsa sequitur. Natura igitur, ex sua simplicitate nequaquam multiformis, si quando euenit, ut eius simplicitate, nos propter multiplices nostros usus non contenti, aduersus ipsam quippiam moliamur, tunc illa contra nitens ac contendens, nostris conatibus difficultatem imponit. quā difficultatem, seu potius hæsitationem quādam ut superemus, arte quadam indigemus, qua tandem naturæ conatus, uel penitus confringentes, uel aliqua saltem ex parte, demolientes, nostrum opus perficiamus. Illud itaq; artis genus, quo huic difficultati mederi possumus, mechanicum appellamus: propterea quod machinantes, hoc est omni ui, mentis excogitantes, machinationes quasdam atq; instrumenta, quibus quam plures artes exerceātur, reperimus. quò factū est, ut omnes artes, quæ humiles & sordidæ, atq; ideo illiberales sunt, abusione quadam, mechanicas uocauerimus: cum potius sellulariæ seu banausicæ dici debeāt.

Mechanica enim ars, illa tantum existimāda est, quà excogitantes, quamplures machinas, constructionesq; cæteris artibus sellularijs inuenimus. quam, philosophiæ contemplatricis partibus, annumerandam esse, nemini dubium esse debet, quippe quæ Geometriæ subiecta, multarum artium principia, excogitat ac speculatur. quæ quid ē principia, & si dirigantur ad opus, non ob id tamen, horum principiorum facultas, cōtemplatrix non existimabitur. ueluti & Geometria & Perspectiua, licet principia tradant Pictori, qui opus respicit, contēplatrices tamen habentur & sunt. Scientia igitur magis quam ars, facultas hæc mechanica merito nuncupabitur, præsertim cum Aristoteles ipse, non solum ab initio mechanicarum questionum, sed etiam in generatione animalium, in Metaphysicis, & quam pluribus alijs in locis, de Scientijs loquens, nomine artis abutatur. Hæc itaq; uel Scientia uel arte, quam mechanicam dicimus, his excellimus, in quibus a natura uinceremur. ea autem sunt, tum quibus maiora a minoribus superantur, tum etiam quæ & si modicæ uirtutis sint, grauiora tamen cōmouent, tum demum ea omnia ferè, quæ mechanicis quæstionibus inquiruntur. quæ quidem, quāuis non penitus naturales, nec omnino mathematicæ dici poßint, sed utrorumq; naturam sapiant, magis tamen mathematicis quæstionibus propinquæ sunt. Cum enim in naturali materia uersentur hæc, ueluti circa mobilia & ponderosa, ea ratione qua huiusmodi sunt (circa enim lapides, ligna, & alia id genus, subiectæ mechanico uersantur artes) modo autem mathematico, per designatio-

nes, & proportiones, demonstrentur: ac quælibet facultas, magis a modo ostendendi, quam a subiecta materia nuncupari debeat: iccirco hæc facultas, potius mathematicis contemplationibus, quam naturalibus annumerabitur. Quemadmodum enim de Perspectiua & Musica asserunt omnes, quæ & si res naturales intueantur, ut sunt uisus lineæ, spectra, sonora, & similia: quia tamen uia mathematica ostenduntur, inter mathematicas scientias collocantur, ita etiam mechanicas quæstiones, si non ad subiectas artes sellularias applicentur, quamuis & naturalium, & mathematicarum speculationum communes sint, magis tamē ad mathematicas facultates accedere fatendum est.

De Dignitate figuræ circularis. Cap. II.

VM mirandarum rerum, quarum nescitur causa, duo esse genera ostenderimus, alterum earum, quæ natura fiunt, alterum uero, quibus natura ipsa aduersatur: in hoc quidē genere omnes effectus ex ui mechanica contingentes, continentur: quibus cū naturam ipsam superari uideamus, miramur omnes. Quis enim admirabilitate non afficietur, cum quam magnū sæpe pondus, ab exigua ui moueatur, ac simul cū alio, præsertim pondere? sicut in uecte uidere possumus. quod enim sine uecte quispiam mouere nequit, illudmet facile mouet, uectis ad illud pondus adiuncto pondere. Hæc & multa alia id genus, cui non mira uidebūtur, donec causa ipsa magis miranda, ex qua hæc omnia ortum habent, ignorabitur? Has itaq; quæstiones, quas

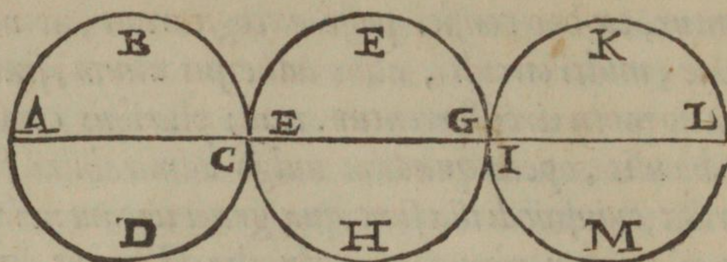
iam

iam mechanicas nuncupauimus, cum ex admirabili contingant natura, mirandas esse etiam & ipsas non est absurdum. Causa autem est circulus ipse: qua quidem figura, quid mirabilius inueniri potest? Circuli enim natura ex simul contrarijs constituitur: contraria simul retinet: simul cõtrarijs motionibus mouetur, ac unica existente linea quæ a centro est, non æqua uelocitate mouetur tota, sed eo punctus aliquis in ipsa, uelocius mutatur semper, quo magis a centro distat. atq; ob id pleraq; miranda accidunt, quæ ex his quæ adducentur quæstionibus palam erunt. At primo quidem, quod circuli natura, ex simul contrarijs constituatur, ex eo manifestum est, quod ex manenti & moto fit: non quod, uel ex centro, & ambitu, uel ex uno pede manente circini, & altero circumlato, cõstituatur: cum centrum nulla seorsum sit pars, ac forinsecus circuli naturæ accidat, quod a circino producatur: uerum illa eius existimanda est constitutio, quæ haberi potest ex Euclide: cum scilicet linea recta, altero eius termino stante, circumagatur: quẽadmodum etiam & globus ipse tunc producitur, cum semicirculi planum, dimetiente non moto, circunferatur. Ex manenti ergo et moto, natura circuli constituitur, quia ex eò fit, quod altero lineæ rectæ manente termino, linea ipsa, donec ad locum primum redeat, circumuehitur. Contraria etiam circulus simul retinet, quoniam linea illa orbiculata, quæ ipsum claudit, cum per latitudinem diuidi nequeat: duo quodammodo, simul contraria secum habet, concauitatem scilicet: & curuitatem, quæ quidem duo, non aliter a se inuicem distant, ac magnum &

parvum,quorum ſicut medium eſt æquale, ſic concaui & conuexi media eſt rectitudo. Quemadmodum enim quamlibet magnitudinem, ſi altera quapiam maior ſit, ut illa minor efficiatur, ei æqualem prius oportet fieri: ita etiam quod concauum eſt, ſi in gibbum defor mandum ſit, prius in rectum protendi neceſſe eſt. Con trarijs dehinc etiam, ſiue aduerſis motionibus, mouetur circulus. nam ſimul ſurſum, & deorſum, dextrorſum, ac ſiniſtrorſum, mutationem ſuſcipit. non quod in ſui natura, aliquod uere dextrum, aut ſiniſtrum, aut ſuperius, aut inferius, inueniri poſsit (nulla enim talis diuerſitas ineſt circulo, ea ratione, qua circulus eſt, præter interius, & exterius) ſed ita locutus ſum et loquar inferius non naturam reſpiciens circuli, ſed ſitum legentis, ac ſcribentis conſiderans, ut quæ dicuntur apertius perſpiciantur. Surſum ergo ſimul, et deorſum mouetur circulus. quod linea ipſa, quæ circulum deſcribit clare oſtendit, ſi enim ſurſum moueri incipiat, quamuis nunquã retrorſum regrediatur, uno tamen ſemper motu continuo, tandem ex aduerſa parte ad locum re dit, unde progreſſum inceperat, ac ibi motionis terminum facit: unde principium factum erat. quod quidem facere non potuiſſet, niſi etiam (ut ita dicam) deſcen diſſet. quare cum unus eius motus numero tantũ fuerit, ſimul ſurſum, & deorſum eam lineam motam fateri neceſſe eſt. quod etiam in extremitatibus dimetientis uideri poteſt. cũ primum enim alter terminus deor ſum tendet, alterum aſcendere neceſſe fuerit. Atqui hoc nonnullis anſam præbuit ad multa conficienda, quæ nos admiratione ſuſpenſos detinent. cum enim

huiuſ-

huiuſmodi aduerſum motum in circuli natura contemplarentur, ex hoc confici poſſe excogitarunt, ut una motione, multi circuli, alius aduerſus alium, ſimul contrario motu circũferrentur. itaq; pluribus confectis orbiculis, opera quædam uulgo admirabilia fabricarunt, cuiuſmodi illa ſunt, quæ græci uocant: πήγματα, αὐτόματα, αὐτοκίματα, & alia id genus, quæ ex ſe dum motus cauſam in receſſu celarent, cieri ac moueri uidebantur, ac in locis ſacris, & in Theatris ſpectaculi gratia proponebantur. Huius generis ſunt quãplurimæ horologiorum formæ, ac omnes demum machinæ, quæ uariis rotularum uerſationibus cõſtruuntur. quales etiam erant illæ, quas tertio ab hinc anno, præſtigiatores quidam, ſeu præſtrictores, ut ex admiratione hominum lucrum facerent, per urbes & oppida circunferebant. Memini enim inter alias huiuſmodi conſtructiones, puellulam quandam me uidiſſe, mira arte compactam, quæ ex orbiculorum & rotularum motu, ſpeciem uiuentis puellæ præſeferret. quæ ex ſeipſa aptiſsima agitatione mẽbrorum omnium progredi, ac modo tympanum, modo cytharam pulſans, mira uenuſtate atq; oris nutu, choream ducere uideretur. Hæ itaque machinæ, conſtructionesq; omnes, ex hoc (ut dixi) quod unica motione multi contrario mouerentur circuli, ortum habent. Quod ut manifeſtius eluceſcat deſcribantur circuli. A, B, C, D. E, F, G, D. Et I, K, L, M, ſeſe conſequenter, ac contingentes poſiti. Cum ergo circulum, A, B, C, D, contingat circulus E, F, G, H, moto ſic dimetiente A, C, ut A, ſurſum, C, deorſum, hoc eſt A,

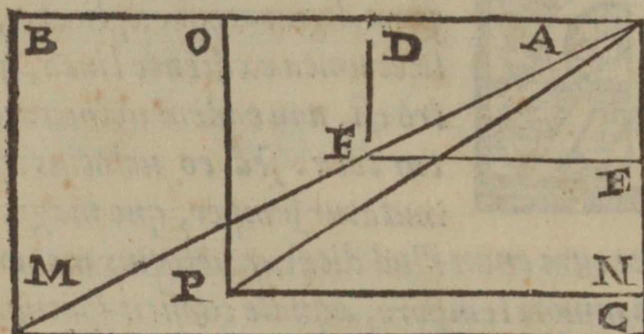
uerſus. B, C, autem uerſus. D, feratur: neceßario ſequetur circulum. E, F, G, H, a contingenti primo circulo impulſum, in contrariam partem moueri. adeo quod pars ſiniſtra dimetientis. E, G, hoc eſt. E, deorſum uerſus H, G, uero uerſus F, circumagatur. cuius contrarium iam diximus fieri a dimetiente primi circuli, A, C. Nec dißimili etiam ratione circulus E, F, G, H, circulum ſibi contingentem, propter eandem cauſam, I, K, L, M, in contrarias partes ſibipſi mouebit. dimetiens enim I, L, ita feretur, ut ſiniſtra pars, quæ eſt I, ſurſum ſicut A, L, autem ſicut C, uerſus M, deorſum circunferatur. ac rurſus, ſi plures erunt circuli diſpoſiti, uno ſolo circumacto, idem efficere neceſſe eſt. Hanc itaq; naturam formæ circularis animaduertentes Architecti, quàm plura in dies (ut diximus) inſtrumenta conficiunt, quorum principia, & cauſas occultātes, id ſolum, quod admirationem præbet, palam faciunt: & ad quam plures artes huiuſmodi inſtrumēta applicantes, maximo illis adiumēto fuiße exiſtimati ſunt. quāobrem concludere indubitanter poßumus, duabus ſimul motionibus contrarijs moueri circulum, quod tertium admirandum in eius natura propoſuimus.

De quarta dignitate formæ circularis. Cap. III.

ESTAT modo quartam huius figuræ dignitatem explicare, quod ſcilicet unica exiſtente linea, quæ a centro eſt, non eadem uelocitate mouetur tota: ſed eo uelocius eius pars mutatur ſemper, quo magis a centro diſtat: cum enim illud dicatur uelocius moueri, quod uel in minori tempore, æquale conficit ſpatium, uel eodem tempore maius interuallum pertranſiuerit: pars autem lineæ, quæ magis a centro remota eſt, maiorem eodem tempore deſcribat ambitum: hinc eſt, quod celerius pars illa, reliquis partibus circũagitur. Quod autem uerum ſit remotiorem a centro lineam, eadem ui commotam, maiorem quam illa, quæ minus abeſt, ambitum eodem tempore deſignare: iam manifeſtißime apparebit, ſi primum oſtenderimus, tum duabus ferri motionibus, quæ circulum deſcribit, lineam, tum etiam ambas has lationes, in nulla ratione ſibi inuicem deuinctas eſſe. non ſolum enim circulus ipſe, duobus contrarijs ſimul fertur motibus, ſicut ſupra iam demonſtrauimus: ſed illam met lineam circulum deſcribentem, binis in nulla proportione duci lationibus, neceſſe eſt. ſiquid enim duabus motionibus in aliqua conuenientia duceretur, neceßario per lineam rectam tenderet: quæ quidem eius quadranguli dimetiens efficeretur, qui ex lateribus eiuſdem conuenientiæ ſeu analogiæ conſtitueretur. Quod ut clarius eluceſcat, deſcribatur hæc figura. ſitq; proportio, ſecundum quã quip-

piam fertur, quàm habet A, B, ad A, C, sitq; quod fertur A, quod quidem ex se moueatur uersus B, de-

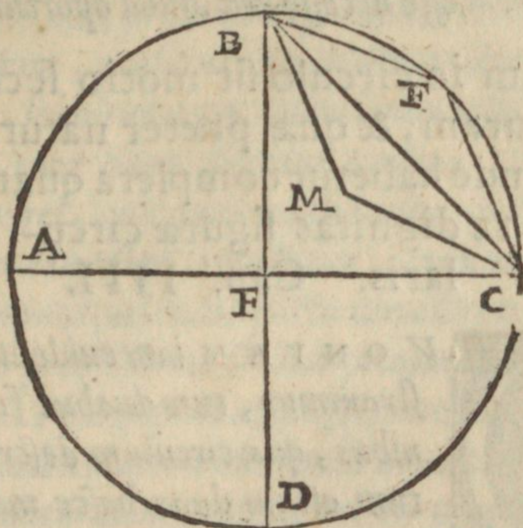

feratur etiam uersus C, simul motum cum A, B, linea, quæ ad M, C, tranferatur. sit autem A, ex se motum usq; D, delatum uero cum A, B, usq; E. Quoniam igitur ex concessu data est lationis ratio, quàm habet A, B, ad A, C, necesse erit A, D, ad A, E, eandem habere rationem. quare in eadem sunt dimetiente A, M, ex conuersa uigesima quarta propositione Sexti Euclidis. Ex qua habetur, quod omnes quadranguli æquidistantium linearum, qui circa eandem lineam dimetientem constituuntur, sunt toti, & sibi inuicem similes, hoc est eiusdem rationis. eadem ergo linea dimetiens est quadranguli A, D, F, E, & E, & A, B, M, C, atque ob id A, erit in puncto F, cum A, D, linea sit æqualis F, E, A, E, uero ipsi D, F. Eodem etiam ostendetur modo, ubicunqne latio terminabitur. semper enim A, in dimetiente reperietur, atque ob id A, duabus lationibus in laterum ratione datis, in dimetiente A, M, feretur semper. Cæterum si A, duabus

bus motionibus non in ratione quam habet A, B, ad A, C, feretur, ſed in quacunque alia ratione, tunc quidem non in dimetiente, A, M, latum erit, ſed in quapiam alia linea, recta tamen. feratur igitur A, ſecundum quandam aliam rationem, ex ſe uerſus B, & delatum uerſus C, ita quod quo tempore ſuo motu ad O, uenerit, delatum ad N, acceſſerit: tunc certum eſt, quod quadranguli A, O, P, N, & A, B, M, C, non ſunt in eadem linea dimetiente A, M, ſed quadranguli A, O, P, N, facta eſt diameter uerbi gratia A, P. A, igitur latum ſecundum datam rationem,] quam habet A, O, ad A, N, erit in puncto P, atque ob id quamuis per lineam A, M, latum non fuerit, per A, P, tamen quæ etiam & ipſa recta eſt, tranſlatum erit. Quamobrem concludendum eſſe arbitror, quod quicquid duabus motionibus in quacunq; ratione datis, defertur: illud ſecundum rectam protendi lineam neceſſe eſt. Et uice uerſa, quicquid orbiculato ambitu latum erit, id in aliqua duci ratione nunquam poſſe. nam ſi in quapiam ratione ducetur: tunc ex iam dicta Euclidis ſententia per rectam lineam, quæ quadranguli eiuſdem rationis dimetiens erit, deferetur. quæcunque igitur in nulla ratione, nullo in tempore lata fuerint: recta ferri latione, non poſsibile eſt. nam ſi recta erit, poſita tunc in diametri locum ac completo quadrangulo, illud quod ferebatur: ſecundum rationem quadranguli laterum ut diximus, deferetur. poſuimus autem ex conceſſu, quod

in nulla ratione mouebatur: ſecundum rectam ergo non deferetur atq; ob id circulariter ipſum moueri neceſſe fuerit: quod oſtendendum erat. Sed forte quiſpiam dubitauerit. nam & ſi concedatur id, quod duabus lationibus in nulla ratione fertur, ſecundū rectam non ferri lineam: non ob id tamen ſequitur, circulariter latum eſſe. non enim quælibet non recta linea, circularis eſt. Huic dubitationi reſpondendum eſt, quod ex eo, quod Ariſtoteles addit, in nullo tempore, concluditur ipſa motio circularis. ſiquid enim binis lationibus, in nulla ratione, in qua uis modica temporis parte deferetur, illud forte, quamuis non per rectam, per orbiculatam tamen lineam non agetur. ſed cum primum in nullo tempore adiunxerimus, tunc circuli lationem concludemus. Quod autem binis ducatur mutationibus, ea quæ circulum deſcribit linea (quod ex conceſſu in ſuperiori demonſtratione aſſumpſiſſe uiſi ſumus) quamuis ex his, quæ diximus patere poſſit: ex hoc tamen magis etiam eluceſcet. quod ſcilicet ſi unica tantum latione duceretur, ad unam ſolummodo ſitus differentiam, progrederetur: quare recta eſſet latio, ut oſtendi poteſt ex his, quæ habentur ab Ariſtotele in primo Cœli. quod autem ad diuerſas ſitus differentias tendat ſimul Circulus, circulumq; deſcribens linea, iam in præcedenti capite oſtenſum eſt. Quin etiam. ſi recta tenderet circulum deſignans linea, nunquam ad perpendiculum diametro collocabitur: & tamen contingit, ut & ipſa a centro perpendicularis efficiatur. quod ut manifeſtius percipi poſſit, deſcribatur hæc figura. ubi linea F, B, circulum deſcriptura intelligatur.

ligatur. Tunc palam fit, quod si unica tantum latione feretur in circulo describẽdo, ipsam semper per re-

ctam progredi necesse est: cum omne quod unico motu cietur, ad unam situs differẽtiam tantummodo moueatur. F, B, ergo si per rectam feretur, nunquam ad perpendiculum diametri protensæ, F, D. peruenire poterit: & tamen, si circulum descriptura sit, fieri illam quandoq; perpendicularem ex centro, F, ad F, D, necesse est: quando scilicet ad ipsum accedet, C, quare sequitur, quod non unica, sed duplici motione ferri debeat, si circulum designauerit. sed si recta accesserit ad ipsum, C, illa quidem erit B, C, in ratione igitur facta erit motio, quam habet B, E, ad E, C, ex iam dicta sententia Euclidis completo nanq; quadrangulo, B, E, C, M, B, C, dimetiens eius euadit. sed ex priori demonstratione assumpsimus, in nulla ratione ipsum B, moueri: ergo non secundum rectam lineam facta est motio. quò fit ut secundum curuam lineã fieri conclu-

di poßit. quam, quia non solum in nulla ratione, sed etiam in nulla ratione in nullo tempore, facta est motio, circularem esse necesse erit. quod oportuit ostẽdisse.

Quænam in circulo sit motio secundum naturam, & quæ præter naturam, vnde habetur completa quarta dignitas figuræ circularis. Cap. IIII.

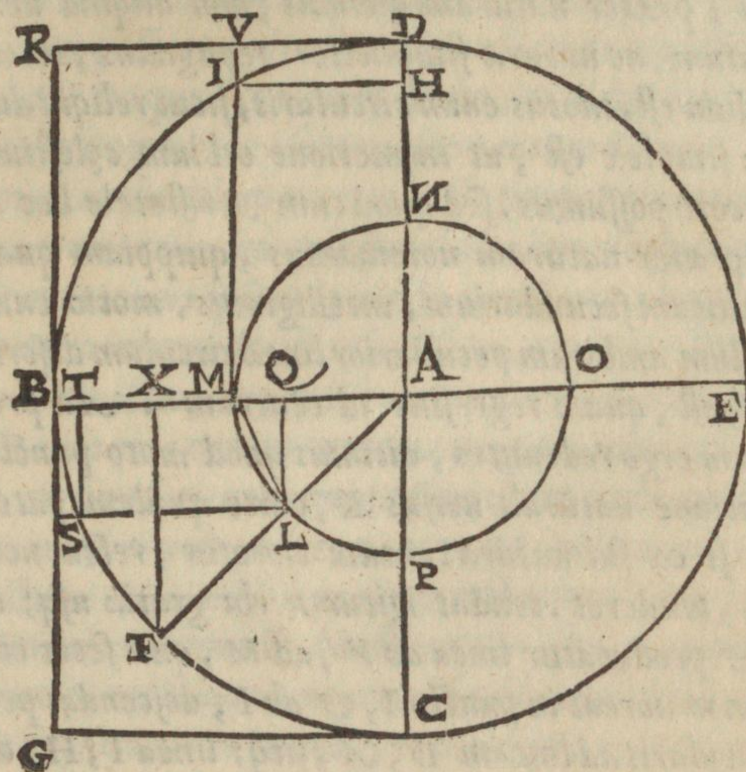
VONIAM iam euidenter demonstrauimus, tum duabus ferri motionibus, quæ circulum describit, lineã: tum etiam duas hasce motiones, in nulla ratione sibi inuicem deuinctas eße: quæ duo paulo superius proposuimus demonstranda: reliquum est, quid nam ex his iam sequatur, ostendere. quod scilicet unica existente linea, quæ a centro est, non eadem celeritate mouetur tota, sed eo uelocius eius pars mutatur semper, quo magis a centro longinqua est: eodem tempore longius transiens interuallum. siue (quod idem est) quod quæ magis a centro abest linea, eadem ui commota, citius fertur, quam minus distans. quod quartum in figura orbiculata mirandum esse, in secundo capite affirmauimus. Huius ergo rei ueram ac proximam causam ostendamus. Quotiescunq; duorum eodem impetu, siue eadem potentia latorum, hoc quidem magis repellitur, seu potius in aduersum retrahitur: illud uero minus: rationi consentaneum est, tardius id moueri, quod retrahitur magis. sed illarum linearum,

rum,

rum, quæ ex centro circulum describunt, quarum altera maior sit, altera minor, eadem ui motarum: illa quæ minor est, proximiorq; manenti centro: magis ad medium, quasi in contrarium trahitur: quàm quæ maior. sequitur ergo, quod lineæ minoris extremitas, seu tota linea, feratur tardius. Propositio ipsa ex se patet. quicquid enim in suo cursu impeditur, aut in aduersum repellitur: tardum fit magis, quã si uel minus, uel nullo pacto impediretur. Assumptione uero probabimus, si illud primum nobis ex media naturali Philosophia assumpserimus. quod scilicet quicquid duabus lationibus simul mouetur earum alteram sibi naturalem, alteram uero præter eius naturam, contingere necesse est. Quo assumpto habito: quoniam iam demonstrauimus quamlibet lineam, quæ circulum describit, quantacunq; fuerit, duabus motionibus simul ferri, consequitur ergo alteram sibi esse naturalem, alteram uero præter naturam, ac quodammodo uiolentam. naturalis latio illa dicitur, quæ secundum ambitum est, non naturalis uero, quæ in aduersum ad centrum fit. uidetur enim centrum ipsum quod manens est, retrahere, ac reuocare lineas omnes, quæ ab ipso exeunt: quasi legem ipsis imponat, ne ab eius solio longius remoueantur, quàm sibi libeat. uult enim omnium linearum a se egredientium extremitates, æquo semper interuallo a seipso distare. nulla igitur linearum extremitas, secundum eius naturalem cursum, potest suo arbitrio longius uagari ac spatiari, quàm sibi lege impositum fuerit. qua lege ad cẽtrum ita semper retrahitur,

ut ab ipso æquum interuallum seruare poßit. Atqui quemadmodum Regibus, ac Principibus euenit, ut quo magis gentes, ac nationes aliquæ, quæ ipsis subiectæ sint, longo terrarum tractu ab aula regia longè fuerint, eo minus eorum legibus, ac institutis uiuant, atq; imperium uereantur, & minus etiamsi peccauerint, puniantur: ita etiam centrum, quasi in circulo Princeps sit, quo magis lineæ ipsæ longius producentur: eo minus naturalis earum motus impedietur, ac minus etiam ad medium retrahentur. Atq; ob id euenit, quod linearum ex cētro egredientium, illa minor, quæ centro uicinior est: magis mouetur præter naturam, hoc est magis retrahitur: quàm linea maior, quæ uersa uice in longinquum protensa, minus præter naturam mouebitur, quam illa minor. Quod ut manifestius appareat, describatur circulus B, D, E, C, maior, & M, N, O, P, minor circa idem centrum A, protrahanturq; dimetientes in maiori quidem circulo B, E, & D, C, in minori uero M, O, & N, P, protendaturq; linea contingens circulum in puncto B, quæ sit R, K, compleaturq; ex R, K, & D, C, quadrangulus rectorum angulorum, qui sit D, K, R, C. Hac descripta figura, ante aquam ulterius accedamus, ut clarius cognoscatur in circulo motio naturalis, & motio præter naturam, dico quod in linea mota A, D, eius extremum quod est D, motu suo naturali, qui secundum ambitum est, mouebitur in partem dexteram (non quod in circuli natura, ut diximus, si dextrum, uel sinistrum: sed cum sic loquimur, situm scribentis aut legentis respicimus, ut sensus ipse ac-

quiescat

quiescat magis) mouebitur inquam punctus D, ex sui natura, ad partem dexteram, exempli gratia, hoc est uersus K, totum ergo interuallum, quod uersus eiusmodi partem acquirit confectum dicitur ex motu naturali; ita quod si solummodo naturali motione progrederetur, per lineam rectam uersus, K, tenderet. uerum quia altera latione præter naturam simul mouetur, dum a centro trahitur: sequitur quod dum uersus K, ex sui natura progreditur: simul etiam, ut æquo interuallo semper a centro distet: tanto spatio retrahentur, ad A, accedens: quanto magis semper distaret, si ex sui natura tantummodo moueretur. obiter tamen T, animaduersum uelim, quod id quod in motione

circuli, præter naturam dicimus, non aliquid uere uiolentum, ac naturæ ſimpliciter repugnans, intelligendum eſt, motus enim circularis, ſicut reliqui duo recti: ſimplex eſt, ut in motione orbium cœleſtium perſpicere poſſumus. ſed quod cum Ariſtotele hoc in loco, præter naturam nominamus, quippiam quaſi ut ita dicam ſecundarium, intelligimus. motio enim ſecuudum ambitum peculiarior lineæ circulum deſcribenti, eſt, quam regreſſus ad centrum. Ad propoſitum ergo redeuntes, dicimus quod moto puncto. D, latione naturali uerſus K, clare quidem patet, quod ſi ex ſui natura tantum cieretur, recta uerſus K, tenderet. tendat igitur uerbi gratia uſq; ad V, & producatur linea ab V, ad M, quæ ſecet circulum maiorem in puncto I, & ab I, deſcendat perpendicularis ad lineam D, A, ſitq; linea I, H; dico igitur quod D, ex ſui natura, ſi nulla alia latione moueretur, recta pertranſiſſet ad V, & tunc quidem magis diſtaret a centro A, quam ante initium ſui motus. Verum quoniam ut diximus altera latione præter naturam ſimul fertur, hac quidem latione, ut æquo ſemper interuallo a centro diſtet, ad centrum ipſum tanto ſpatio repulſum eſt, quanto, ſi retractum non fuiſſet, longius abeſſet quam prius. Cum enim ex ſui natura, ſi non retraheretur, perueniſſet ad V, illuc, retractum peruenire non potuit, ſed tunc erit in puncto I, ablatumq; fuit de ſuo motu naturali, uerſus centrum, interuallo ferè V, I, uel D, H, quod idem eſt. quælibet enim diſtantia, ſecundum perpendiculum menſurari debet: cum in quolibet

genere

genere mẽſura debeat eſſe quid minimũ in illo genere. Eodem pacto hoc idẽ oſtendi poteſt in toto ambitu circulari: ita quod, ut ſemel dicam, quælibet linea, quæ a centro egreditur, ſi motu ſuo tantum naturali duceretur, uerſus illam partem recta ſemper tenderet, ad quam mouetur. ſed quia ſimul alia latione præter naturam moueri ipſam opus eſt: neceſſario ad centrum, ut æquo interuallo ab ipſo diſtet, trahetur ſemper. quæ retractio ſiue repulſio in longioribus lineis minor eſt: tum quia earum extrema magis a centro manente, & uim faciente remotæ ſunt: tum etiam quia, quo maior eſt circuli ambitus, eo magis ad lineam accedit rectam. ita quod ſi ex eadem recta linea, portio quædam minoris circuli, conſtituenda eſſet, magis oporteret ipſam incuruari, atq; in gibbum reddi, quàm ſi ex ipſa maioris circuli portio quæpiam conſtitueretur. Sed cum ſatis iam euidenter, ni fallor, declarauerimus, quiſnam ſit motus naturalis, & quis præter naturam in linea circulum deſcribente: ad propoſitũ modo reuertentes, oſtendere debemus ex deſcripta figura id, quod paulo ſuperius pollicebamur. quod ſcilicet linearũ è centro egredientium, ac circulum deſcribentium, minor illa, quæ centro uicinior eſt, magis mouetur præter naturam, hoc eſt magis a centro manente reuocatur, atq; ob id tardius fertur, quã maior linea: in qua uice uerſa cõtraria penitus ratio reperitur. Hoc igitur ſic demonſtrabimus, repetita quidem ſuperiori figura. Nam ſi A, B, maior linea circulum deſcriptura, ad illum met locum redierit, unde progreſſa eſt, manifeſtum eſt, quod ad ipſum met locum A, B, feretur

tandem. atque eodem pacto A, M, minor, minorem circuitum descriptura, ad locum A, M, demum perueniet. dico itaq; quod tardius feretur A, M, quam A, B, secundum naturam. quia maior fit repulsio in ipsa A, M. Moueatur nanq; linea A, M, usque ad aliquem locum, uerbi gratia ad punctum L, & producatur a centro linea A, L, F, & a signo L, ducatur perpendicularis ad A, B, sitq; L, Q, ab eodemq; L, protrahatur linea æquidistans ipsi A, B, usq; ad S, sitq; L, S, ab S, autem cadat perpendicularis ad A, B, ipsa uidelicet S, T, quæ æqualis est ipsi L, Q, ex XXXIIII. propositione primi Euclidis. ubi habetur quod quadrangulorum æquidistãtium laterum, latera ex aduerso sunt æqualia. ex motu igitur puncti M, ad L, confectum fuit spatium secundum naturã, quod metitur linea Q, L, quodlibet enim spatium per pendiculo mensuratur. ex latione uero puncti B, ad S, interuallum quod B, secundum naturam fecit, metitur ipsa S, T, cui ut diximus est æqualis L, Q, motiones ergo secundum naturam M, ad L, & B, ad S, sunt æquales, motus uero præter naturam inæquales. maior enim confectus fuit a puncto M, quàm a B, nã cum primum M, accesserit ad L, trãslatum erit præter naturam interuallo M, Q, ut patet ex his quæ diximus superius, quando motum præter naturam declarauimus. B, uero cum uenit ad S, ob eandem rationẽ, non naturaliter, interuallo B, T, latum erit, minori scilicet, quam M, Q, ut ostendi potest ex ijs, quæ habentur ex doctrina sinuum rectorũ, & uersorum. probat enim Gebrus, & Ioannes de Monte regio, quod

eadem

eadem linea, siue æquales lineæ, si in circulis non æqualibus, perpendiculares fiunt ad dimetientes circulorum: maiorem sinum uersum, hoc est maiorem partem abscindunt ipsius dimetientis, in minoribus circulis, quàm in maioribus. quod aliunde nō prouenit, nisi ex eo quod eædem lineæ, uel æquales, si portiones minoris circuli debeant fieri: magis incuruātur, ac in gibbum deformantur, quam si maioris. maior igitur est linea. M, Q. ipsa. B, T. & æqualis est. Q, L. ipsi T, S. hoc est motus naturalis motui naturali: latio igitur secundum naturam æqualis est, ea autem quæ præter naturam, non æqualis: uelocius ergo A, M. minor præter naturā mouetur, quàm A, B, maior, quod erat primum declarandum. Quod autem ob id A, B, maior celerius moueatur secundum naturam, quàm A, M, minor, palàm etiam patet. Nam quoniam necesse est quaslibet lineas tam maiores quàm minores, in circulis eadem ui motis, tam secundum naturam, quàm præter naturam, in eadem ratione circunferri, ita quod quæ sit in maiori linea, ratio motus præter naturā, ad naturalem: ea etiam sit in minori: hinc est, quod in descripta figura, quò tēpore linea, A. M, minor peruenerit ad L. oportet quod A, B, transierit ultra punctum S, nam in ipso S, non reperitur ea ratio motus, quàm requirimus; sed motus tunc naturales in maiori, & minori linea, ut probauimus, sunt æquales: præter naturā uero, maior est motio in minori linea: cum M, Q, sit maior ipsa, B, T. quare ad hoc, ut ratio motus naturalis ad præter naturam in uno, sit eadem quæ in altero: opus est, quo tempore, M, ad L, latum

fuerit, B, maiorem ambitum peregisse, quàm sit B, S, ac eò tandem peruenisse, ubi prædicta contingat ratio. quod existente M, in L, in uno tantum loco contingere potest, qui est ubi F, quo in loco motus secundum naturam ipsius B, erit ipsa perpendicularis F, X. præter naturam uero B, X, cum ex perpendiculari, ut diximus, huiusmodi interualla, dignoscantur. quo tempore igitur punctus M, translatus fuerit ad L, B, ad F, necesse est peruenisse: vbi ea ratio contingit, quæ requiritur. nam quam habet rationem F, X, secundum naturam ad B, X, præter naturam in maiori circulo; illã met habet etiã L, Q, secundum naturam ad M, Q, præter naturam in minori. quod clarius patebit si ducantur à puncto B, ad F, & ab M, ad L, lineæ B, F, & M, L. tunc enim uidebimus ex quarta propositione Sexti Euclidis, quod quam conuenientiam habet F, X, cum B, X, in triangulo B, X, F, eam habebit & L, Q, cũ Q, M, in triangulo M, Q, L, æqualium .n. angulorum sunt isti trianguli. angulus enim M, Q, L, est æqualis B, X, F, cum ambo recti sint. angulus uero Q, M, L, æqualis est angulo X, B, F, ex XXIX. primi Euclidis propositione. nam æquidistantes sunt M, L, & B, F. si enim intelligamus duos triangulos A, M, L, scilicet, & A, B, F, cum angulus in A, sit cõmunis utriq; triangulo, sequitur ex XXXII propositione primi Euclidis, quod anguli, A, M, L, & A, L, M, simul sumpti sint æquales angulis, A, B, F, & A, F, B, identidem simul sumptis. & cum lineæ A, M, & A, L, sibi sint æquales ob diffinitionem circu

li:

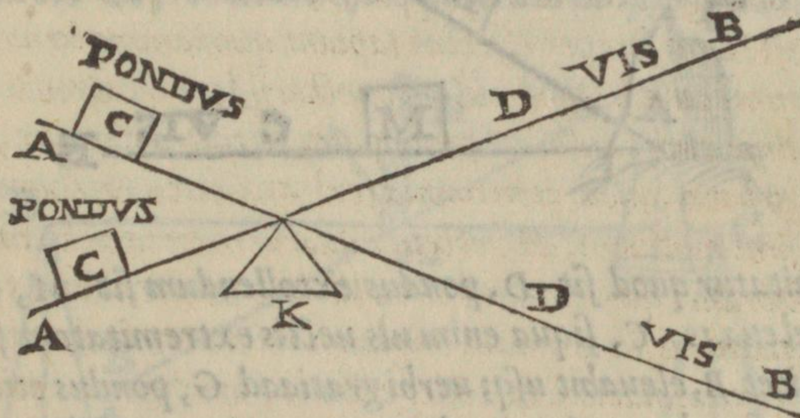
li: quinetiã & lineæ A,B,& A,F: sequitur ex quinta propositione primi Euclidis, quod anguli A,M,L, & A,L,M, sint æquales: & angulus A,B,F, æqualis sit angulo A,F,B. quare necessariò sequitur ex cõmuni cõceptu mentis, omnes hos quatuor angulos sibiinuicem æquales esse: ac propterea lineas M,L, & B,F, sibi, ut dicebamus, æquidistare. Quamobrem, ut iam diximus, necesse est, eam esse rationem F,X, ad B, X, quæ est L,Q, ad Q,M, & ex permutata ratione, qualis est F,X, ad L,Q, talem esse B,X, ad M, Q, qualis scilicet est motus naturalis, ad naturalem, talem esse motum præter naturam ad præter naturã. Quod si quis, quo tempore M, ad L, peruenerit, existimat aliò peruenisse ipsum B, quàm ad F. is ratiotionem, & conuenientiam omnem euertet, quàm diximus in motione literarum, in circulis eadem ui motarum, inueniri semper oportere. Quò fit, ut maiorem circuitum transierit in eodem tempore A,B, maior linea, quàm sit circuitus B,S, qui æqualis est ambitui M,L, quem eo tempore A,M, minor peregerat. quare ex diffinitione uelocioris, celerius lata est linea A,B, quàm A,M, maior scilicet, quàm minor. quod tandem oportebat demonstrare. Quam ergo ob caussam ab eadem ui celerius fertur punctus ille in circulo, qui magis à centro distat, ex his, quæ iam diximus, manifestum esse arbitror. & hoc erat postremum quatuor mirandorum, seu quatuor dignitatũ, quas in orbiculata figura, reperiri, nos superius in secundo Capite, proposuimus. atq; hoc idem magno nobis erit usui in quæstionibus inferius explicandis, ut uidebimus.

De Vecte & Libra, quid sint, & quod ad Circulum referantur. Cap. V.

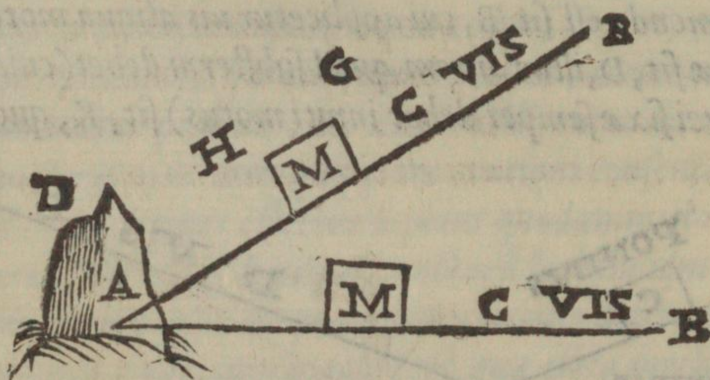
Osteaquam satis abundanter, ac fortasse nimis prolixe enucleauimus: quam sit admirabilis Circuli natura: rationi posthac dissonum non uidebitur, quamplurimas machinationes, atq; instrumenta, mira excogitatione ad superandam naturæ uim fabricata, quæ ex hac orbiculata forma ortum habent; admirationem hominibus præbere. ex admirabili enim mirandum contingere, ac oriri quippiam, rationi consentaneum est: cum semper effectus sapiant quodammodo naturam causæ. Quod autem cunctarũ ferè huiusmodi machinarum causa & principium circulo deferatur, ex eo patet, quod, cum omnia ferè, quæ circa mechanicas sunt motiones, ad uectem: quæ uero circa uectem ad libram: quæ tandem circa libram ad circulum, tanquam ad sui primam originem referantur: sequitur, si ratiocinationem collegerimus, mechanicas omnes lationes, ad huiusmodi formam orbiculatam redigendas esse. Quæ res ut melius declaretur: quid per uectem, & quid per libram intelligendum sit, explanandum est. Vectiũ itaq; plura sunt genera. est enim uectis instrumentum quo clauditur ostium. Est autem, quo uinaria torcularia comprimuntur. quinetiam uectis est, quo in trochleis ductarius funis uoluitur. Sed, quod ad rem modo nostram attinet, uectis instrumentum quoddam est, siue ligneum, siue ferreũ, satis oblongum. cuius altera extremitas, cum in formulam

lingulæ cuiusdam redacta sit: quam ob id lingulam, siue patellulam uulgo uocant: ponderi eleuando subijcitur: quod quidem tunc eleuabitur, cum quapiam re firma, cui uectis innitatur propè lingulam substrata, altera uectis pars deprimetur. Describatur enim hæc figura, in qua intelligatur uectem esse lineã A, B, cuius lingula sit, A, cui superimponatur pondus summouendum, sitq; illud C, superior autem extremitas quæ deprimenda est sit, B, cui applicetur uis aliqua motoris, quæ sit, D, illud autem, quod substerni debet (cuidã enim rei fixæ semper debet inniti motus) sit, K, quod

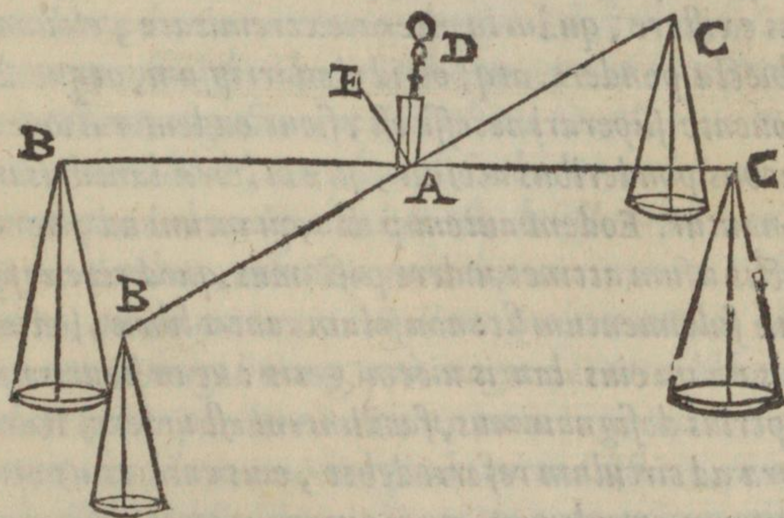
quidem proximius est ipsi, A, parti scilicet habenti pondus, quàm ipsi, B, potentiæ scilicet deprimenti. si qua ergo ui, uectis extremitas, quæ est, B, deprimetur, uerbi gratia usq; ad G, tunc necesse erit, pondus usq; ad F, eleuatum iri. illud autem quod uecti substernitur græci uocant ὑπομόχλιον, siue ὑπερὸν, nos forte fulturam, siue fulcimentum recte uocabimus. Alius autem est usus uectis, cum scilicet lingula ipsa nõ ponderi subijcitur, sed terræ, uel cuipiam manenti ualido,

quod fulcimenti uicem gerit, innititur. pondus uero uecti ipsi prope lingulam imponitur. ita quod altera uectis extremitas, a ui quapiam mouente nō depressa (ut prior uectis usus postulabat) sed ad superiorē partem eleuata, pondus ipsum commoueat, ac sursum tollat. ueluti in hac figura. sit enim uectis A, B, cuius lingula, A, quæ terræ, seu alicui corpori ualido in-

nitatur quod sit D, pondus extollendum sit M, uis eleuans. C, siqua enim uis uectis extremitatem scilicet B, eleuabit usq; uerbi gratia ad G, pondus etiam sursum latum fuerit ad H, D, uero terra scilicet, fulcimenti uicem obtinet. Vectis itaq; illa est, quam diximus, & ij sunt eius usus. Libra uero etiam & ipsa, instrumentum quoddam est, siue ferreum, siue æneum, siue ligneum, satis oblongum, in cuius medio foramen est, intra quod est lingula quædam, siue stylus, qui quo pondus uergit, exit: quem stylum examen uocant. foramen autem illud πάρτον græci dicunt, nos autem trutinam nuncupabimus. uascula uero illa concaua: quæ utraque ex parte à libræ extremitatibus pendent,

dent, lances dicuntur. trutina uero uicem tenet centri circulorum à duabus libræ extremitatibus descriptorum. ac examine illo: libræ æquamentum siue libramentum, examinari debet: hoc est cognosci, si libra ipsa, ad id, quo suspenditur, ad angulos rectos residet. eo enim usq; fit libratio, donec examẽ ipsum è trutina non egrediatur. nam quamuis proprie trutina foramen sit illud, quod diximus, accipitur tam crebrò, pro toto appendiculo, quo per foramen libra suspenditur. Describatur itaq;, huius, quàm diximus figura libræ. in qua trutina sit D, A, cuius extremum, quod est A, centrum est circulorum ab ipsis B, A,

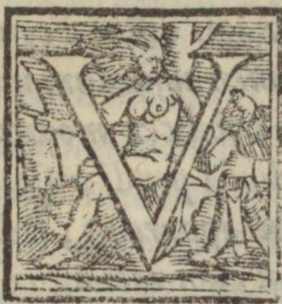

& A, C, desrcriptorum. examen uero sit ipsum, E, A, quod non exit à D, A, cum primum ad libramentum peruenit libra. Nunc uero explanatis iam & uectis & libræ diffinitionibus, reliquum est, ut

ad propoſitum redeuntes, oſtendamus uectem ad libram, et hanc ad circulum tandem referri. quod enim omnia ferè, quæ accidunt in mechanicis motionibus, redigantur ad uectem, inferius in quæſtionibus mechanicis explicandis manifeſtum erit. Vectis itaq; ſi primum, quem diximus, eius uſum conſyderabimus, quicquid poteſt (poteſt autem plurimum) libræ tamē acceptum refert. nam fulcimentum trutina euadit libræ, fitq; centrum circulorum deſcriptorum ab extremitatibus uectis, tanquàm a duabus libræ partibus. potentiam autem mouens, quæ alteram extremitatem deprimit, ponderis & ipſa uicem obtinet. ita quod cō uis ipſa depreſſerit, clare apparebit maius in ipſa pondus exiſtere, quàm in altera extremitate, eleuando ſubiecta ponderi. atq; ob id eleuari ipſum, atque à ui mouente ſuperari neceſſe eſt. ſicut eadem ratione de duobus ponderibus accidit, quæ in libræ lancibus imponantur. Eodem autem pacto, quantum ad alterum uectis uſum attinet, uidere poſſumus, quod terra ipſa, quæ fulcimentum ſit: non ſolum centri libræ, ſed alterius etiam eius lancis uicem gerit: ut in figuris quas ſuperius deſignauimus, facillimum eſt uidere. Rurſus libra ad circulum referri debet, eius enim trutina ſit centrum circulorum, quos extremitates libræ, ſi uel eleuentur, uel deprimantur deſcripturæ ſunt: ut in eius ſuperiori figura luce clarius cuilibet non penitus rudi apparere poteſt. quamobrem concludi poſſe arbitror, et uectem ad libram, & ad circulum illam neceſſario redigendam eſſe, quod declarandum in hoc capite propoſuimus. Sed ad Quæſtiones accedamus.

QVAESTIONES.

Quæstio Prima. Cap. VI.

Nde est, quod maiores Libræ exactiores sunt minoribus? hoc est magis exacte ostendunt pondus eorum, quæ perpenduntur. ita quod nonnulla, quæ in minoribus libris imposita, non manifestum ostendunt pondus: si mox in maioribus imponantur, eorum pondus: apparet magis. An quia trutina libræ fit centrum: partes autem libræ utrinq; à trutina productæ, fiunt lineæ à centro circulorum, quos describunt. Cum autem in minoribus libris, partem earum, cum breuiores existant, angustiorem describant circulum: in maioribus uero libris, amplior describatur ambitus: sequitur quod ab eadem ui hoc est, ab ijsdem prementibus ponderibus, uelocius mouebuntur maioris libræ partes, quàm minoris: cum iam probauerimus eò celerius circumagi lineam, quò magis à centro distat, ab eodem igitur pondere, eo citius moueri necesse est extremitates libræ, quò magis à trutina distant, quod in maioribus accidit libris. Quoniam ergo ex maiori uelocitate motus, distinctius uis mouentis, quæ pondus est, dignosci potest: ob tarditatem uero sensum quandoq; latet: concludi profecto poterit, quod libræ maiores minoribus exactiores sunt. atq; ob id sæpe uidere possumus, in parua quapiam libra, quippiam imponi non multi ponderis, ex cuius nutu, libræ motus

ſenſui non appareat. & forte adeo modici ponderis illud erit, ut libra uere etiam non moueatur. quod idem tamen, ſi in maiori pendatur libra, confeſtim eius declinatio apparebit: quoniã ab eadem ui citius, ut diximus, ac facilius mouetur linea, quæ magis diſtat à centro circuli, quem deſcribit. Si cui tamen abſurdum uidebitur, quod modo diximus: aliquod ſcilicet modici momenti pondus, in quapiam parua libra pendi poſſe: quæ non ſolum ob id mota ſenſui non apparebit, ſed uere etiam non mouebitur. præſertim cum ratione cõcludi poſſit, quod, quia lancibus illis aliquid appoſitum eſt, quod ibi prius non erat, neceſſe eſt, uel illud nullius ponderis eſſe (quod falſum eſt ex conceſſu) uel pondus illud nutum aliquem nõ habere, quod abſurdum relinquitur in natura. Hoc pacto dubitanti reſpondendum eſt, quod multa ſæpenumero concluduntur uera, ex demonſtratione, atque imaginatione mathematica: quæ tamen in rerum natura, dari nequeunt. Neceſſe enim eſt, exempli gratia, ſi abſtrahimus immaginantes à materia naturali: lineam rectã non contingere globũ, niſi in puncto: nihilominus hoc in rebus naturalibus, reperiri nequit. ſiquidem, quãuis corpora cæleſtia ab omni labe immunia, ſint perfecte rotunda, ac tornata: non ob id tamen à recta linea, poſſent ita contingi, ut quadam inter capidine nõ contingantur. Dico igitur quod ratio quam adducunt, qui eó modo dubitant, uerum concludit: ſed modo mathematico. in naturalibus tamen, ob interpoſitam materiam naturalem, non concludit. Quare id eſt in cauſa, quod multi Pſeudo philoſophi hallucinantur, dum

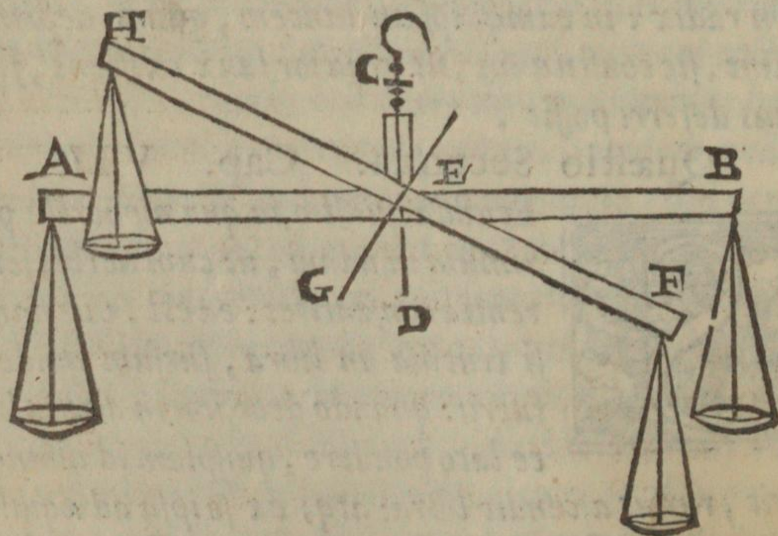
multis ac prolixis quæstionibus, ueluti de maximo, & minimo, & huiusmodi: integros disputant dies. & hoc præsertim (ut dicunt) occasione sumpta ab ijs, quæ scribuntur ab Aristotele in Sexto de Principijs naturalibus. non animaduertentes Aristotelem ipsum in illo libro, disputasse rationibus mathematicis, non naturalibus. Ad institutum nostrum itaq; redeuntes concludere possumus, exactiores esse maiores libras minoribus. propterea quod lineæ a trutina egredientes, quo maiores, eo uelocius eadem ui motæ circumaguntur. Quamobrem ij qui purpuram aut crocum, aut quippiam huiuscemodi uendunt: ut in pendendo decipiant, trutinam non ponunt in libræ medio: ut a longiori parte, si pendeat id, quod uendi debeat, magis deprimat, ac moueat, quam æquum sit. Quin etiam & plumbum in eam libræ partem infundunt, quam deprimi uolunt: seu lignum conglutinant, quod in nodis sit, seu ad radicem uergat. nodus enim est quædam radix: in eamq; ipsam lancem, quam deprimi uelint, sic constituunt, ut grauior lanx existens, facilius deferri possit.

Quæstio Secunda. Cap. VII.

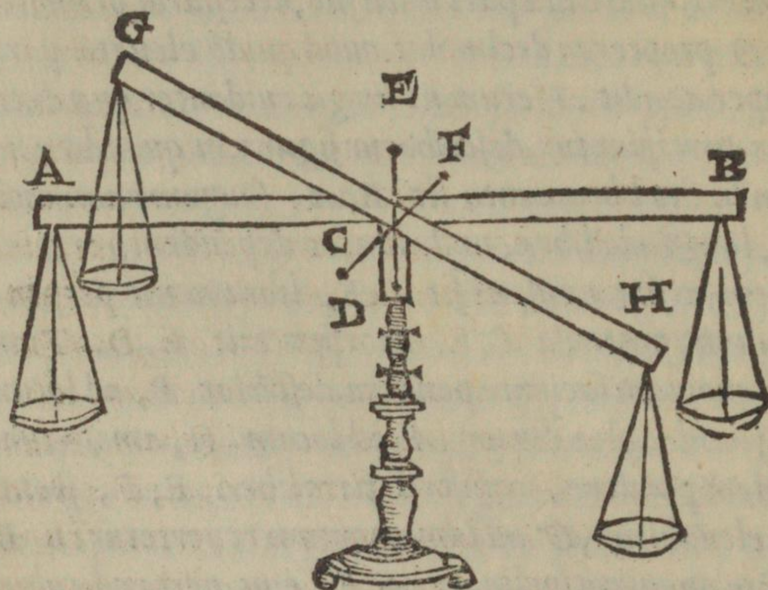
Ecunda quæstio, in qua mehercle plurimum insudaui, ut cum uerbis sententia consentiret: ea est. Cur nam, si trutina in libra, sursum quidem fuerit: quando deorsum in altera lance lato pondere, quispiam id ammouerit, rursus ascendit libra: atq; ex se ipsa ad æquilibrium redit? si uero deorsum trutina constituta fue-

rit, auferaturq; iam ad inferiorem partem delatum pondus: non ascendit libra, sed inclinata remanet. Trutinam autem uoco, nō solum foramen ipsum, quod proprie trutina dicitur: sed simul etiam id, in quo libra sustentatur, ac pendet. An huius rei causa est: quoniam si sursum existit trutina, minorē tunc libræ partem, contingit deprimi, quàm dimidium. quare si pondus, è lance depressa ammoueatur: reliquā libræ partem, eleuatā scilicet, quia maior est, inclinari necesse est. cuius contrarium contigerit, si trutina deorsum fuerit. Quod autem minor libræ pars declinet, si in superiori parte existat trutina, ex eo palàm est, quoniam minor pars libræ extra perpendiculum deorsum est. nam cum primum ab æquilibrio discedit libra, in quo quidem æquilibrio, eadem fit linea, trutina cum libramenti perpendiculo: confestim quo uergit libræ inclinatæ perpendiculum, ibi maior extitit pars libræ, extra perpendiculum libramenti, quod cnm trutina

idem

idem eſt. quare illa pars nutu ſuo, neceſſario præualebit: & propterea declinabit. quod quidẽ eleuatæ parti ſemper accidit. Verum ut magis euidenter quæ diximus, percipiantur, deſcribatur figura. in qua libræ iugum in ſuo libramento ſit B, A, (iugum enim dicitur, longitudo libræ, unde lances dependent) trutina autem ſurſum exiſtens ſit C, E, libramenti perpendiculum, protenſa C, E, deorſum erit E, D. Tunc uim quopiam faciente pondere, deſcẽdat B, ad locum F, ſimulq; eleuabitur A, ad locum H, amoto tunc quidem pondere, confeſtim pars libræ E, F, ſponte ſua eleuabitur, & ad libramentum reuertetur in B, Nam quoniam inclinata E, F, eius perpendiculum G, E, a perpendiculo libramenti, quod erat E, D, uerſus eleuatam libræ partem E, H, ſeiunctum eſt: ſequitur eleuatam libræ partem maiorem relinqui. atq; ob id magis etiam ingraueſcere, & inclinare: ſiquidem perpendiculum libramẽti, libræ totius nutum in binas æquas portiones partitur ſolum, E, F, igitur ob id aſcendet, & ad æquilibrium reuertetur. Si autem uice uerſa, trutina in inferiori parte exiſtat in libra: horum quæ diximus, contrarium contingere neceſſe eſt. Namq; cum primum ab æquamento recedit libra (in quo quidem æquamẽto, eadem cum eius perpendiculo, fit trutina ipſius linea) illico ibi maior facta erit pars libræ extra perpendiculum æquilibrij: quo inclinantis libræ perpendiculum uerget. quapropter ſuo met impulſu, neceſſario illa pars ſuperans declinabit. Quod quidem depreſſæ atq; inclinatæ parti, ſi deorſum exiſtit trutina, ſemper euenit. Sed &

hoc etiam forte clarius apparebit, si figura describetur. in qua, Libra in suo æquilibrio sit A, B, sitq; eius trutina deorsum collocata C, D, libramenti autem perpendiculum, extensa D, C sit. C, F, Tunc quopiam incumbente pondere, descendat, B, ad locum H, simulq; eleuabitur A, ad locum G, remoto tunc quidem pondere, nihil minus B, perseuerabit in loco, H, & nequaquam ad libramentum redibit amplius. nam quia ex depressione, ac descensu libræ partis C, H, inclinatæ libræ perpendiculum, F, C, ab æquilibrij perpendiculo E, C, uersus depressam libræ partem C, H, semotum est: necessario huiusmodi depressa pars maior relinquitur: atque ob id magis grauescet & inclinabit, C, H, igitur non ascendet, nec ad æquilibrium accedet amplius. siquidem perpendiculum libramenti, ut superius diximus, nutum totius libræ in duas æquales par-

titur

titur partes. Ex dictis igitur elucere potest, quomodo non iniuria existente sursum libræ trutina, pars libræ ab onere iam depressa, liberata pondere, sponte sua sursum tendet. si uero deorsum existat trutina, eius contrarium continget semper. Verum, ut dixi, deprauatus admodum est Aristotelis uerborum contextus in hac quæstione: ac ad habendam eius sententiam, contextuq; uerborum applicandam, non parum laborauimus, & materiale instrumentum adhibuimus: ut quæ demonstratione intelligebam, etiam sensu cognoscerem: qui in doctrina peripatetica ualet plurimum. Potest etiam confirmari, prima saltem pars huius quæstionis, ex hoc quod quodlibet pondus quanto magis descendit in libra, tanto minus grauescit: quoniam semper in descensu, per magis obliquum arcum mouetur, & ita minus directe. cuius oppositum accidit in ascensu. Qua de re, qui merces ex pondere uendunt, semper in lance libræ, plus ponunt mercis quàm satis sit; ut in descensu libræ, aliquid inde auferre debeant, tunc enim magis pondus ingrauescens fraudem facit, & inde lucrum.

Quæstio Tertia. Cap. VIII.

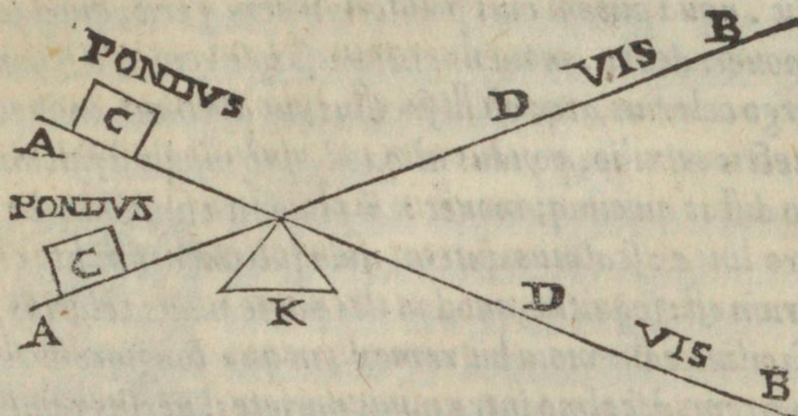

Vr ab exigua uirtute, magna, uectis auxilio mouentur pondera? cum præsertim, & ipsius uectis addatur pondus. Nam cum facilius ui moueatur, quod minorem habet grauitatẽ, minor autem sit ponderositas rei motæ, dempto uecte: quam si uectis etiam adiungatur:

mirum profectò uidetur, quod ab eadem ui, facilius unà cum uecte, quam absque illo, pondus ipsum moueri possit. An, quemadmodum in prima quæstione, libram ad circulum redigentes, quæstionem soluimus: sic modo uectem ad libram, ac dehinc ad circulum referentes, hanc nunc soluerimus. Nam uectem libram esse quandam, manifestum est. fulcimentum enim trutinæ uicem gerit, cæterum ex inferiori parte, centrumq́; fulcimentum est in uecte, sicut trutina est in libra. Vectis autem partes sicut etiam libræ, sunt lineæ à centro exeuntes, ac circulum ex motu ponderum describentes. & quemadmodum in libra, duo debent imponi pondera, in singulis lancibus quidem alterum: sic etiam in uecte, duo sunt pondera, alterum quod eleuari debet: alterum uero uis ipsa mouens: quæ cum deprimat, ac momentum faciat, loco ponderis existimanda est. Quoniam ergo iam probauimus, quod quò magis linea à centro distat, eò celerius, quia maiorem describit circulum, ab eadem ui mouetur, atque ob id facilius: necesse est, quod quamuis exigua sit uis, & quasi exiguum pondus: tamen quia, longitudine iuuatur lineę, maius pōdus moueat, quàm illa sit. quod enim est pondus motum ad ipsum mouens: illud uersa uice longitudo patitur à longitudine. hoc est, in quo, pondus excellit pondus, longitudo uincitur à longitudine. pondus enim motum, quia maius est, magis moueret ex sui natura, quàm uirtus mouens exigua. sed quia huiusmodi uirtus, longiorem à centro deprimit lineam: propterea, cum ab hac longitudine, non solum eius infirmitas compensetur, sed

etiam

etiam iuuetur magis; nil mirum erit, si pondus illud longe minus mouere possit. atque ob id eiusdem potentiæ, eo facilius mouebit mouens, quo magis à fulcimento: hoc est à centro distabit. Cuius ostensionis sit

hæc figura. in qua uectis sit A, B, fulcimentum K. pondus eleuandum C, uirtus mouens D, ut cuilibet, ex ijs quæ iam diximus, patere potest.

Quæstio Quarta. Cap. IX.

CVR ij, qui in nauis medio sunt remiges, ac nauim mouent remigantes, magis illam propellunt, quam qui uel in puppi remigant, uel in prora? hoc enim sensui manifestum est. An quia remus uectis quidã fit, cuius fulcimentũ scalmus est. est aũt scalmus tabella quædam sic constituta, atq; cõpacta, ut remus illi inniti possit. cui quandoq; strophijs, ac loris quibusdam, siue fasciolis alligatur: quandoq; uero, ita scalmi conficiuntur, ut absq; aliquo ligamine, quibusdã semiapertis foraminibus, remi ad ipsos commodissime coaptentur. hos autẽ nau-

tæ furculas uulgo uocant. Scalmus itaq; fit fulcimentum, cui innitatur remus, qui uectis est, cuius altera pars, quæ palmula appellatur, ad aquas: altera intra nauim ad remigem, à scalmo, tanquã à centro tendit. aqua autem eius ponderis uicem gerit, quod summoueri debet. mouens autem est ipse remex. Quoniã ergo celerius, atq; ob id facilius, ut diximus, mouetur uectis auxilio, pondus aliquod, quò magis à fulcimento distat quicunq; mouet: cũ maior ita fiat, quæ à centro linea: scalmus autem, quia fulcimentum fit, centrum est: sequitur, quod in illa parte nauis celerius, ac facilius eam mouebit remex, in qua longiorem remi partem, à scalmo intra nauis parietes, uersus remigẽ, protendi contingerit. quod proculdubiò, in medio nauis euenit. ibi enim latißima est nauis: atq; ob id maior utrinq; remi pars, utrorumq; nauis parietum intrinsecus est. uehementior igitur erit ibi propulsus nauis, quam si uersus puppim, uel proram uersus fieret remigatio. non ob aliud enim mouetur nauis, nisi quoniam appulso ad aquas remo, quæ ponderis commouendi in uecte, uicem gerunt: extremitas remi, quæ ad remigem est, in anteriorem mouetur partem. nauim uero, quod scalmo coniuncta sit, simul eodem propelli cõtingit, quò remi extremitas, quæ intra nauim est. Vbi ergo remus ipse, maiori interuallo retrorsum impellit aquas: ibi etiam magis in aduersam partem, hoc est anteriorem uersus, propelli nauim necesse est. plurimo autem interuallo, impelluntur aquæ cum facilius commouentur. hoc autem euenit, cum maior remi pars, quàm cõtingere poßit: à scalmo ad remigem

produ-

producetur. quod ob latitudinem nauis, in eius medio euenire, manifeſtiſsimum eſt. & hanc ob cauſam remiges, qui in medio nauis ſunt: cum maxima tunc remi portio, quæ à ſcalmo eſt, intus ſit, maxime illam pellunt: quod opus erat demonſtraſſe. demonſtratio autem ita facilis eſt, ut figuræ deſcriptione ſuperſedendum eſſe, arbitrati ſimus.

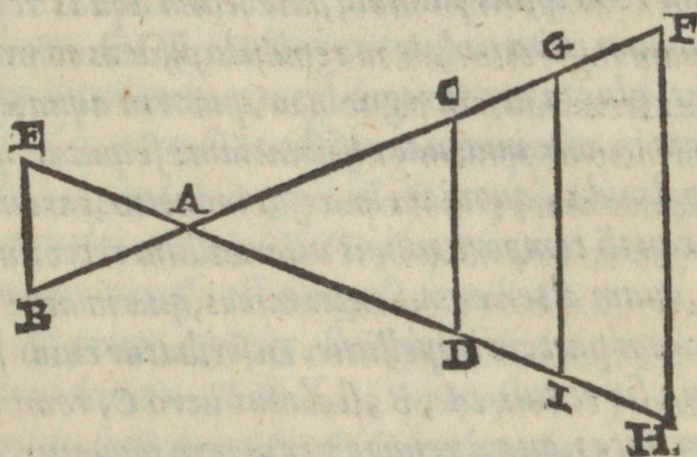
Quæſtio Quinta. Cap. X.

Vr paruum exiſtens gubernaculum, & in extremo nauigio poſitum, tantum habet uim, ut ab exiguo clauo, ſiue temone, & ab unius hominis uiribus, præſertim modice utentis: magnæ nauigiorum commoueantur moles? Gubernaculum autem uoco, tabellam illam ligneam, quæ ad puppim in dorſo nauis poſita eſt: cuius motione, ac ictu, cum aquæ in rectum diuidantur, oblique tamen cietur nauis. quod quidem inſtrumentum, temonem dicunt. uerum hoc loco temonem uoco, anſam gubernaculi, quæ in extrema puppi, intra nauim uergens, à gubernatore, ut res poſtulat, modico labore mutatur, quæ græce οἴαξ dicitur. An quoniam gubernaculum uectis eſt, onus mare, gubernator autē mouēs eſt fulcimentũ uero, ille eſt nodus, ſiue cardo, cui annectitur gubernaculum. qui quidem cardo, tanquam centrũ eſt eius ambitus, qui à gubernaculi extremitatibus, utrinque deſcribitur. Quemadmodum enim remus, mare ipſum tranſuerſum diuidens, atq; retrorſum reijciens: in anteriorem partem, nauim impellit ſic etiam gubernaculũ, mare in rectum ſcindens, atq;

à latere illud pellens, nauim & ipſam oblique cõmo-
uet. Nam non ſecundum latitudinem, ueluti remus,
mare accipit gubernaculum : cum in anteriorem par
tem nauim mouere non debeat : ſed ipſum commotũ,
aquam accipiens, inclinat oblique. atque ob id, cum
pondus ſit aqua, gubernaculum cõtrario innixum mo
do, nauim inclinat : fulcimentum enim in contrarium
uerſatur, cui cum adiũcta, ac quaſi alligata ſit nauis
neceſſario illud ſequitur. ita quod ſi mare dextrorſum
pellatur, ſiniſtrorſum tendit cardo, ſiue fulcimẽtum:
quod ut diximus, nauis conſequitur, ſiquidem guber
naculum, cum obliquum hæreat, obliquam etiam mo
tionem facit. remus uero, quia ſecundum latitudinem
aquam ingreditur, ab ea repulſus, in rectum propellit.
In extrema autem parte nauis, & non in medio, nec
in principio, ponitur gubernaculum : quia, cum pri-
ma cuiuslibet rei motæ pars, celerius moueatur : eam
ab extremo, facillimũ eſt mouere. Quod ita intelligen
dum eſt. Nam quicquid continuum exiſtens mouea-
tur : facillime ex illo extremo, in obliquum aptũ eſt
moueri, cui extremo adiunctus fuerit motor (de mo
tu enim uiolento loquor) ſiquidem alterum extremũ
uelociſsime fertur : Sicut enim in iјs quæ iactu libran
tur, in fine ipſorum incipit languere motus : ſic conti-
nuæ rei, in fine imbecillis fit latio, ac minor utique re-
ſiſtentia. ab illa autem parte facilius res motæ im-
pelluntur, ubi maior eſt imbecillitas, atque ob id mi-
nor repulſio. Namque, ſiquid dextrorſum feratur :
uelimusque illud ſiniſtrorſum repellere : ex illa parte
facilior impulſus fiet, in qua maior debilitas, & iccir

co minor resistentia repellitur . quod proculdubiò in eius fine contingit : cum prima eius pars, uelocißima aliarum sit, postrema uero imbecillima: & ob id facillima ad hoc, quod in cõtrariam partem repellatur. Propter hoc igitur, in extrema puppi ponitur gubernaculum . Ad hæc accedit , quod modica ibi motione facta : multo maius interuallum efficitur in ultimo : in prora scilicet : quam ultimam uocare possumus , si principium motus in puppi respexerimus . Id autem euenit, quia idem, siue æqualis angulus, quò maiores erunt lineæ illum continuentes, eò maiorẽ spectat basim : producantur enim lineæ in hac figura B,C,& E,

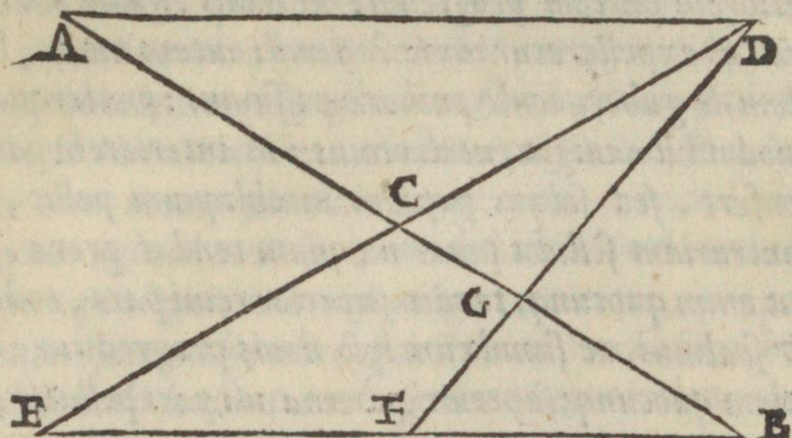

D, sese diuidentes in puncto A, protendanturque lõgiores uersus C, D, quam uersus E, B, ducanturq; lineæ B, E. C, D, G, I, & F, H, sicut in ipsa figura uideri potest. intelligaturq; longitudo nauis ipsa E, D, cuius puppis in E, prora in D, moueaturque puppis oblique, auxilio gubernaculi usque ad B ita quod trãslata prora in contrariam partem, facta sit longitudo nauis, ubi linea B, C. Clare igitur patet, paruo inter

uallo mutata puppi, uidelicet E, B, longe maiori motam esse proram, spatio scilicet C, D. Atque etiã eui dens est eundem angulum A, respicere basim, C, D, qui tamen angulus, si lineæ ipsum continentes, magis protraherentur, maiorem respiceret basim G, I, si uero magis F, H, maiorem: & sic deinceps. modica ergo motione in puppi facta, satis magna in pro ra fiet. ac propterea gubernaculum, in altera nauis extremitate ponitur. in puppi autem & non in prora, propter priorem, quam assignauimus rationem. Ex ijs autem, quę dicemus, manifestum etiam esse poterit, cur magis in anteriorem partem procedat nauigium, quam remi ipsius palmula, retrorsum aquas repellat. Quoniam enim eadem magnitudo, ijsdem commota ui ribus, plus in aere progreditur, quam in aqua, cum mi norem in aere inueniat resistentiam: sequitur, quod re mi palmula, quoniam in aqua mouetur, tardius, hoc est æquali tempore, minus interuallum retrorsum cõfi ciet, quam altera remi extremitas, quæ in aere in anteriorem partem impellitur. Describatur enim figura, in qua sit remus A, B, scalmus uero C, remi autem extremitas, quæ à remige per aerem mouetur, sit A, B, uero in mari palmula. transferatur itaq; A, in ae re, ad locum, D, dextrorsum, uerbi gratia. tunc si B, motum esset etiam per aerem, translatum esset ad E, æquale conficiens interuallum, sicut & A, æqualis enim est linea A, D, lineæ E, B. Sed quia cum, moueatur per aquam ipsum B, minus moueri propter maiorem resistentiam, necesse est: non erit ergo translatum, ubi E, quo tempore A, ad D, iam perue-

nit,

nit, sed exempli gratia, ubi F, quare & ipsum C, deorsum in linea A, B, translatum erit, ad G, scilicet. ac cum minor sit B, F, linea ipsa A, D,

ipsa etiam G, F, minor erit, quam G, D, propter similitudinem triangulorum B, G, F, & A, G, D, similes enim sunt ex quarta propositione Sexti Euclidis: si quidem anguli ad G, quia contrapositi sunt, æquales esse ex XV propositione primi elementorum, necesse est: angulus uero F, B, G, ex XXIX primi, æqualis est angulo G, A, D, quare & reliqui duo, ex XXXII propositione primi Elementorum, sunt æquales, F, G, igitur minor est quam G, D, quia æqualibus angulis, quò suæ magis producuntur lineæ eò maiorem spectant basim. manens autem erit medium in G, in linea quidem A, B; quæ facta est D, F, medium enim quod est C, in contrarium palmulæ, quæ in mari est, hoc est versus alteram remi partem, quæ est A, procedere necesse est. non procedet autem, ubi est D, hoc est ad remi extremitatem, ut patet: sequitur ergo quod na-

uis ipſa commouebitur, ac eò transferetur, ubi remi eſt principium. quod ſi æqualis fieret motio, per aerem, & per aquam, medium eſſet ubi C, tantumq; in anteriorem partem progrederetur nauis, quantum retrorſus expelleretur mare. Simili autem modo, hoc idem de gubernaculo probare poſſumus: præterquam quod nihil nauigio, ut diximus: in anteriorem partẽ confert. ſed ſolum puppim in obliquum pellit, ad contrariam ſcilicet partem, quam tendat prora. ſicut enim quocunq; tendit ſuperior remi pars, eodem & ſcalmus, ac ſimul cum ipſo nauis progreditur: ita etiam quocunq; ſuperior gubernaculi pars pellatur, eodem & eius centrum, ac ſimul etiam annexam puppim: progredi neceſſe eſt, quem tamen motum, reliqua nauis non ſequitur: ſed in contrarium quò uergit prora. Si quando igitur ad ortum exempli gratia, recta progredi uolumus: orientem uerſus impellere oportet ſuperiorem remi partem: ſi quando tamen ad ortum, obliquam fieri nauim uolumus, non orientem uerſus, ſed ad occaſum, gubernaculi ſupremam partẽ impellimus, tunc enim ad ortum uergente prora, habebimus curſum, quem uolumus: cum proram non puppim ſequatur nauis. quò enim uergit prora, totum transfertur nauigium.

Quæſtio Sexta. Cap. XI.

Nde eſt, quod quò antenna ſublimior fuerit, iiſdem uelis, eodemq; modo ex paſſis: quinetiam & eodem uento flãte: eò celerius feruntur naues? ut quilibet experiri poteſt. An & hoc etiã

ex uecte oritur. malus enim hoc est nauis arbor, uectis fit, cuius fulcimentum, cui malus innititur, mali radix seu sedes est: quam calcem siue pternam uocāt. pondus autem quod moueri debet, nauigium ipsum est. mouet uero is, qui uela inflat, uentorum flatus. Quamobrem, cum iam ostensum fuerit, quod quò longius, est uirtus mouens, a fulcimento uectis, eò uelocius idem mouet pondus: maior enim a centro linea celerius agitur, cum maiorem describat ambitum: sequitur quod quanto etiam magis, antenna, quæ per transuersum mali, uela suspendit: ad Carchesium, hoc est ad mali summitatem accedet: tanto etiam uelocius spiritus uela tendens, nauim mouebit quæ pondus est. nam quò altius sublata antenna fuerit, eò magis uela a fulcimento, hoc est a sede mali, remota faciet, atque ob id uirtus mouens magis distans a fulcimento, quod centrum est, celerius propellet nauim. quod declarare oportebat.

Quæstio Septima. Cap. XII.

VR non flante ex puppi uento, sed potius per transuersum nauis: nautæ tamen rectum habere cursum, nō aliter cupientes, ac si è puppi flaret uentus: ueli quidem partem, quæ ad puppim est, contrahunt ac constringunt: illam uero quæ uersus proram est, pedem facientes, hoc est totis uiribus laxant, ac explicant: & obliquos in prora totis uelorum finibus, admittunt spiritus? An quia nau

tæ aduersus uentum ipsum, gubernaculo nauim, impellere cupiunt: ac, ut in gubernaculi, uenti uiribus pares sint: id efficiunt quòd dictum est. ex hoc enim sequitur, quod neutra harum uirtutum, in obliquum præualente, cum nihilominus, uentus uim faciat, tūc nauis ex puppi, recto cursu propellatur. hoc autem multo existente uento, gubernaculi uirtus, tanquàm uento inferior, efficere non potest. poterit tamen, si spiritus minor erit. Contrahunt itaq; ueli partem, quæ ad puppim est: illam quæ ad proram, dilatant, ac laxam faciunt. atq; hoc pacto, cum partem flatus represserint gubernaculo, in contrariam partem, uim faciunt. quò fit, ut quantò dextrorsum, exempli gratia nauigium impellit uentus, tantò etiam ex uirtute gubernaculi, sinistrorsum repellitur. cui etiam uiolentiæ, ut magis præualeant, & illud addunt: quod scilicet, et ipsi nautæ in contrariam incumbentes partem, totis uiribus cum uento contendunt. donec neutra tādem harum uirtutum præualente: cum uentus nihilominus impellant: necesse est, quod cum in obliquū uentus ipse, quia impeditur, propellere nequeant: in rectum, quod ipsi quærunt, propellat tandem. quod proposuimus ostendendum. Et hæc quidem quæstio ad uectem, & ad libram referri potest. Ventus enim ponderis: gubernaculum mouentis, uicem obtinet. centrum uero in medio nauis est, quod tamen magis ad proram uergit, ut facilius ipsi uento resisti poßit. tunc enim in rectum mouebitur nauis: cum sibi inuicem æquatæ uires, quasi libramentum constituerint.

Quæstio Octaua. Cap. XIII.

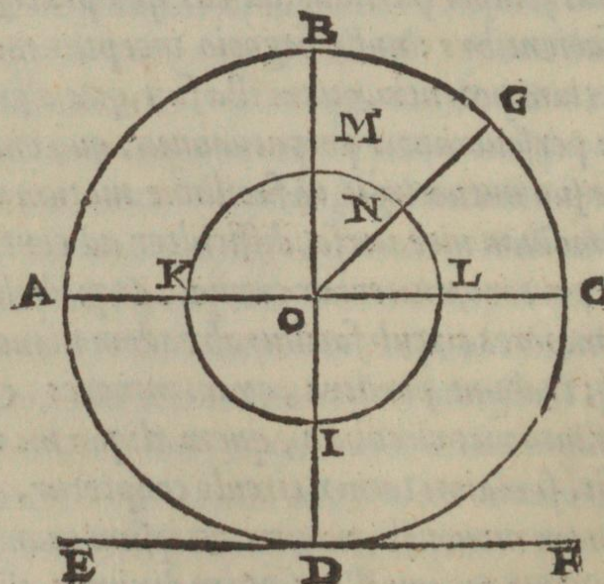
Vius octauæ quæstionis, difficilis ad modum est solutio apud Aristotelē. quod ex eo patet, quod in hoc seipsum obuoluerit quidam interpres. mos enim est quorundam interpretum, dum planum, ac facillimum patet iter: maiori solicitudine, quam oporteat, laborare: si quando tamen in aliquos incidunt saltus: ac cuidam (ut fit) itinerum difficultati, occurrunt, ubi laboriosius laborandum esset: cum primum situs asperitatem odorantur: pedem referunt: eoq; tendunt, quò facillimus est progressus. Quamobrem Græci interpretes Aristotelis, ob id excellunt: quod eò uerbosius Aristotelis uerba, & sentētias explicant exponētes: quo magis res postulare uidetur. atq; utinam ob id antiquorum Græcorum aliquis in Mechanicas Aristot. Quæstiones reperiretur: non enim adeo mihi modo laborandum esset. Sed ad propositum redeamus. Est quæstio octaua, cur sit, quod inter genera figurarum, quæcunque rotunda, ac orbiculata sunt, facilius moueantur. Atqui hæc quæstio duas habet partes. Cum enim trifariam figura circularis rotari contingat: uel scilicet secundum absidem, hoc est secundum rotæ extimam curuaturam, centro simul moto: sicut in plaustrorum rotis contingit: uel circa manens centrum, nō moto centro: quemadmodum accidit in rotulis illis, quibus utimur iuxta puteos, ad hauriendam aquā: & in trochleis ēt, quas rechamos vulgo dicunt. uel tandē euenit moueri figuram circularem in pauimento: hoc

est iuxta planitiem pauimenti, manente identidem cẽtro: sicuti figulorum rotæ circum aguntur. Trifariam igitur (ut diximus) cum circulares figurę moueri possint, idem quouis modo ferantur, semper accidit; quod scilicet facilius quàm cæteræ figuræ moueantur. An primo quidẽ modo, celerrime huiusmodi figuræ sunt, quia modica parte sui, planitiem tangunt, ueluti circulus in puncto. in rebus enim naturalibus (ut superius probauimus) non possunt reperiri, quæ in mathematicis necessariò concluduntur. Quamuis ergo naturalia corpora, rotunda, ac orbiculata, planum in solo puncto contingere nequeant: sicut si moles materialis remoueretur, eueniret: huiusmodi tamen corpora, minori sui parte, planum contingunt, quam cuiuslibet alterius figuræ moles. Celerrime itaque mouentur, quia modica portione sui, planitudinem tangunt. Quinetiam & hoc accidit, quia non offendunt, cum a terra semotus sit angulus. minimus enim omnium angulorum, angulus ille est, qui ex huiusmodi corporum ambitu, ac plano ipso constituitur: qui contactus uocatur angulus. in corpore enim quod exempli gratia quadratũ sit, necessariò accidit, quiuis eius angulus planum contingat, eundem totũ ab vna parte, in plano stare. angulum enim uoco, totam linearũ, a quibus oritur inclinationem. atq; ob id, ad quiduis modicum, offensationem tunc fieri necesse est. quod in rotundis corporibus, propter eleuatum angulum non euenerit. Præterea, cuicunq; etiam obuiam fiant moli, illam secundum sui pusillum tangunt. quod si rectarum linearum, eorum essent plana, ob huiusmodi rect

tudinem,

tudinem, multum planitiei contingi necesse esset. Si quando ergo offensauerint, nihilominus mouebuntur semper, cum in solo puncto, uel, ut rectius dicam, modica intercapedine, obuia tangunt offensacula. Huc accedit, quod quò nutat pondus. eò facilius motor mouet. mouens autem quæ rotunda sunt, nutu ponderis iuuatur semper. nam cum ad perpẽdiculum super planum, circuli dimetiens fuerit, planum in puncto fere contingente circulo: ęquale utrinq; pondus, a dimetiente relinquetur. Tunc ergo, quamuis a modica admodum potentia, huiusmodi orbiculatum corpus: quia in puncto fere planum tangit, cui innititur: moueri poterit: cum primum tamen, deiecta linea dimetiente, ex illo puncto: impulsum fuerit: illico, quocunque deuerget superior dimetientis pars, eodem necessario sese inclinauerit contiguæ partis pondus, atq; ad hanc contiguæ alterius partis: & sic deinceps. ita quod succedentibus semper partibus, ad eas quæ præcesserint, nutum facientibus: nullo negocio inceptus motus, a minori etiam potentia, quam illa fuit, quæ a primo impulerit: perseueranter perpetuabitur. quò enim vnũ quodque suo nutu uergit, eò facillime motum recipit: quemadmodum uice uersa, difficulter ad contrariam sui intus partem, mouentur omnia. Atq; id est in causa, quod maiores circuli facilius ab eadem ui mouẽtur, faciliusq; trahunt pondera, quam minores. & ob id etiam, illum met circulum, quem aliqua uis mouere non possit, si maiori tamen circulo coaptetur, ab eadẽ ui, maiorem mouente, moueri & ipsum manifestum erit. cuius rei, nutum illum, quem diximus, asserimus

esse causam: quoniam circuli maioris angulus, ad minoris angulum, nutum habet quendam, nutusq́; tales angulorum maiorum ad minores angulos, eam habẽt rationem semper, quam habent ad seinuicem, suorum circulorum dimetientes. angulos autem uoco, totam linearum angulos constituentium inclinationem. non enim sum ignarus, angulum proprie dici, illam eandem inclinationem, non accepta linearum uel breuitate, uel longitudine: atque ob id eundem in circuli centro angulum, & si quàm maximus euadat circulus, & maiores & minores sibi subtensos ambitus respicere. Verum eo modo, quo diximus, anguli hoc in loco accipiendi sunt, quemadmodum ab Aristotele ipso accipiuntur. Habent ergo maiores anguli hoc modo accepti, nutum quendam ad minores, si in circulis, circa idem centrum constitutis, intelligantur. quinetiam & maior circulus ad minores intra se existẽtes

(infinti

(infiniti autem sunt minores) eundem quem diximus habet nutum. atque ob id maior circulus, quia ad alios habet nutum, non iniuria fit bene mobilis. Describatur figura, ut magis pateant ea, quæ diximus. in qua sit circulus, A, B, C, D, contingens lineam, E, F, in puncto D, sitq; interior circulus minor, I, K, L, M, circa idem centrum O, ducaturq; lineæ O, N, G, constituens simul cum O, L, C, angulum in maiori circulo, G, O, C, in minori uero N, O, L, ex expansione scilicet suarum linearum. ad quem quidem minorem angulum, nutum habet maior angulus: dummodo tamen eo, quo diximus modo, angulos intelligamus. Reliqua, quæ superius dicta sunt: ex se ipsis patent in figura, de angulo scilicet contingentiæ in D, & cæteris quæ diximus. quare prolixiori eorum repetitioni supersedendum est. Propter huiusmodi ergo nutum, quem declarauimus, tum angulorum ad angulos, tum etiam (quod forte idem est) succedentium circuli partium in eius motu, ad eas quæ præcesserint: existimauerunt quidam, circuli lineam siue ambitum perenni uersari motu. quemadmodum enim quæ in aduersum æqua ui nituntur, cum neutra uis præualeat, illa manere necesse est: sic etiam uersa uice: quæ se ipsa alterum alterius nutu iuuãt: perpetuo cieri arbitrati sunt. quorum opinioni, ac rationi, cum Aristoteles ipse non aduersatus sit, nec ego etiam aduersabor. solummodo tamẽ illud dicam, quod si circulum intelligunt seiuncta materia naturali, illum nullo cieri motu manifestum est, sin autem cum materia: quis est, qui uidere nequeat, quod, & si ex nutu quẽ diximus, il-

lud forte quod dicunt concludi posset: ex nutu tamē, quem habent cuncta naturalia, quæ grauia aut leuia sunt, motum rectum appetant ex sui natura; atq; eò nutant, ubi perficiuntur. a corporibus autem cœlestibus huiusmodi motus, qui ponderositatem aliquam significat, seiungendus est. sed de hoc hactenus. Quod ad reliquam quæstionis partem attinet: quærebatur, cur non solum cum feruntur secūdum absidem, seu cur uaturam, centro simul moto, orbiculatæ figuræ facillime mouentur: ut in prima parte quæstionis declarauimus: sed etiam, hoc idem accidat, & cum mouentur circa non mutatum centrum, ut Trochleę, ac etiā quæ iuxta planitiem moueantur, sicut figulorum rotæ manente etiam centro circum aguntur. An & hoc contingit, non quia modica sui portione, uel tāgat planum circulus, uel offenset: sicut in superiori quæstionis parte contigebat: sed ob aliam causam, quam in superioribus capitibus declarauimus. quia scilicet circulus ex duabus effectus est mutabilitatibus: uidelicet naturali, & quæ sibi præter naturam est. ad quarum alteram, naturalem scilicet, quę secundum circuitum est, nutum habet semper. & iccirco naturali, motu, quasi continuo motum, mouebunt circulum, quicūque secūdum ambitum illum mouerint: quasi ab eius iuuentur nutu. lationem autem in obliquum, quæ præter naturam est, penitus fieri forinsecus ab ipso mouente necesse est: quia non solum non iuuatur mouens, sed cum contra circuli nutum moueat, impedimentum recipit. Palam igitur concludi potest, non iniuria figuras omnes, quæ rotundæ sunt: quouis modo

moueantur,

moueantur, facilius moueri semper. qood quidem pro posuimus declarandum.

Quæstio Nona. Cap. XIIII.

T clarius appareat sententia huius nonæ quæstionis, & quarundam, quæ sequuntur: animaduertendum est, quod præter Trochleas ipsas, quas apud Architectos, ut diximus recha mos vulgo uocant: instrumentum scilicet mechanicum tractorij generis, in quo plures includuntur rotulæ, in quarum curuaturis, implicati funes, qui ductorij dicti sunt, cum rotulæ ipsæ sibi inuicem subseruiant: facilius eleuant pondera: quam si vni tantum rotæ, sicut in puteis accidit, inniterentur. præter huiusmodi in quam trochleas, aliud etiam mechanicũ reperitur instrumentum: quod (propter similitudinem quã habet, cum quodam epistolarum genere, quo Lacedæmonij usi sunt) Scytalam nuncupant. quarum Scytalarũ duo sunt genera. alterum est lignum quoddam oblongũ, ac teres, in cuius altera extremitate ferrũ est quoddam inflexum, cui potẽtia mouens coaptatur. ipso autem utimur, cum aliquod magnum pondus, sursum eleuare uolumus. tunc enim ponderi eleuando connexis funibus, atque ijsdem met, ipsi tereti ligno per quoddam foramen, quod in medio est, coaptatis; tunc ferrum illud, quasi manubrium aliquod, apprehẽdentes: ac totis uiribus, si opus est, incumbentes, illud in girum uersantes: magnos rerum moles, quam facillime eleuamus. hoc instrumentum, vulgo Arganũ uocant. Alterum Scytalarum genus est, cuius descriptione, in

quæſtione undecima, indigebimus. primi nanq; mentio fit, in hac quæſtione: Eſt autem Quæſtio (quæ quidem non valde præcedentis diſſimilis eſt) curnam pondera, & moles illas, quæ per maiores circulos eleuantur, ſiue trahũtur: veluti per maiores trochleas, ac Scytalas: facilius & celerius, moueri contingit: quam ſi per minores traherentur? An quia, quò maior fuerit linea illa, quæ à centro eſt, æquali tempore. magis efficiet interuallum quamobrem eodem ſiue æquali existente onere, Trochleæ, ſiue Scytalæ maiores: cum uelocius, ut probauimus, circunferantur, facilius etiam onus illud eleuabunt. prolixiores enim in illis ſunt lineæ, quæ à centro egrediuntur.

Quæſtio Decima. Cap. XV.

Nde eſt quod libræ, quæ ſine incumbente pondere ſunt, ſi quod pondus imponatur, facilius mouentur: quam ſi quopiam prius existente pondere, rurſus aliquod recens pondus imponatur quinetiam & ex grauiori materia conſtitutæ, difficilius mouentur, quam ſi ex minus graui, ut exempli gratia ſi ex ferro, aut ex ligno conficiantur. leuius enim eſt lignum, propter commixtum aerem, quam ſit ferrum. præterea & ipſæ rotæ & alia id genus, ſi grauiora ſunt, difficilius mouentur, quam, minus grauia. An quoniam, non ſolum in contrarium, hoc eſt ſurſum uerſus, difficulter mouetur quod graue eſt: cum talis motus præter ſui naturam ſit: ſed etiam in obliquum, hæc difficultas contingit. motus nanq; obliquus non eſt ſibi naturalis: ſiquidem grauia ad inferius, ex ſui natura, inclinationem

ſeu

seu nutum habent. Cum ergo difficile admodum fit eò mouere onus, quò naturaliter non feratur: quò autem uergat, facile: sequitur quod difficulter, aut oblique, aut sursum moueri poterit: atq; eò difficilius, quò talia ponderosiora fuerint. quamobrem Libræ ligneæ, ab eodem pondere facilius, ac celerius deprimentur, quam æneæ, uel ferreæ: quinetiam quippiam modici ponderis, libram ferream non mouebit: à quo tamen lignea deprimetur, quoniam difficulter, ut diximus, grauia mouentur sursum. Atq; ob id etiam rotæ grauiores, quæ verbi gratia ferramentis compactas habeant curuaturas, propter difficilem in grauibus obliquum motum, tardius mouebuntur, quam si ex solo ligno con structæ essent.

Quæstio Vndecima. Cap. XVI.

Vo Scytalarum esse genera, paulo superius asseruimus: alterũ quod arganũ vulgo dicunt, de quo in Nona quæstione satis multa. alterum uero genus est, ex tereti quodam cõstructum ligno. quod cum oblongum ac tornatum fit: in utrisq; extremitatibus rotulas quasdam habet: quæ si ad curruum rotas comparentur: pusillæ admodum sunt. quæ, cum ipsi ligno, compactæ sint, simul cum ipso, & illas moueri necesse est. quod quidem instrumentum, quò vulgo uocetur nomine, non comperio. scio tamen huiusmodi Scytalas, maximo usui esse, in quampluribus uillis, quæ in agro Senensi sunt. ibi enim plaustra quædam construunt, ad deportandum stercus, ut agros pinguefaciant. sub quibus quidẽ plau

ſtris, huiuſmodi Scytalas, tranſuerſas nectunt, atque accommodant; quæ cum ſibi ipſis axes fiant, minori offenſione, atq; ob id facilius uehunt onera: quam Currus faciant. At qui autumant quidam, his quas diximus Scytalis, ſimile eſſe inſtrumentum, illud quo Cymbæ à Brenta fluuio, ad Venetorum æſtuarium, quod à Venetijs quinq; millia paſſuum interuallo diſtat: tranſuehuntur. qui quidem locus, uulgo Zafuſina nuncupatur. Verumenimuero: non penitus machinatio illa, his quas diximus Scytalis, ſimilis eſt. habet enim utrinq; rotulas, quæ maioris ſunt ambitus, quam ipſum ſit lignũ, cui tranſuehendæ nituntur Cimbæ. quinetiã & motio rotularum, ab ipſius ligni motu ſeiuncta eſt. Tales ergo, quales deſcripſimus ſunt Scytalæ, quarum in hac quæſtione, mentio fit. at quæſtio ea eſt. Cur ſuper Scytalas facilius portantur onera, quam ſuper currus? cum tamen ij magnas habeant rotas, illæ uero puſillas. An quoniam in Scytalis, nulla fit offenſatio: hoc eſt à nullo, earum impeditur motus: quemadmodum contingit in curribus. onera enim, quæ in Currus imponuntur, axim rotarum premunt: quà preſſione, non parum rotæ remorantur. cum etenim deorſum premantur ab axi propter onus impoſitum, difficilior rotatio: quæ difficultas eò etiã fit maior, quod etiam ex obliquo ſiue à lateribus axis patitur. axim autem uoco lignum illud, quod ambarum rotarum centris, cui innitantur rotæ, ex aduerſo coaptatur, quod premi tum à curru, tum ab onere impoſito, manifeſtum eſt. Quod in Scytalis longe aliter euenire uidemus. nam & mouentur deſuper à ui

trahente,

trahente, & ab onere etiam superimposito: propter nutum illum, quem in Cap. xiii. declarauimus, iuuatur motus: in utrisq; etenim ijs locis, hoc est desuper ac desupter cietur circulus, ac concitatus impellitur.

Quæstio Duodecima. Cap. XVII.

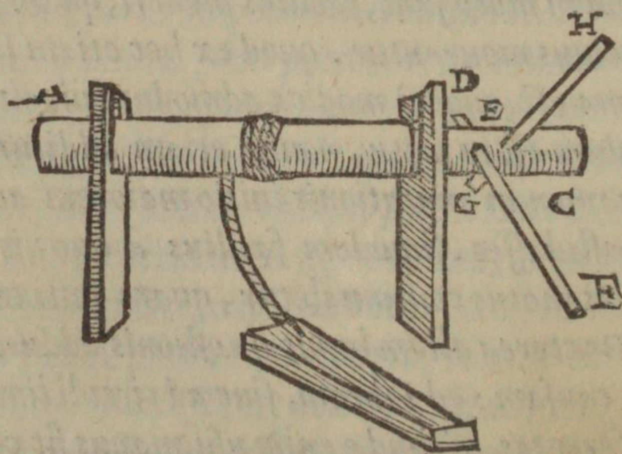
Vr magis à longe, funda iaciuntur lapides, aut alia missilia, id genus, quam si manu ipsa emitterentur? cũ præsertim proijciens, magis pondus ipsum, quod iacitur, manu comprædendat: quam cum illud funda suspendit. quinetiam & ad hoc accedit, quod cum funda quis proijcit, duo simul mouet pondera, funda scilicet, & id, quod iacitur: absque autem funda solummodo pondus proiectũ mouet. An quoniam in funda ipsa, agitatum, atq; cõmotum mißile, mittitur. funditores enim priusquàm mißile iaculentur: fundam rotant. cum ergo mißile è funda elapsum proijcitur: ex iam citato motu emittitur. quod si manu ipsa proijciatur: quia ex quiete mouetur, id non contingit. siquidẽ nemini dubiũ est, omnia, cum in motu sunt, facilius moueri, quam si è quiete protinus moueantur. quod ex hoc etiam sensui manifestum est, quod à modica admodum ui, alicui ponderi, dum est in motu, nouus etiam additur motus: quod tamen in mutationis initio maiorem admodum uim postulasset. siquidem facilius à quo uis eiusdem ponderis motus continuabitur, quam initium cœperit. Præterea aliam huius quæstionis adducere possumus causam: ad Libram, siue ad circuli lineas cuncta referentes. in fundæ enim usu, manus fit centrum,

funda uero linea quæ à centro exit. Quoniam igitur, quò longior fuerit à centro linea, eò celerius mutatur semper: tardius uero si propè centrum: necesse est, quod proiectio, quæ fit manu, infirmior sit, ac difficilior, & ob id tardior, quàm si fundæ auxilio facta fuerit. & iccirco longius funda, emissus lapis, quam manu, progredietur.

Quæstio Decimatertia. Cap. XVIII.

Iugum plura significat: sed quod ad præsentem quæstionem attinet: instrumentum est ligneum, oblongum, ac teres: in quo textores auxilio coloppum, quos vulgo stangulas uocant, telas conuoluunt. sunt autem collopes ligna quædam satis gracilia, quibus tanquam uectibus traiectum iugum uersatur: seu circumagitur. sicut patere potest in hac figura, in qua iugum est A, B, collopes uero D, F, & H, G, foramina, per quæ collopes iugum traijciunt, erunt C, & E. Est itaque prima pars quæstionis, cur circa idem iugum, maiores collopes facilius, quã minores uersantur? An quia col

lopes

lopes uectes sunt, quorum fulcimenta, foramina illa sunt, per quæ transeuntes æqua productione à centro distant. centri enim iugum ipsum, ac præsertim in foraminibus uicem obtinet. Quoniam igitur, quò longiores exeunt à centro lineæ, eò celerius, ac facilius ab eadem ui mouentur, ac circumaguntur, cum maiorem describant ambitum: hinc est, quod collopes maiores, facilius uersantur, quàm minores. collops enim H, G, cum uectis vnus sit, centrum habet in puncto C, à quo vtrinque æque distat. quanto igitur C, H, & C, G, uectis partes, magis in longum productæ fuerint: tanto etiam maiores describent circulorum circuitus: atque ob id facilius moueri, ac circumagi poterunt. Et eodem pacto de collope, D, F, dicendum est. Quod autem ad secundam quæstionis partem spectat, animaduertendum est, quod sucularum, quantum ad rē tractoriam attinet, plura sunt genera, ut apud Vitruuium haberi potest. Verum, quod ad institutum nostrū pertinet: sucula est instrumentum, quod oblongo, & tereti ligno constat: duobus, aut pluribus transiecto uectibus utrinque æqua portione distantibus: quos collopes vulgo uero stangulas, nuncupamus. Hæc sucula dum uersatur, funis quem ductarium dicunt, dum in ipsa conuoluitur, magna auxilio trochlearum, tollit pondera. quò instrumento utuntur etiam, qui puteos penitus exhaurire uolunt. quatuor autem tignis, ex utraq; parte binis, humi firmatur: quare Græci succulam ὄνον uocant, tāquam g stanti cuidam asino similis sit. Eandemq; ob causam, succulam à sue latini nuncuparunt. vulgo autem huiusmodi succulas, corroleros di

cunt. habet etiam ſuccula, iuxta eius extremitates, ecelonia quædam, teſtudinum non diſſimilia: ideo coaptata, ut dum uerſatur, ſuccula non exeat: hoc eſt intra trabes erectas maneat. quæ ſcilicet trabes, in ſuperiori parte ſimul ſeſe ſuſtentant, ac colligatæ trochleas ad eleuanda ſuſpendunt pondera. Verum enim uero ſi moles ipſæ non ſurſum eleuandæ, ſed à latere trahendæ fuerint: huiuſmodi ſucculæ alio quam diſpoſuimus aptantur ſitu. nanque non æquidiſtans terræ erigitur ſuccula, ſed magis ad perpẽdiculum. ita quod non ſurſum, ac deorſum, ſed per tranſuerſum, collopibus impelluntur, ac circumaguntur: qui collopes, ſunt quaſi radij in rota. atque huiuſmodi machinam, hoc modo erectam, uidi ipſe in quodam uico, non longe à Patauio: quem uocant Stram. ubi ob diuiſionem Brentæ fluuij: in quendam locum aquam fluuij, patefactione ac clauſura quarundam ualuarum: ut cõmodius trãſuehantur Cymbæ, colligunt ac mox dimittunt. huiuſmodi autem patefactio, auxilio deſcriptæ machinæ conficitur. Eſt igitur Secunda pars quæſtionis. vnde eſt, quod ſucculæ, quæ graciliores ſunt facilius uerſantur, quam craſſiores? An quia ſuccula ipſa, hoc eſt lignũ illud teres, quod à collopibus ipſis, tanquam à uectibus traijcitur: tenet in uectibus locum centri. ab ipſo enim collopum partes utrinque æquali productione diſtãtes, tanquam à centro protenduntur. Quoniam ergo, quò longiores à centro exiſtunt lineæ, eò facilius circumaguntur, ut ſæpenumero dictum eſt: ex tenuitate autem ſucculæ, magis ab ipſa, tanquam à centro diſtant, ſequitur ergo, quod quò gracilior erit ſuccula, eò facilius

lius uersabitur: propterea quod uectium partes, magis ob id à centro seiunctę fuerint.

Quæstio Decimaquarta. Cap. XIX.

CVr eiusdem longitudinis, ac roboris lignum, si ad genu frangi debeat, facilius frangitur, si quispiam æque in aduersum deductis manibus, extrema comprehendens fregerit, quam si propè genu manus applicans, uim effecerit. Quinetiam si terræ illud applicet, ac pede superimposito frangere uelit: facilius manu procul à pede diducta: quam pedi proxima, lignum illud confregerit. An quia, genu centrum est: ligni autem à genu productæ utrinque partes, lineæ à centro sunt: quæ quidem cũ maiores sunt, facilius, ac uelocius mouentur. eò aũt maiores erunt, quo magis à genu manus diductæ fuerint. ex uehementiori autem motu, maior fit fractio, quam ex tardiori, ac languidiori. Atque eandem causam adducere possumus, si ex superimposito pede, ligna terrę innixa frangi debeant. pes enim sic centrum: quò autem longius motura manus, à pede seiungetur, eò etiam uelocior, quia maior euadet à centro linea, erit motio: atq; ob id facilior fractio: ut manifestum est.

Quæstio Decimaquinta. Cap. XX.

Nde est, quod quæ circa littora appellantur Crocæ (latinum autem uerbum non habemus) rotundæ sunt figuræ: cum tamen à primo, ex magis & angularibus lapidibus, ac ostrearum fragmentis confectæ sint?

Crocas autem uoco, reliquias quasdam, quæ ex lapidum, lignorum, ostrearum, & aliorum, id genus: quæ extremis in littoribus, aquarum alluuntur fluctibus, fragmentis confectæ: ac continua attritione, & agitatione, ad orbiculatam redactæ formam: magis semper decrescentes, in nihilum tandem euanescunt. huiusmodi ergo effectus, causam quærimus. An forte illa est. quoniam scilicet quæcunq; plus recedunt à medio, eadem commota ui, celerius mouentur semper. cunctorum autem medium in orbiculato motu, eorum fit centrum: interuallum uero, quod est à medio linea fit, quæ ex centro exit. Quoniam ergo maior à centro, ex æquali impetu, æquali tempore, maiorem describit circulum: quod autem maius æquali tempore conficit interuallum, celerius fertur: celeriusq; lata, uehementiorem impetum faciunt: atq; ob id, maiori etiam impetu repelluntur, siue ex resistentia retunduntur, ac refranguntur: sequitur quod eorum, quæ mouentur, portiones illæ prius in orbem rediguntur, quæ magis à medio distantes erunt. quod in corporibus habentibus angulos, angulis ipsis, qui magis à medio longinqui sunt, contingit. ac id patientibus angulis, rotunda fieri, ea, quæ mouentur, necesse est. Atqui hoc idem, non solum si orbiculatus fiat motus, sed etiam si rectus erit, contingit similiter. quæcunq; enim extrinsecus fit resistentia, extremas, atq; extimas semper partes prius aggreditur, quam intimiores inuadat. cunq; ipsi anguli extremi sint, hoc est longinquiores à medio, quam reliquæ partes: sequitur necessario, quod lædantur magis, ac obtundantur:

& ob id lata ipsa corpora, ad uolubilitatem rotundari necesse est, quam ob causam grando ipsa, quò magis ab eminentiori aeris parte descendit: eò etiam rotundior apparet semper. Crocas igitur, hoc est reliquias illas lapidum, ac ostrearum, quę in littoribus reperiuntur: propter perpetuam agitationem, quam ex continuo fluxu, ac refluxu maris patiuntur: cum extremę eminentes partes, prius semper ob dictam causam, conterantur, ac retundentur; ad orbiculatam formam tandem accedere, necesse erit. Crebrius enim ac celerius commouentur, ac agitantur, quæ magis à centro recedunt partes: quæ attritæ demum eminere desinunt. & cum hoc æque contingat ab omni parte: euanescentes anguli, id quod remanet in globum rotundant.

Quæstio Decimasexta. Cap. XXI.

Vr, quo longiora sunt ligna, eò imbecilliora, ac infirmiora fiunt: & si tollantur, inflectuntur magis: quam quæ minus longa sunt? tametsi quod breue est, ut bicubitum uerbi gratia, tenue, & infirmum fuerit: crassum uero, quod cubitorum triginta. An quoniam, cum huiusmodi eleuantur ligna, pars illa, quæ proximior est manui: cui totius ligni fit nixus, uectis fulcimentum est: pondus vero, altera erit ligni extremitas, quæ eleuanda est. ea autem quæ interiacet longitudo, uectis locum gerit. Si igitur huiusmodi lignum aliquod manu eleuetur, siue ex altera eius extremitate, siue inter extrema, compræhensione facta, quantò semper procerius fuerit id, quod à manu siue à fulcimento seiunctum

est, tanto celerius propter maiorem à centro distantiam, suo met nutu, hoc est, sua naturali ponderositate, motum, deorsum inclinabit: magisq; ob id incuruabitur. nam quò magis à fulcimento distat, eò etiam magis ipsum inflecti necesse est. quoniam enim incumbunt grauia cuncta ex sui natura deorsum: huiusmodi eorum nutus, hic quidem in uecte, mouentis uicem obtinebit. altera uero ligni extremitas, quæ breuior erit, in contrariam partem uim faciet. si ergo flexile fuerit lignum, quod à terra leuandum est, siue manu comprehensum siue ex altera eius extremitate in nixum terræ: semper reliquam extremitatem quò longior erit, & à fulcimento, cui innititur, semota magis, eò semper suo met ingruente, ac mouente pondere: magis inflecti necesse est. quod in admodum breuibus signis non contingit: quod enim in ipsis extremum est, quiescenti fulcimento proximum fit: & ob id incuruatio fieri nulla potest.

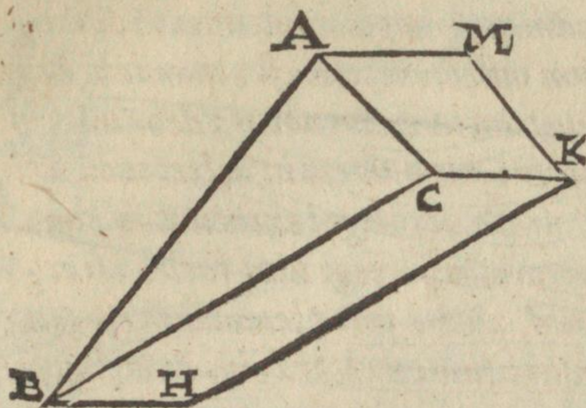
Quæstio Decimaseptima. Cap. XXII.

Vneus est instrumentum ligneum, uel ferreum, cuius auxilio in findendis, seu scindendis trabibus, seu alijs lignorum molibus: maximum suscipimus iuuamentum. ex altera enim parte, ita angustus est, ut quamuis rimulam facile ingrediatur. quæ angustia paulatim decrescens, tandem in amplum desinit. ex duobus itaq; obliquis ex aduerso lateribus, planum habet quadrangulare satis oblongum. ex reliquis uero duobus lateribus, trium angulorum figuras habet: quæ in angu-

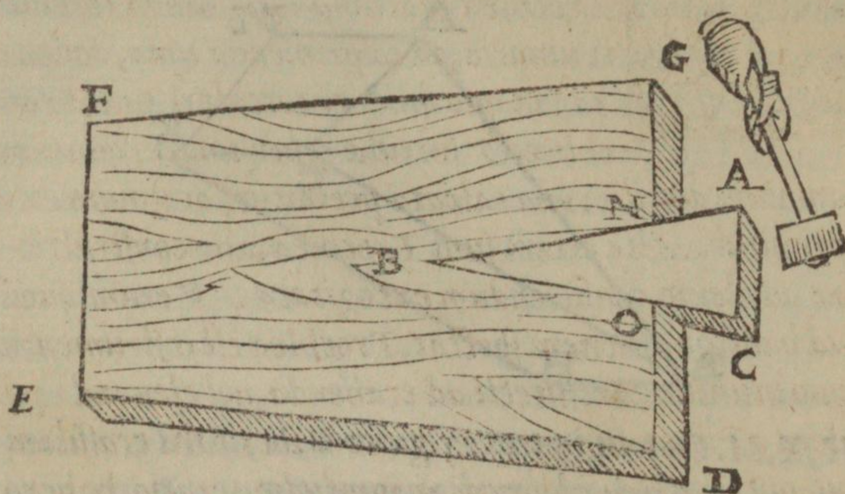
stiam

ſtiam quam diximus terminantur. in ſuperiori uero parte, planum quatuor angulorum obtinet. Cuius quidem inſtrumenti talis deſcribatur figura. A, B, C,

H, K, M. Cuneus igitur, ex parte B, H, intra rimulam quandam ſcindendæ molis ingreditur. ex parte uero A, C, K, M, uehementi percuſſus plaga, intus mouetur, ac molem ſcindit. Eſt igitur quæſtio. cur nam eſt, quod cum paruus exiſtat cuneus, magnas tamen findit lignorum moles, ualidaq; eius auxilio, & uehemēs fiat impreſſio? An quia in cuneo duo intelliguntur uectes, ſibi inuicem aduerſi, ac duo etiam fulcimenta, duoq; pondera, vnum uero tantum mouens, utriſq; inſeruiens uectibus quæ quidem fulcimenta propter aduerſam uim, diuelluntur, ac comprimunt. Deſcribatur figura, in qua moles, quæ diffindi debet, ſic G, D, E, F. cuneus uero A, B, C, pars ſcilicet anguſta in ipſo B, pars uero percutienda ſit A, C, rimula uero ſcindendæ molis, quà cuneo ingreſſus pateat, ſit N, O, A, B. igitur eſt alter uectis cuius fulcimentum, cui innititur, ipſum erit N, pondus uero commouendum erit in B, quod quidem uerſus partem D, E, repelle-

tur, quoniam percutiens uim facit ipsi A, ad partem G, F. Huius contrarium uice uersa contingit in uecte C, B, cuius fulcimentum erit O, pondus uero in B,

quod uersus G, F, impelletur, cum percutiens in C, comprimat ad partem D, E. Horum itaque motuum aduerso impulsu, cum utrinque uectes sibi inuicem uim faciant, dum pondus iuxta B, ad oppositas impellatur partes, molem in B, findi tandem necesse est. Ob uectis itaque naturam magnas scindi moles, paruo contingit cuneo. ad quod etiam accedit, quod plaga, quę ex percussione fit, cum ex hoc impellat, quod instrumentum quo percutit, percussurus extollit, eò uehementiorem habet uim, quò quæ mota mouent, ualidiora ac ualentiora, ob ipsam celeritatem fiunt, quam si ex quiete motus inciperet. percussus igitur cuneus iuxta A, C, utroque utens uecte, atque utrique fulcimento N, & O, innixus, propter aduersos impetus, molem scindit in B, cum etiam uehementia percutientis, paruitatem uectis abundanter compenset.

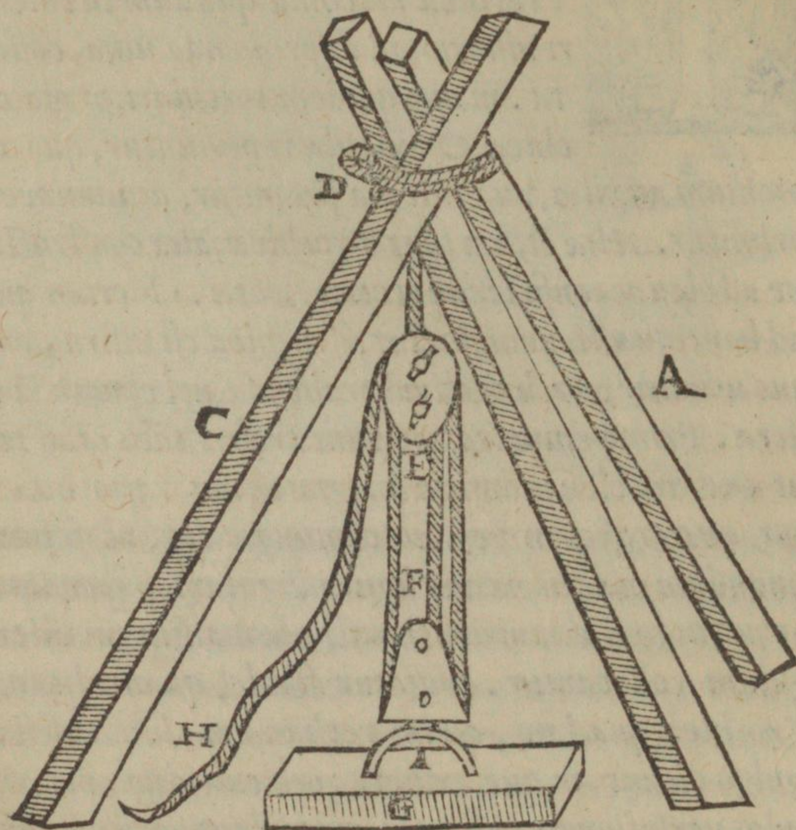
Quæstio

Quæstio Decimaoctaua. Cap. XXIII.

Rochlearum, quod ad tractorium genus attinet, plura sunt genera. Est enim Trochlea machina quædam in torculari uinario, ad exprimenda uina, collocata. in quo quidem torculari, præla, cochleæ, & suculæ reperiuntur, quorum omnium auxilio, vua calcata premitur, ac uinum exprimitur. Aliæ etiam sunt Trochleæ, alia constructione ad oleum conficiendum excogitatæ. Verum quod ad hanc quæstionem spectat, Trochlea est instrumentũ quo utuntur Architecti ad trahenda, uel eleuanda põdera. Primo enim tres erigunt trabes talis crassitiei, ut onerum eleuandorum magnitudinis ratio habeatur. quæ trabes in summo coniunguntur, ac fibulam quandam in earum capitibus colligatam suspendunt, atque in imo abinuicem seiunctæ firmantur, ac ad triãgulum collocantur. alligatur fibulę, quam diximus Trochlea quædam, quam rechamum, siue cusellam vulgo dicunt. in qua induntur orbiculi duo, per axiculos uersationem habentes, qui vulgo rodellæ nuncupantur. in quorum altero, in superiori scilicet traiicitur primo funis ille, quem ductarium nominant. deinceps demittitur funis, & circa orbiculum minorem, uel inferiorem alterius trochleæ inferioris inducitur, refertur q; ad rotulam inferiorem superioris trochleæ, & rursus demissus ad inferiorem trochleam, in eius superiori orbiculo religatur. reliqua uero funis extremitas, deorsum demissa ad imas trabiũ partes, succulæ cuidam annectitur. Iuxta aũt imas trabium partes fi-

guntur celonia, quorum meminimus in XIII quæstio ne. intra quæ quidem celonia, ſuccularum capita col locantur, ut dum uerſatio fiat non exeant ſucculæ.

Succulæ uero propè earum extremitates, foramina habent, per quæ collopibus, ſiue (ut ita dicam) ſtangu lis, traijciuntur. in capite autem trochleæ inferioris, ſunt ferrei forcipes, quibus ipſa trochlea, ad onus ele- uandum, coaptatur atq; accommodatur. Cum autem uelimus pondus aliquod eleuare, annexo & alligato, ut diximus, altero funis capite ad ipſam ſucculã, tunc illam auxilio collopum uerſantes, moles eleuandas ſu ſtollimus.

stollimus. Huius totius machinæ quam descripsimus, sit hæc figura. in qua trabes sint A, B, C. D, uero erit fibula, cui suspenditur superior trochlea, quæ sit E, inferior uero erit F, forcipes sunt, I, pondus eleuandum G, caput autem restis, quod debet succulæ alligari, erit H. Succulam non ponimus in hac figura: tum quia eius non meminit Aristoteles, tum etiam quia iam in XIII. quæstione, eam descripsimus. collocanda autem est, intra binas ipsas trabes: ita quod celonia iuxta trabes coaptentur. Animaduertendum etiam est, quod quandoque in superiori trochlea, tres sunt orbiculi. in inferiori uero duo, per quos omnes ducitur funis, & tunc ea ratio machinationis, quæ per quinque orbiculos conficitur, pentaspastos græce dicitur. si autem per tres tantummodo orbiculos funis circunuoluitur, ut in hac figura, trispastos nuncupatur. Notare etiam debemus, quod in hac quæstione abutitur quandoque Aristoteles uocabulo trochleæ, illam accipiens loco orbiculi in ipsam inditi. Nec minus etiam animaduertendum, quod non suspendit Aristoteles trochleas auxilio trium trabium, ut descripsimus, sed dispositione ac constructione duorum tignorum, machinam conficit. quod non ualde à nostra descriptione dissimile est. loquitur enim Aristoteles de tractione ponderum, non de eleuatione ipsorum. sed eadem est in omnibus, eademq; quæstionis solutio. nos autem hodiernum usum secuti sumus, ut nostra descriptio sensui esset familiarior. Est itaque quæstio. Cur si quispiam componens binas trochleas in tignis duobus, ac contrario ad trochleas modo, circulo funem cir

cunduxerit: cuius alterum quidem caput, trochlearũ alteri innitatur, reliquum uero ita coaptatum sit, ut à funis initio trahere incipiat, magna trahit pondera, licet infirmarum sit uirium. An quoniam quælibet rotula in trochlæis, uectis uicem obtinet, cuius fulcimentum est axis in centro rotulæ: uectis uero extrema, lineæ sunt quæ à centro exeunt. mouens autem est uirtus trahentis, quæ in qualibet rotula diffunditur. id autem quod in uecte mouetur, est inclinatio & nutus eleuandi oneris, qui quidem nutus in qualibet rotula, ét & ipse diffusus est. Quoniam ergo facilius, ut iam sæpe diximus, commouentur pondera auxilio uectium, quam sola manu: rotulæ uero in trochleis uectes sunt: sequitur quod, & si vna tantum erit rotula, in qua funis circunducatur, facilius tamen eleuabuntur pondera, quam manu. Quod eò magis contingit fieri, quo plures erunt rotulæ. secunda enim rotula sibi tanquã alter uectis adiuncta esset, atque huic quidem tertia, & sic deinceps. ita quod semper posterior rotula, minus laborabit, quam præcedens. continuò enim fit minor labor. cuius diminutio, minori semper proportione conficitur. exempli gratia, si manus ipsa absque aliqua rotula, uel uecte, centum librarum trahet pondus, auxilio primæ rotulæ trahet centum uerbi gratia & sexaginta. sed huius summæ prima rotula, non dimidium trahit. hoc est non dimidium laboris est in rotula, sed dimidio quidem plus. trahet itaque pondus librarum plus quam octuaginta. & eodem pacto dicendum est deinceps de alijs rotis, ita quod postrema rotula, minimum quidem trahit, modicusque est

eius

eius labor qualibet enim posterior rotula praecedentis uectis est, ac ideo adiumentum ipsi praebet: minorem tamen ipsi, laboris relinquit partem, maiorem uero sibi sumit. Quapropter in aedificijs etiam construendis, magna harum trochlearum auxilio, Architecti leuant pondera, ab vna trochlea ad aliam, funem inducentes, ac ab illa rursus ad ſucculam, quae & ipsa auxilio uectium, munere fungitur suo: ac ideò idem est, ac si alteram trochleam efficerent.

Quæstio Decimanona. Cap. XXIIII.

CVr siquis super lignum magnam imponat securim, desuperq; ingens illi adijciat pondus, aliquam tamen ligni partem modicam de qua curandum sit, non diuidit? si uero quispiam minorem admodum securim extollens percutiat, nullo super imposito onere, illud idem discindit lignum: cum tamen multo minus habeat ponderis id quod percutit, quam quod superiacet & incumbit? An quia probata admodum apud sapientes est propositio, quod omnis cum motu est operatio: & quod graue ipsum maiorem ex ponderositate assumit motum, dum mouetur, quam dum ex quiete moueri incipit: sicut haberi potest ab Aristotele ex primo Caeli. Incumbens igitur pondus aliquod, uel non mouebitur ex naturali sua grauedine, uel minus certò mouebitur, minusque proprio utetur nutu. motum uero, & ex peculiari grauedine, & etiam ex uirtute percutientis, moueri ipsum continget. Quia ergo res motae dum sunt in motu, si recens addatur impetus, uehementius mouebuntur,

quam ſi à principio ex quiete impetũ ipſum ſuſcipiant: nihil mirandum eſt, ſi euenire uidemus, quod nunc quæſtione proponitur. Ad quod accedit, quod ſecuris ipſa cum lignum diuidit, cuneus quidam efficitur. anguſtior enim ex inciſionis latere, quam à tergo eſt. Cum ergo paruus cuneus, ut ſuperius aſſumpſimus, quia ex duobus fit uectibus, contrario ad ſeinuicem modo confectis, magnas diffindit moles: ſecuris etiam ipſa, quia cuneus quidam fiet, uehemẽti percuſſa plaga, magnas & ipſa diſcindet trabes.

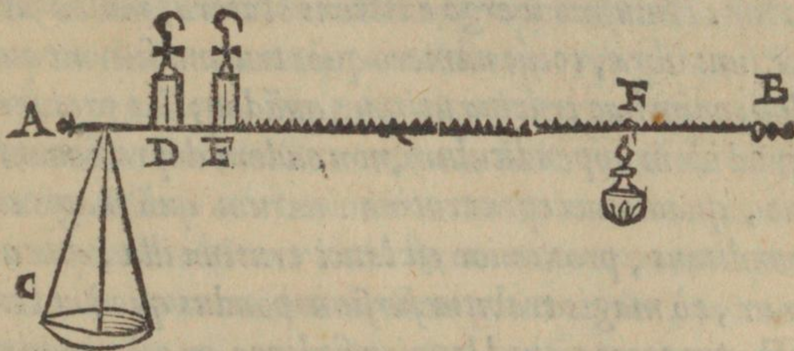
Quæſtio Vigeſima. Cap. XXV.

Nulla Mechanicarum quæſtionũ Ariſtotelis uidi exemplaria, in quibus nõ pauca menda paſſim conſpiciantur: præſertim in ſecunda quæſtione, uigeſimaquinta, & trigeſima: præter vnum ſolummodo ſatis antiquum, quod Florentiæ inueni, in Bibliotheca Diui Laurentij. in quo pauciora, quam in cęteris, mehercle ſunt menda. Non mirum ergo erit, ſi in elucidanda hac quæſtione uigeſima, interpres quidam, totam quæſtionis ſententiam deſtruit. Quæſtio igitur talis eſt. Cur ſtatera, qua carnes, ſiue alias merces ponderamus, paruo appendiculo, quod græce σφαίρωμα, vulgo Romanũ appellatur: magna trutinat onera: cum tamen tota ſtatera dimidiata exiſtat libra. ſola enim altera pendet lanx, cui onus imponitur, ex altera uero parte abſque lance tantum eſt ſtatera. ſtateram autem uoco, inſtrumẽtum quoddam, libræ ſimile, præterquam, quod ex altera tantum parte ſuſpenditur lanx, in quam im-

ponuntur

ponuntur quæ ponderanda sunt. in altera uero parte, quoddam discurrit appendiculum ferreum, paruę molis, quod alterius lancis in quam mensurarum imponuntur pondera, quæ à græcis σηκώματα appellantur, uicem gerit. In medio autem horum, lancis scilicet & appendiculi, vna uel plures existunt trutinæ, quamuis vna tantum, qua magis libeat, ponderantes utamur. à trutina autem uersus alteram partem, è regione scilicet lancis, quamplures signantur notæ, quarum numero, molis quam pendimus, declaratur pondus. huiusmodi autem notæ in statera, uicem obtinet secomatum in libra. Huiusmodi itaque instrumenti, hæccine sit figura, vbi statera sit A, B, cuius alteri extremo sci-

licet A, appendatur lanx, uidelicet C, ex altera uero parte discurrat appendiculum F, trutinæ autē sint D, & E, quamuis plures etiam esse possint, sicut inferius manifestius apparebit. Ad propositum ergo redeuntes, hanc propositæ quæstionis dicimus esse causam, quoniam contingit stateram esse simul & libram & uectem. Libra quidem fit, quoniam quęcunque trutinarum in statera, fit centrum. & quamuis in altera tantū parte lanx sit: tamen in reliqua parte, appendi

culum eius lancis uicem tenet, in qua secomata ponun tur in libra. hoc itaq; appendiculum in statera incum bit, ceu si quis alteram apponeret lancem, illiq; pōdus imponeret. manifestum enim est, quod appendiculum hoc pondus trahit quod in lance est. ut autem statera, non solum una, sed plures possit esse libræ, plures in sunt trutinæ. ita quod quicquid inter earū vnāquāq;, & appendiculum est, dimidium fit libræ, semper tamen quandocunq; aliquid ponderamus, una tantum li bra fit, alteram quidem habens lancem, in quam onus ponderandum ponitur: alteram uero ubi appendicu lū est. & propter hoc, quod nō altera existit lanx, sed aliquid gerens eius uicem, statera & non libra appellatur. Huiusmodi ergo existens statera, multæ, ut di xi, sunt libræ, totq; numero quot trutinæ fuerint quan doq; enim hac trutina utimur, quādoq; illa. propterea quod idem appendiculum, non eadem depressionem fa cit, quauis accepta trutina. uerum quò magis cum pendimus, proximior est lanci trutina illa, qua utimur, eò magis trahitur sursum pondus quod in lance est: propterea quod longior fit linea, quæ à trutina ad appendiculum est. si enim exempli gratia, stateram in trutina D, suspendimus, maior fit linea D, F, quæ scilicet à trutina, hoc est à centro ad appendiculum est: quam si trutina E, uteremur. Cum ergo longior à centro linea, celerius, & facilius moueatur: celerior necessario erit motus deorsum, ipsius D, F, quam esset E, F, quare ex parte A, maior etiam esset eleuatiō, siquidem ex hoc eleuatur A, quod deprimitur F. Atq; hac pacto uidere possumus, quomo-

do

do statera fiat uectis, quod paulo superius dicebamus. fit enim uectis inuersus, quia fulcimentũ sursum habet, ubi trutina est. trutina etenim est fulcimentum. quoniam itaq; mouens F, deorsum deprimit, ac uim facit, necesse est, quod ex altera parte, pondus in uecte commouendum, quod est in A, atq; ob id in E, ad superiorem partem extollatur. Vectis igitur fit statera: ac tot quidem uectes, quot & libræ, quot scilicet numero erunt trutinæ. Quod autem in fine quæstionis dicit Aristoteles illud est. quod scilicet illud idem quod facit in libra, pro inueniendo æquilibrio, ipsa secomatum impositio, id facit in statera appendiculi discursus, per notas, quas signandas esse diximus in statera. eò enim usq; appendiculo discurrimus in statera, quousq; æquilibrium reperiatur: sicut etiam in libra, secomata in alterã lancem imponimus, donec simili modo libramentum haberi possit. Quod autem dictum est de multis trutinis in statera, communis usus non obseruat, sed tantum ad summum imponit duas, ac cum quidem utimur trutina illa, quæ lanci propinquior est, exempli gratia ipso D, dicimur uti trutina crassiori latiores enim notæ fiunt, siue considerantur, in huiusmodi pensione. cum uero trutina remotiore, ipso uidelicet E, usi fuerimus, dicitur nos usos esse trutina minutiarum, ad quam minutiores, signãtur notæ. Sed quispiam dubitabit. quia cum in statera non possint commode inueniri, nisi duo latera, quæ notis signari possint: quomodo dictum est, multarum trutinarum posse stateras fieri? cui respondendum est, quod nihil refert, an in diuerso, seu potius

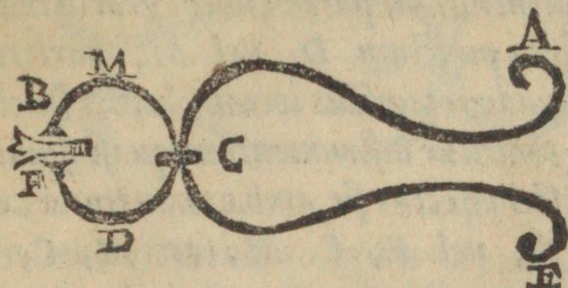
in eodem latere, habeantur notæ multarum trutinarum eadem enim nota, quam, hac usi trutina, unciam exempli gratia, significare, seu declarare dicimus eandem si qua alia utamur trutina, duas uncias, siue quot libebit, significare dicemus, & sic de alijs. Sed de hac quæstione hactenus.

Quæstio Vigesimaprima. Cap.XXVI.

Vr chirurgiam exercentes, facilius dentes extrahunt, instrumenti cuiusdam ferrei, quod forcipem appellant, uulgo tenaliam, adiecto onere, quam si sola utantur manu? An huius rei, plures possunt esse causæ. nam dētem ipsum, cum lubricus sit, magis è manibus quæ lenes et molles sunt, quam ex forcipe elabi contingit. cū enim manu ipsa tenaciter ac constanter, compræhendi non possit dens, forcipes autem tenacissimi sint, non iniuria difficulter manu ipsa extrahitur, facile uero cum forcipe. Preterea quoniam digitorum caro mollis est, dentem totum complectitur: et propterea illum ex aduerso tenaciter compræhendere non potest. quod ferrum ob suam duritiem, ac constantiam, commodissime efficit. atq; facillima ob id dentis euulsio ferro, non digitis contingit fieri. Quinetiam aliam asserere possumus esse causam. quoniam scilicet in huiusmodi forcipe, duo intelliguntur uectes, sibi inuicem contrarij: quorum unum solummodo est fulcimentū: cui ambo uectes innituntur. atq; illud est, coaptatio, siue cōnexio ipsorū uectium. Hoc igitur instrumento utuntur medici, ad commouendos dentes. qui cum primum satis commoti

fuerint,

fuerint, manu ipsa extrahuntur. Sit exempli gratia, in hac descripta figura, huiusmodi instrumentum A, B, C, E, F, in quo alter est uectis A, C, F, alter uero E, C, B, quorum fulcimentum C, cui

ambo uectes innituntur. quando enim manu, alteras uectium extremitates A, E, constringimus, tunc & reliquæ etiam hoc est B, F, constringi necesse est, in aduersas sibi inuicem partes, uidelicet si A, deorsum comprimetur F, sursum impulsum faciet: sin autem E, sursum B, deorsum deprimetur omnisq; nixus in C, tanq̃ in centro fit. Cum itaq; extrahere dentem uolumus, primo huiusce instrumenti auxilio, illum commouemus propter aduersum, ut dixi motum. cum primum uero commotus erit dens, illum manu præhendentes ac trahentes euellimus. hoc enim commode forceps efficere non potuisset, cum eius aduersus impetus, ad duas tantummodo contrarias fiat partes, uerbi gratia ad B, & ad F, retrorsum autem uectium officium nullum esset: sed potius manui ex hoc impedimentum præberetur. Sed quispiam forte dubitaret, quoniam cum per huiusmodi instrumenta, aut non admodum dissimilia, ex lignis siue ex parietibus, clauos non solum commouemus, sed etiam

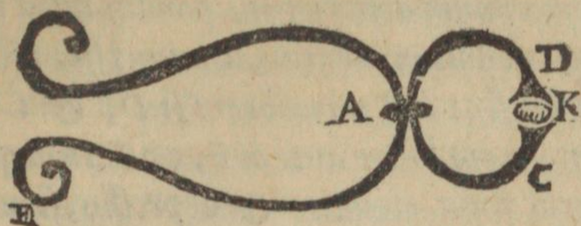
eücimus commodius quidem quam sola manu: hoc idem uidetur affirmari posse, circa dentium extractionem. Cui respondendum est, quod cum in pariete clauum forcipe iam commouimus, tūc ut extrahatur, forcipem in eminentiori sui parte, uerbi gratia indescripta figura circa punctum D, uel M, parieti coaptamus. qui quidem punctus locum obtinet fulcimenti: cui totum innititur instrumentum, quasi unius tantummodo uectis effectus sit. ambæ enim lineæ A, C, D, & C, E, uel E, C, M, & A, C, quasi unius à centro egredientis uicem gerunt. ac propterea plerumq; accidit, ut claui qui extrahuntur flexi atq; obtorti sint: quoniam huiusmodi motum, rectà retrorsum tendere, non poßibile est. hoc autem in euulsione dentium accidere nequit, propterea quod locus non adest, cui, absq; aliqua eius læsione, cuius dens euellitur, forceps inniti poßit. atq; ob id Aristoteles in fine quæstionis facilius dentem forcipe commotum, manu trahi quam instrumento asseuerauit.

Quæstio Vigesimasecunda. Cap. XXVII.

CVr nuces & amygdalæ & alia id genus facillime absq; ictu, instrumentorum quorundam auxilio, forcipibus similium, que ad hunc usum fiunt confringuntur: cum dempto tamen ictu, plurimum etiam auferatur uirium, motionis scilicet & uiolentiæ. Præterea qui duro, & graui comprimunt, instrumento, facilius frangunt, quam ligneo & leui. An quia huiusmodi instrumentum, duas habet uectes, uni tantummodo innixos fulcimento, quod

eorum

eorum connexio est. quemadmodum in superiori etiam quæstione iam diximus. Describatur autem huiusmo-

di instrumenti forma, siue figura F, A, C, E, D, K, in qua alter est uectis F, A, C, alter uero E, A, D, uni fulcimento innixi, uidelicet ipsi A. Cum igitur à uecte facile commoueantur onera, ut sæpius dictum est, mirum non est, si nux, cum à duobus comprimatur uectibus, facillime cõfringatur. quando igitur diducta, siue à se inuicem seiuncta fuerint, uectium extrema D, C, tunc quidem à modica uirtute, compreßis reliquis extremitatibus, uidelicet F, E, necessariò & D, C, etiam comprimentur. quare, quod percussione, siue ictu fecisset in nucem pondus aliquod, id uehementius E, D, & F, C, uectes conficient. educti enim in contrarium, mox sese inuicem in aduersum comprimentes, nucem frangunt ubi est K. Quinetiam quò proximior fuerit punctus K, ipsi fulcimento, quod est A, eò celerius & facilius confringi nucem necesse est. nam quò magis distat uectis à fulcimento, eò facilius ab eadem ui motum suscipit. si ergo extrema D, C, longe distabunt à fulcimento A, cum nux confringenda, ponderis commouendi à uectibus, uicem gerat,

magis in aduersum nitetur ac resistet, quam si D, & C, proximiora fuissent ipsi A, propterea, quod iam superius in prima uectis descriptione ostendimus, fulcimento proximum deberi poni pondus quod mouendum est, ut facilius moueatur, ac minus sua ui, ac ponderositate resistat. Quamobrem si D, & C, propè A, fuerint, quam longe autem F, & E, tum quoniam ex contrario fiunt eleuatio & depressio, sicut maior fiet eleuatio ex parte F, E, sic maior erit compressio in D, C, hoc est in K, quod uero comprimitur magis, citius etiam frangitur, citius igitur frangetur nux. Quod autem attinet ad illud, quod in proponenda quæstione ab Aristotele dictum est: quod scilicet si duro & graui comprimemus instrumento, facilior fractio fiet, quàm si ligneo & leui, existimabit forte quispiam, alteram esse quæstionis partem, quam ab Aristotele intactam relinqui, miratus fuerit. Verum ego arbitror, id non esse secundam quæstionis partem, quasi scilicet proponat, vnde sit quod facilius instrumento ferreo quam ligneo confringimus, sed potius eiusdem declaratæ quæstionis ampliationem quādam: ob quam magis illud mirādum sit. uidetur enim si nucem frangere debemus, quò grauius instrumentum erit, eò magis illud nobis impedimento fore: cum difficilius sit aliquid sui natura graue, commouere, quam si leuius esset. cuius rei solutio, ex eadem ostensione quam fecimus, uidelicet de duobus huius instrumenti uectibus, palam esse potest. ac propterea amplius in quæstione enucleanda, de hac re Aristoteles mentionem non fecit.

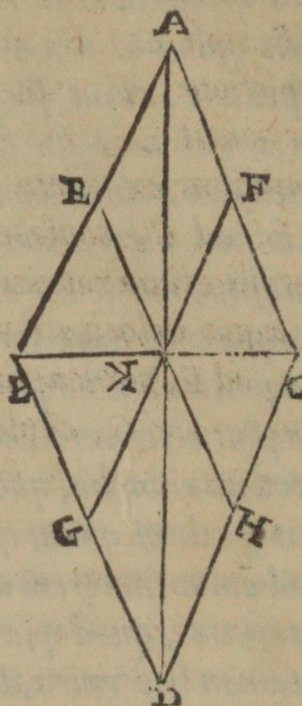
Quæstio

Quæstio Vigesimatertia. Cap. XXVIII.

T habeatur huius quæstionis sententia, animaauertendum est, quod figura quædam reperitur quadrangularis, quam Mathematici rhombum appellant. cuius sibi inuicem omnia latera sunt æqualia, anguli uero, qui sibi tantum aduersantur sunt æquales, duo quidem acuti, reliqui uero obtusi. diametrorum uero altera minor, altera uero maior. Est igitur quæstio, cur si duo extrema in rhombo puncta, duabus æqua celeritate ferantur lationibus, haud quaquam æqualem utrunque eorum pertransit rectam, sed longe plus alterum? Simulq; dubitatione quæritur, cur in eodem rhombo, quod super latus fertur, minus conficit spatium, quam ipsum cōficiat quod fertur latus. illud enim minorem dimetientem transit, hoc uero latus ipsum, quod ipsa minori dimetiente maius est: cum tamen hoc vnica, illud uero duabus feratur motionibus. Verum ut clarius proposita appareat quæstio, describatur rhombus A, B, D, C, cuius anguli acuti sunt A, D, obtusi uero B, C, maior dimetiens A, D, minor B, C, sese diuidentes in puncto K. Feratur itaque punctus A, ad B, B, uero ad A, latus autem uel linea A, B, moueatur per ipsam A, C, ita quod æquidistet semper ipsi C, D, donec tādem cum ipsa vniatur. atq; omnes quas diximus lationes, eadem intelligantur fieri celeritate. Quoniam ergo ratio, siue proportio & conuenientia omnium in rhombo alterum est conuenientia æqualitatis: lationes autem quas diximus, cum eadem celeritate cōcedantur fieri,

ſecundum rationem æqualitatis ſiunt, neceſſe eſt ob id, tam B, quàm A, cum duabus in eadem ratione ferantur lationibus, cuius rationis ſunt rhombi latera, in di

metientibus ferri A, quidem in dimetiente A, D, B, uero in B, C, ex conuerſa XXIIII propoſitione Sexti Elementorum. Sequitur ergo, quod cum A, duabus hiſce lationibus peruenerit in D. B, duabus etiam motionibus, eadem celeritate latis, acceßerit iam ad C, minus autem interuallum eſt B, C, quam A, D. Quod ut etiam clarius pateat, latus ſit punctus A, ſuo motu, uſque, exempli gratia, ad E, alieno autem, motu, hoc eſt delatus cum ipſo B, A, ſi ſuo motu non eſſet latus. tunc acceſſiſſet ad F, atque ob æquã celeritatem motionis A, F, æqualis erit A, E,

complea-

compleatur itaq; figura ſimilis toti, pro ductis lineis E, H, & F, G, A. igitur cum ex ſuo met motu latus ſit in E, ex alieno uero in F. cumq; æqualis ſit propter ſimilitudinem figurarum A, E, ipſi F, K, & A, F, ipſi K, E, ſequitur excitata. XXIIII propoſitione A, tunc eſſe in puncto K, dimidiumq; dimetientis A, D, pertranſiuit. cuius reliquum dimidium ex motu ſuo ab E, ad B, & ex alieno ab F, ad C, confecerit, & tunc erit in puncto D. Simili etiam ratione oſtendi poteſt de ipſo B, qui cum æqua uelocitate moueatur ſicut & A, quo tẽpore A, ad E, peruenerit, accedet ipſe ſuo motu ad E, alieno uero ad G, cõpletaq; ut prius ſimili figura toti, ex E, H, & G, F, ſequetur neceſſario quòd B, erit in K. Cum enim duabus tranſlatus ſit lationibus, in ratione, quam latera rhomborum habent, hoc eſt in ratione, æqualitatis, altera quidem ex ſe ipſo ad E, altera uero delatus cum B, A, ad G, ex eadem iam dicta XXIIII propoſitione, ipſum in dimetiente B, C, tunc eſſe neceſſe eſt, in puncto ſcilicet K, dimidiumq; dimetientis B, C, pertranſiuit. reliquũq; dimidium ex motu ſuo ab ipſo E, ad A, alieno uero à G, ad D, pertranſiri neceſſe fuerit, quando ſcilicet erit in C, eodem ergo tempore, in eodem met rhombo duo extrema, in rhombo puncta, duabus æqua celeritate lationibus lata, haud æquale interuallum confecerunt: ſed A, interuallum A, D, B, uero B, C, longe autem maius eſt A, D, quam B, C. Quod autem ad ſecundam dubitationem attinet, in eadem figura, uide-

re possumus, quod si latus rhombi, quod est linea A, B, una tantum motione feratur ad C, D, ita quòd simul cum ea, alterum extremum quod est A, deferatur ad C, in linea A, G, alterum uero extremum B, deferatur ad D, quinetiam ipsum B, suomet motu ducatur ad A, per lineam B, A, manifestum erit quod si omnes hę lationes in eadem celeritate erũt, cum latus A, B, una tantum latione iam transiuerit latus A, C. B, duabus quas dixi motionibus, dimetientem B, C, præterierit, minores scilicet ipso latere. Quod autem necesse sit B, dimetientem tantummodo pertransisse, ex eo uideri potest, quod cum duabus feratur lationibus, altera sua sponte uersus A, reliqua uero delatur simul cum latere A, B, uersus D, in ratione æqualitatis, quæ ratio laterum est, sequitur necessario ex eadem XXIIII. propositione, quam diximus, in rhombi dimetiente semper ferri. in minori scilicet, hoc est B, C. Quamob rem concludi potest, quod in eodem rhombo, quod super latus fertur B, scilicet, minus conficere spatium, quam conficiat ipsum latus, uidelicet A, B, cum tamen hoc unica, illud uero duplici latione eadem celeritate feratur. Hucusq; igitur satis sit, quæstionis du bitationem descripsisse, ac declarasse. modo uere ad solutionem accedentes, hanc eius afferimus esse causam. Nam cum in quolibet rhombo, duo sint obtusi anguli, reliqui uero acuti, punctus ille qui ab obtuso fertur angulo si duabus ut concessum est, feratur in rhombo lationibus, ambæ hæ lationes existunt sibi propè contrariæ, illa scilicet, qua ipse fertur, & illa qua cum

latere defertur. Ei autem, quod ab acuto fertur angulo, contingit, ut ambabus lationibus, ad eandem penè partem feratur. Ea enim latio, quæ ipsius est lateris, cum quò defertur, coadiuuat lationem illam, qua ipsemet sua sponte fertur. ut in figura, exempli gratia, punctus B, ex se ipso ad A, mouetur, delatus uero cum linea B, A, fertur uersus D, hæ autem duæ lationes penè in aduersas partes tēdere manifestum est. lineæ enim, quæ ab angulo obtuso separantur in diuersa tendunt. nil mirū igitur est, si huiusmodi lationibus sese impedientibus, modico interuallo mouetur B, minori scilicet dimetiente B, C, Verum A, uice uersa, quia ab angulo acuto discedit, necessario tam ea latione, qua ex se ipsa mouetur ad B, quàm ex illa etiam, qua cum B, A, simul defertur ad C, versus eandem penè partem, accedit. ab angulo enim acuto lineæ discedentes, ad eandem partem tendunt, cum proximius cum dimetiente vniantur, quam faciant quæ ab obtuso recedunt. nil mirum erit ergo, si ambabus lationibus ipsius A, sese iuuantibus, longius interuallum efficiet punctus A, maiorem scilicet dimetientem A, D. Atqui, quò acutiores erunt anguli A, & D, obtusioresq; B, & C, tardius, ac minori interuallo feretur B, celeriusq; ac maior i spatio ipse A, propterea quod ex maiori angustia angulorum A, & D, longior fit dimetiens A, D, & ex eò quòd magis obtundentur B, & C, anguli, breuior restat semper dimetiens B, C, latera enim continuo restringuntur, ac ad rectitudinem, seu ad vnionem tendunt: donec simul penitus cum dimetiente longiori iungun-

tur, rhombusq; dissoluitur. Quoniam ergo ex maiori angustia angulorum acutorum, magis vniuntur latera angulos acutos compræhendentia: iccirco quod ab angulis acutis duabus, ut diximus, mouetur motionibus, quò magis acuti erunt anguli. eò magis sese iuuantibus his, lationibus, magis ad eandem partem progredietur, donec iunctis cum dimetiente lateribus, ad eãdem omnino partem, ambabus ipsis lationibus, progressum fecerit. B, autem uice uersa, quoniam latera obtusum continentia angulum, quò obtusior ipse est, eò magis in diuersas protendunt partes, donec tãdem illa duo latera, euanescente rhombo, vna fiant linea, iccirco, quò obtusior erit angulus, eò magis ambabus his lationibus sese impedientibus, ad diuersa tendet. donec duobus lateribus, in vnum coeuntibus, ad diuersa penitus tendẽtem, ipsum tandem stare necesse erit. merito igitur B, duabus dictis lationibus, modico interuallo mouebitur: dum A, per magnum conficiet. latus uere A, B, cum vnicam habeat tantum lationem, à nullo progrediens impeditur. quare nil mirum est, si maius efficit interuallum vnica tantum latione, quàm efficiat B, duabus se inuicem, ut diximus, impedientibus. Atq; hoc pacto secundum ambas partes, proposita quæstio soluta est,

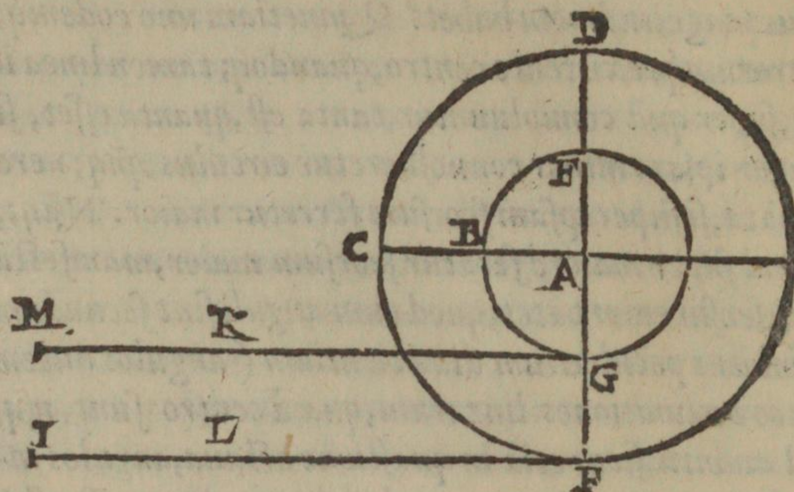
Quæstio Vigesimaquarta. Cap. XXIX.

CVr est, quod si duo circuli, quorum alter sit maior, alter uero minor circa idem ponantur centrum: super æqualẽ conuoluuntur lineam. seorsum tamen reuolutos: super lineas commoueri necesse est

cesse est

cesse est, quarum alterius ad alteram ratio, siue conuenientia, ea est, quam vnius magnitudo circuli, ad alterius magnitudinem habet? Quinetiam uno eodemq; utrorumq; existente centro, quandoq; tamen linea illa, super quã conuoluuntur, tanta est, quanta esset, si super ipsam minor conuolueretur circulus, q̃nq; uero quãta, si super ipsam seorsum ferretur maior. Nãq;, quod super maiorẽ feratur seorsum maior, manifestũ est: sensui enim patet, quod cum anguli sint secundum ambitus peculiarium dimetientium (angulos autem uoco inclinationes linearum, quæ à centro sunt, usq; ad ambitũ, sicut etiã in quæstione octaua, angulos intelleximus) eandem quam, habẽt circuli, necesse est secundum sensum habere rationem lineas ad se inuicem super quas fuerint ipsi circuli circunducti. Verum quod & super æqualem lineã circumuoluantur, si circa idem centrum constituti fuerint: ita ꝙ quandoq; illæ linea, super quam uoluuntur, æqualis sit lineæ, super quam minor seorsum reuolueretur: quandoq; uero æqualis illi, super quam seorsum maior: hoc procul dubio mirandum est. ac tamen sensui clare patet, quod ita res se habeat. Describatur enim figura. in qua maior circulus sit D, F, C, minor uero E, B, G, centrum amborum sit A, linea uero super quam magnus seorsum uolueretur, intelligatur F, I, uerbi gratia quatuor pedum. Animaduertendum autem est, antea quàm ulterius progrediamur: quod cũ trifariã moueri possit circulus (sicut in octaua questione declarauimus) illa rotatio in præsentiarum intelligenda est, quæ circa cẽtrum fit, non manẽte centro, ut

in plaustrorum rotis cõtingit. Sit ergo inquam, linea, super quam maior circulus seorsum reuolueretur F,

I, interuallum uero sine linea, super quam minor circulus, ab altero sciunctus, moueretur G, K, Exempli gratia bipedalis. cui accipiatur æqualis F, L. Si ergo minorem conuoluero, simul centrum A, cui annexus est circulus, moueri necesse est. Cum primum igitur A, B, fuerit recta, siue ad perpendiculum ad ipsam G, K, uerbi gratia in puncto K, simul etiã et A, C, recta fuerit ad F, L, in puncto L, cum A, B, sit pars ipsius A, C, & G, K, æqualis F, L, ex XXXIIII. propositione primi elementorum. quare æqualia confecerunt interualla, ambitus ipsi F, C, & G, B, ipsa scilicet interualla G, K, & F, L, Quoniam ergo, quarta pars utriusq; circuli æquale transiuit spatium, cui dubium est totos etiam circulos, æquo etiam interuallo, conuolutum iri? Eodẽ autem pacto, si circulum magnum ciebo, A, centrum mouebitur, cui cum annexus sit minor circulus, & ipsum etiam conuolui necesse est.

se est. ac cum primum A, C, recta fuerit, siue perpendicularis ad F, I, exempli gratia in puncto I, necessario A, B, recta fiet ad G, M, in puncto M, æqualisq; erit F, I, ipsi G, M, ex XXXIIII propositione primi elementorum, cum A, B, sit pars lineæ A, C. Quo tempore igitur ambitus C, F, confecit spatium F, I, G, B, etiam minoris circuli ambitus æquale interuallum transiuit G, M. Quare si quarta pars utriusq; circuli, æquale confecit spatium, & totos ipsos circulos, æquale etiam pertransire necesse est. ita ut quamprimum A, F, iterum recta ad lineam F, I, ulterius protensam fiet, simul & A, G, ad ulterius extensam G, M, fiet perpendicularis super F. Habemus itaq; hos duos circulos, modo æquale transire spatium, ei quod minor circulus seorsum efficeret, quod est G, K, uel F, L, modo uero æquale ei, quod minor circulus seorsum efficeret, quòd est G, K, uel F, L, modo uero æquale ei, quod ex se ipso maior conficeret, quod est F, I, uel G, M. Atqui hoc quidem contingit nulla intercedente mora in maiori circulo cum minus transit spatium. hoc est, in nullo puncto, nec aliquantisper quidem, quietem agendo. neq; uice uersa transiliente minori circulo, partem quamuis modicam interualli, cum maius efficit spatium: sed utrisq; unico semper, ac continuo delatis motu: centrum ipsorum, interdum maiori, interdum minori, eadem celeritate, ac unica semper existente latione, defertur spatio. Quod quidem, res nō intra corticem perscrutantibus, magnā affert admirabilitatem. siquidem idem eadem celerita

te latum, æquale ſemper deberet conficere interuallũ. Sed de quęſtione explananda hactenus. Quod autem attinet ad huius rei cauſam: duo nobis ex naturali philoſophia aſſumenda ſunt. quorum alterũ illud eſt, quod ſcilicet, ſiquid ab aliquo mouetur, nihil ex ſe ipſo conferens ad illum motum, neceſſario tanto interuallo mouebitur. quanto mouens illud mouerit. Alterum uero, quod aſſumimus, eſt, quod eadem, ſiue æqualis potentia, eadem utens ui, aliquando tardius unum & idem pondus mouebit, aliquando citius. ſi enim fuerit quippiam quod ex ſe ipſo non ſit aptum, ſiue idoneum, ad aliquem locum moueri, uel ſi idoneum ſit, idoneitate tamen non utatur: ſitq́; aliud quippiam, quod aptũ ad illud ſit, aptitudineq́; utatur: ſi quidem ambo hæc mobilia ſimul iuncta, a quopiã moueantur, tardius mouebitur illud, quod aptitudine utitur, quam ſi ſeorſum ſeiunctum ab alio motum eſſet. Exempli gratia. ſit A, ex ſui natura idoneum ad moueri deorſum B, uero nequaquam ſed ſurſum: ſiquis A, & B, ſimul connexa deorſum mouebit, difficilius minoriq́; interuallo, mouebit A, quam ſi ipſum met ſeiunctum moueret. Quod ex impedimento eius, quod annexum eſt, contingit, cum quælibet res, materiã includens naturalẽ, ad aliquem motũ impetum habeat. His igitur hoc pacto aſſumptis, atq; ex conceſſu habitis, clare patet, quòd ſi circulus minor G, B, E, maiorem ſibi annexum D, F, C, ex ſe non reuolutum impulerit, tantum neceſſario ſpatij tranſibit maior, quantum ex impulſu delatus eſt. eſt autem delatus, ex ſecunda aſſumptione, quantum minor motus eſt: æquale igitur ſpatium effecerunt

maior

maior & minor. Tantum ergo mouebitur maior circulus, si nulla sui ipsius latione feretur, quantũ minor ipsum deportauerint, cum simul cum ipso annexus cõmoueatur. quare si bipedale spatiũ transiuit minor, tantũdem etiam sequẽs efficiet maior. Nec dissimili ratione dicendum est, si maior minorem, nihil ad motum cõferentem, mouebitur. feretur enim paruus eodem interuallo quo maior ipsum deportabit. Verũ si seorsum ambo ex se mouentur, siue celeriter siue tarde, eadem tamen uelocitate, maiori maior, minori uero minor, feretur spatio. Sed oritur forte cuipiam difficultas, quoniam tunc solummodo in æquales coninnctos circulos, æquali moueri contigit interuallo, cum alter ab altero moueatur, secundum lationem, qua alter ex sui natura aptus non sit moueri. exempli gratia si non circa idem centrum connectantur circuli, sed ita coaptentur, ut circulus qui ab altero deferri debet, peculiare centrum, extra mouentis centrum habeat. nam tunc necessario delatus circulus, tanto deferetur spatio, quanto deferens circulus illum deferet. si quidem tunc id contingit, quia delatus circulus, non est aptus secundum illam lationem moueri, quandoquidem adiacens, uel propensus, uel quouis modo extra motoris centrum, coniunctus, non semper conuoluitur. Sed si circa idem positus fuerit centrum, utrosq; simul semper conuolui necesse est. Restat igitur eadem difficultas, & admiratio. Huic dubitationi respondet Aristoteles: quòd quanuis maior, & minor circuli ita coaptentur, ut circa idẽ sint centrum: nihilominus non sua met motione mouetur, qui ab altero fertur, sed ue-

luti si nullam ab huiusmodi lationem circa idem centrum, aptitudinem obtineret. si enim hanc habuerit & non vtatur, non aliter existimanda est, ac si nulla esset. Concludi ergo potest, quòd quando maior circulus, mouet sibi alligatum minorem, minor mouebitur quantum ille: rursus uero, quando mouebit minor, feretur maior quantum ille, cum tantummodo separati utriq; seipsos moueant. Ad argumentationis autem formam redeuntes dicimus, quòd quando in principio quæstionis proponebatur, quòd cum idem eadem celeritate latum, æquale semper conficiat interuallum, mirandum uidetur, quòd eodem existente centro ac latione eiusdem uelocitatis, quandoq; maius, ut diximus, ab huiusmodi circulis conficiatur interuallum, quandoq; minus: respondendum est: quòd ratiocinatione deceptiua utitur, qui hoc modo argumentatur. illud enim eodem centro, cum ambiguum sit, distinguendum est. idem enim ambobus circulis est centrum: sed non ex se, siue ex eorum natura, uerum ex accidenti: quemadmodum eundem hominem & album, & sapientem contingit esse. centrum enim proprie illius est circuli, qui motor est: ex accidenti autem, centrum est etiam circuli, qui defertur. Quando igitur minor circulus, mouens erit, centrum proprie minoris erit circuli, ex accidente maioris: Vice autem uersa, si mouens erit maior. ratiocinatio igitur propter ambiguum, deceptiua est. & iccirco non concludit: nec causam quæstionis, quam attulimus, deturbare potest.

Quæstio

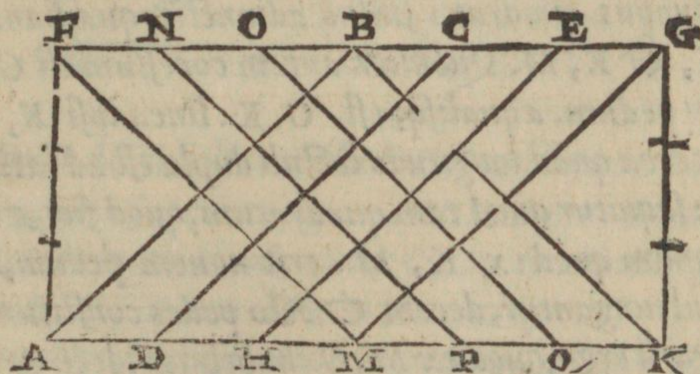
Quæstio Vigesimaquinta. Cap. XXX.

Aec quæstio duas apud Aristotelem habet partes. Primo quæritur, unde est, quòd qui lectulos faciunt, duplã in lateribus, rationem seruant? alterum enim latus sex pedum, uel paulo amplius, efficiunt: alterum uero triũ, uel paulo etiam amplius. In secunda quæstionis parte, dubitatur, cur nam haud secundum dimetientem, sed magis per transuersum, restibus siue funibus, intexunt lectulos? An quod attinet ad primam quæstionis partem, ea fortaßis est causa. quò in dupla ferè latione, atq; in iam dicta magnitudine, illos faciunt: quoniam humanorum corporum, rationem habeant. sic enim dupli fiunt lectuli secundum latera: longitudine quidem ferè cubitorum quatuor, latitudine uero duorũ. De secunda aũt quæstionis parte, cur scilicet lectulos ipsos, non secundum dimetientem, sed per transuersum, restibus texunt: plures forte possunt afferri causæ. Primo enim id fit, ut ligna minus distrahãtur: cũ facillime scindantur, si secundũ naturam, hoc est per lõgum diuisa fuerint. atq; ob id, eo modo, hoc est secundum dimetientem, distenta laborant maxime. habent ligna quasdam in lõgum quasi uenulas, siue tramites: quibus si diuidens obsequatur, facillime diuidet. secũdum uero latitudinẽ, quia transuersi tramites illi fiũt, difficilis est omnis scissio. Quoniam ergo lectulorum restes, ab incumbente recumbantum põdere, premuntur ualde: ac ob id ligna ipsa, quibus innitũtur restes, ex huiusmodi pressione distẽduntur, necesse est, ut mi-

nor fiat læsio, restibus per transuersum lectulos intextos esse. quia si secundum dimetientem extenderentur, ad lectuli scilicet longitudinem annexæ, ab illa parte, ligna distraherentur, qua lignorum ex sui natura, facillima, ut diximus, fit diuisio. Præterea id etiam sit, quia cum opus sit, ut restes pondus ferre poßint: si ipsæ quidem per transuersum protensę fuerint, minus laborabunt onere super imposito, quam si secundum dimetientem extenderentur. quo enim breuioribus extensionibus, ac obliquioribus, contexti restibus erunt lectuli: eo minus propter onus impositum, restes incuruabuntur: ac iccirco minus etiam laborabunt; magisq; sibimet ipsis, in labore sufficient. Tertiam item, huiusmodi contextus Aristoteles addit causam: eãq; mathematicis descriptionibus, demonstrare conatur. in qua quidem demonstratione, adeo mendosus ubique ac corruptus codex reperitur, ut Aristoteles hoc in loco difficillimus uideri possit. Et quamuis bibliothecas quamplures in Italia magni nominis adiuerimus, quã pluraq; Mechanicarum quęstionum mendosa loca, ex diuersis repertis exemplaribus, emendauerimus: nullũ nihilominus, reperimus exemplar, ex quo penitus huiusce demonstrationis contextus haberi poßit. Asserimus tamen, quòd ex codice quodam satis antiquo, quẽ Venetijs in bibliotheca Diui Marci, diligẽter legimus, tantum lucis haurire potuimus, quantum si non ad cõtextum uerborum perfecte intelligendum, atq; extricandum: tantum tamen saltem fuerit, ut ad habẽdam ueram Aristotelis sententiam, ansam nobis ualde tutam præbuerit, Quæritur ergo, cur sit, quòd qui lectu

los

los faciunt, non secundum dimetientem, sed per transuersum, lateribus restes connectunt. Tertiam tandem Aristoteles affert causam, quoniam scilicet ex huiusmodi connexione, ac extensione, minus absumitur ipsarum restium, quam si secundum dimetientem coaptarentur. Quod ut clarius patere possit, describatur lectuli figura. in qua longiora latera sint F, G, A, K, sex pedum exempli gratia. breuiora uero, quæ secundum latitudinem sunt A, F, G, K, trium pedum, ut dupla, sicut diximus, seruetur ratio. ponatur autem B, in medio F, G. M, uero in medio A, K, ita quod quælibet harum F, B. B, G. A, M. & M, K. trium sit pedum. omnes igitur hæ lineæ erunt sibi inuicem æquales, uidelicet F, B. B, G. G, K. M, K. M, A. & A, F. diuidatur tam B, G. quam A, M. in tres partes æquales, quarum quælibet erit vnius pedis eruntq; B, C. C, E. E, G. A, D. D, H. & H, M, annectatur autem restis ex A, ad B, ex C, ad D, ex H,

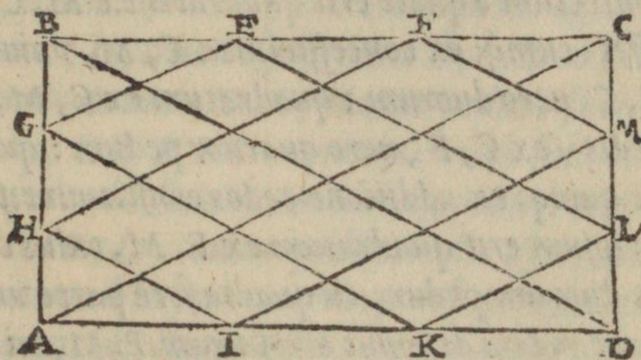

ad E; ex G, ad M. Diuidatur deinde, tam F, B, quam M, K, in tres æquales partes, quarum quælibet erit etiam vnius pedis, eruntq; F, N. N, O.

O, B. M, P, Q. & Q, K, annectatur uero restis ex F, ad M, ex, P, ad, N, ex, O, ad Q, ex K, ad B. Quoniam ergo omnes hæ partes secundum quas diuidimus latera F, G. A, K. sunt sibi inuicem æquales, quia omnes unius sunt pedis: sequitur ex XXXIIII. propositione primi elementorum, & illas etiam esse sibi inuicem æquales, uidelicet A, B. D, C. H, E. M, G. F, M. M, P. O, Q. & B, K. Quantum ergo consumptum fuerit ipsarum restium, in huiusmodi contextu, quem descripsimus, facillime ex hoc ratiocinari possumus. Nam, quoniã rectorum angulorum est figura lectuli angulus in K. rectus erit. triangulus ergo rectangulus erit G, K, M. rectoq; angulo latus subtenditur M, G. quare ex XLVII. propositione primi elementorum linea G, M. tantum poterit, quantum G, K. & k, M. simul possunt: hoc est quadratum quod sit est linea G, M, si in seipsam ducatur, siue multiplicetur, æquale erit duobus quadratis simul adiunctis, quæ fiant ex G, K, & K, M. Quoniam autem cõcessum est G, K. trium pedum, æqualisq; est. G, K. linea ipsi K, M. propterea quòd longitudo lectuli dupla est ad latitudinem: sequitur quod tam quadratum, quod fiet, ex G, K. quàm quod ex K, M. erit nouem pedum, quæ si simul iungantur, decem & octo pedes constituunt. quadratũ ergo, quod ex M, G. habebitur, decẽ & octo pedes continebit, cuius quadrati radix, erit quatuor pedũ cum quarta parte ferè unius pedis, ut facillime ratiocinari potest ex doctrina radicũ, & quadraterũ in arithmeticis. Verũ quia ut diximus, omnes hæ lineæ

sunt

ſunt ſibi inuicem æquales, uidelicet A, B. D, C. H, E. M, G. F, N. N, P. O, Q. & B, K, quæ quidem octo ſunt: ſequitur quod quælibet ipſarum quatuor erit pedum, cum quarta ferè parte vnius pedis: quorum omnium ſi fiat additio, habebimus ex ratione additionis in arithmeticis longitudinem triginta quatuor ferè pedum. atque hoc illud eſt, quod ex reſtibus intra lectuli latera, in deſcripto contextu abſumptum eſt. quod quidem, minus eſt, quam ſi ſecundum dimetientem reſtis annexa fuerit. atque ut hoc etiam ſub oculis ponatur, deſcribatur lectuli figura. in qua ſecundum dimetientē reſtium contextus factus ſit. ſitq;

longitudo lectuli, latus ſcilicet B, C, & latus A, D, ſex pedum, ut in ſuperiori figura. latitudo uero trium pedum, tam latus B, A, quam C, D. Diuidaturq; tam latus B, C, quam A, D, in tres partes æquales: quarum quælibet, duorum ſit pedum. reliqua uero latera in tres etiam æquales partes, diuiſa ſint, quarum quælibet vnius erit pedis. ita quòd partes duorum pedum ſunt B, E. E, F. F, G. A, I. I, K, & K, D, partes aũt vnius pedis, erunt B, G. G, H. H, A. C, M. M,

L. & L, D. extendatur autem restis ex G, ad E, ex F, ad H, ex A, ad C, ex M, ad I, ex k, ad L, ex M, ad F, ex E, ad L, ex D, ad B, ex G, ad k, & ex I, ad H. In huiusmodi ergo restium extensione plus ipsarum consumptum est, quàm in superiori connexione factum fuerit. Nam quia figura rectorum angulorum lectulus est, anguli B, C, D. B, A, D. A, D, C. & C, B, A. recti sunt. quare triangulus M, C, F. rectangulus est. anguloq; recto subtenditur latus F, M. ex XLVII. ergo primi elementorum propositione, tantum potest F, M. quantum simul M, C, & F, C. hoc est, quadratum ex F, M, confectum æquale erit quadratis ex M, C, & C, F, factis. cumq; ex concessu linea C, M, vnius sit pedis, F, C, uero duorum; quadratum ex C, M, vnius erit pedis, ex C, F, uero quatuor pedum: quæ simul iuncta, quinq; ex additione pedes constituunt. tantundemq; ipsum erit quadratum ex F, M, cuius cum radix sit duorum pedum, cũ quarta ferè parte vnius pedis: tantundem dicemus esse lineam F, M, cui cum æqualis sit, quælibet ipsarum G, E. H, I, & K, L, sequitur ex ratiocinatione, ductionis, seu additionis ex arithmetica, quòd simul constituant nouem pedes. Eodem etiam pacto, quoniam triangulus E, C, L, rectum habet angulum C, cui subtenditur linea E, L, sequetur ex citata XLVII propositione, quòd quadratum ex E, L, confectum sit æquale duobus quadratis, quæ ex E, C, & C, L, conficiantur. cumq; posita sit linea C, L, duorum pedum C, E, uero quatuor: quadratum ex C, L, quatuor erit pedum, ex E, C, uero

sex

sexdecim, quæ simul iuncta X X pedes constituent. totidemq; est quadratum ex E, L, cuius radix quatuor est pedum ferè cum dimidio. ac ideò tantundem est linea E, L, cui quia æqualis est quælibet illarum G, k, H, F, & M, I, sequitur ex ratione additionum, quod si simul addantur, decem & octo pedes constituentur. qui pedes, si nouem etiam pedibus, superius habitis, adijciantur, septem & uiginti pedum numerus complebitur. Quoniam uero triangulus B, C, D, rectum habet angulum C, cui subtenditur linea B, D. Sequitur ex sæpius citata X L V I I propositione, quod quadratum ex B, D, æquale erit duobus quadratis, ex B, C, scilicet & ex C, D. Cumq; iam assumptum sit lineam C, D, trium esse pedum B, C, uero sex pedum: qundratum ex D, C, nouem pedum fuerit, ex B, C, uero X X X V I quæ quadrata simul iuncta X L V. pedes conficiunt. totidemq; pedum erit quadratum ex B, D, cuius quidem radix, sex reperitur pedum, cum tribus ferè quartis partibus vnius pedis. tantundemq; erit linea B, D, cui quia æqualis est alter dimetiens A, C, si simul iungentur, tredecim complebunt pedes cum dimidio. qui si X X V I I addantur pedibus iam prius ex ratiocinatione habitis, summam ferè quadraginta pedum, cum dimidio, tandem confecerint. Dixi autē ferè, quia radices, quas ex quadratis extraximus, non omnes puras, ac præcisas habuimus, propter irrationalitatem magnitudinum: ut habetur ex doctrina libri decimi Euclidis. Cęterum ea diligētia radices extraximus, ut minutior, ac exactior inquisitio, magnifaciūda nō fuerit. Videmus itaq; qua

draginta cum dimidio ferè pedes, ex restibus consumptum iri, si secundum dimetientem annectantur, cum tamen in superiori figura, per transuersum contexta, triginta quatuor ferè restium pedes, absumpti fuerint. Quare palam concludi potest, uerum esse, quod dicit Aristoteles, plus scilicet consumi restium, si secundum dimetientem extendantur. Animaduertendum tamen est, quod ideò in descriptis lectulorum figuris, in qualibet laterum diuisione, literam posui, cum tamen Aristoteles ubique non posuerit: propterea quod Aristoteles assumptionem ostendit, in dimidio tantum lectulorum: quasi quilibet ex se ipso de reliquo dimidio argumentari possit. Ego uero integram ostensionem, ac ratiocinationem compleui. Fateor autem, mihi contextum Aristotelis, in hac quæstione fuisse difficillimum. sed illud tamen manifestissimum est, uel Aristotelem, eam ostensionem intellexisse, quam explicaui: uel si minus, hanc quam apposui, ac explanaui, propositum absq; omni dubitatione, concludere. non n. inconueniens est, eandem complexionem, siue (ut ita dicam) conclusionem, ex pluribus assumptionibus, pluribusq; ueris causis, in mathematicis haberi posse, ut scribit Proclus, & ut quilibet cognoscere potest, qui mathematicas disciplinas quam modice degustauerit. Multa autem, quæ in hac quæstione quidem Interpres de hypotenusis loquitur: & quod etiam dicit, tanto minus restium consumi, quantum est A, F. F, B. & G, K. K, M, nullo pacto cum Aristotelis sententia conuenire potest. Sed hactenus de hac quæstione.

Questio

Quæstio Vigesimasexta. Cap. XXXI.

Vr difficilius procera ligna ab extremo super humeros gestantur, quàm à medio, cum tamen æquale semper sit pondus? An quia agitato, seu iacta to ligno, cum tota agitatio ex altera parte sit, maiori est gestanti impedimento. huiusmodi enim uibratione, retrahitur quodã modo latio. Atqui & si nequaquam fluctuet, aut agitetur lignum, idem tamen contingit fieri. quoniam tã etsi non inflectatur, nec satis protensę etiam sit longitudinis: maiori tamẽ difficultate, ab extremo fertur. Nam quæcunq; difficilius eleuantur ab extremo, difficilius ẽt posteaquam eleuata erunt, ferentur: sed oblonga ligna difficilius eleuantur: ergo ẽt maiori difficultate ferentur. Propositio in hac ratiocinatione, uera est: quia eadẽ est ratio in eleuando, & in deferendo: ubiq; enim eodem pacto, uectis fit, ex quo (ut diximus) oritur huius rei causa. Assumptio ẽt uera est, quoniam demonstratum fuit superius in quæstione xvi. quod quò longiora sunt ligna, imbecilliora sunt: et si ab extremo eleuentur, fluctuant ac nutant magis. Causa aũt est, quia eleuato ligno ab eius medio semper sese inuicẽ sustentant, extrema, ita quòd altera pars reliquam subleuat, ac quodã modo substinet. Vectis enim fit lignũ, manus aũt eleuans, siue humerus deferens fulcimentũ fit, quod si in medio ligni fuerit, tunc in medio ẽt centrum erit. Describatur enim figura, ubi lignum sit B, C, fulcimentũ uel in humero, uel in manu, sit in medio ubi A. Tunc quidẽ utrunq; extremum B, C, quia suo

nutu deorſum uergit, ſurſum etiam ex hoc ſuſpenditur. Nam B, uerbi gratia deorſum tendens ele-

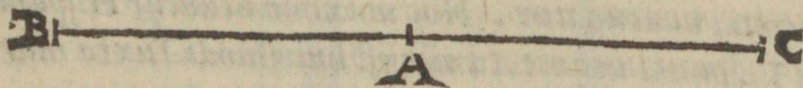
uat C, & ſimul etiam ab ipſo C, deſcendente eleuabitur. non quod vnà aſcendat & deſcẽdat. (hoc enim non poſſibile eſt) ſed dum alterum extremum, reliquũ eleuare nititur; utroq; mutuo incumbente, aut aſcendente, quaſi libramentum efficiunt. Cum uero ex inflexione, ſiue depreſſione alterius extremi, naſcatur labor in deferente; neceſſe eſt cum nulla depreſſio præualebit ex quauis parte; minus etiam geſtantem laborare: atque ob id facilius lignum ferre. Quod ſi ab extremo eleuaretur, ſeu ferretur lignum tunc vniuerſum, deorſum uerget pondus, nulla eius parte ſurſum eleuata. quare ualde laborioſa erit hæc geſtatio. quælibet enim ligni pars officit, nulla iuuat. Quamobrem cum & propoſitio & aſſumptio ueræ ſint, cui mirum, ſi etiam complexio, quæ ex illis ſequitur, uera fuerit?

Quæſtio Vigeſimaſeptima. Cap. XXXII.

CVr ſi ualde oblongum fuerit lignum, ſiue aliquod alıud pondus, quod ſuper humeros fertur, tametſi iuxta eius medium ſubijciatur humerus; tamen difficilius geſtabitur: quàm ſi breuius idẽmet, hoc eſt eiuſdem ponderis lignum extiterit? Quã-

uis

uis enim idemmet lignum facilius à medio feratur, quàm ab extremo, ut in præcedenti quæstione ostensum est: nihilominus hoc etiam latum modo, quò procerius erit, eò maiori labore gestari contigerit. An uibratio ipsa, seu fluctuatio huiusce rei est causa. Quanto enim productius fuerit lignum, tanto eius extrema iactantur, ac agitantur magis. uibratio autem magno, ipsi gestanti, impedimento est. ex eo enim fit uibratio, quod extremitates ipsa deorsum nutantes, ac in-

cumbentes premunt magis. ex qua quidem pressione, oritur ferenti labor. Quod autem maior fiat uibratio, seu fluctuatio, in procerioribus lignis, propterea est, quod quò procerius lignum fuerit, eò magis distant à centro lineæ, atque ob id nutu suo mouent magis. Sit enim lignum aliquod oblongum B, A, C, in cuius medio sit humerus ubi A. Quoniam ergo huiusmodi lignum tunc uectis fit, cuius fulcimentum, siue centrum est A, necesse est, quò magis lineæ A, B, & A, C, ab A, distabunt, eò moueri celerius. Cum uero earum motus, nutu suo deorsum uergat: maior propterea deorsum erit latio, magisq; transferri necesse est. uibratio autem translatio quædam est, quæ cum gestanti detrimentum præbeat, nil mirum erit, si difficilius lignum illud gestabitur.

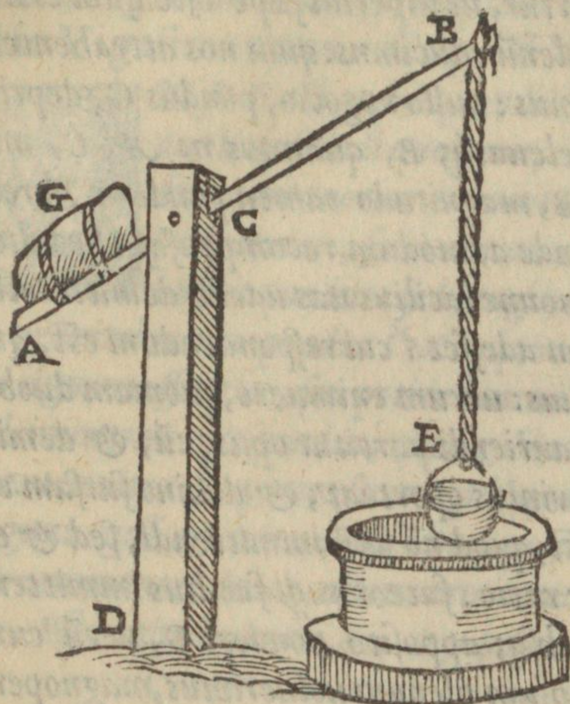
Quæstio Vigesimaoctaua. Cap. XXXIII.

Vr qui iuxta puteos ad hauriendam aquam celonia, siue ciconias faciunt, ligno adijciunt pondus plumbi, aut lapidis? cum tamen uas ipsum, quo exhauritur aqua, & plenum, & uacuũ pondus habeat. Cur ergo aliud additur pondus, cũ maiora pondera difficilius eleuentur, quàm minora? Est autem (quod ad hanc quæstionem attinet) Celonium instrumentum ligneum, ad commodius aquam hauriendam excogitatum: quod hac tempestate apud quosdã Ciconia nuncupatur. Hoc maxime utuntur Hispani, ac Telonam uocant. Id aũt est huiusmodi. Iuxta marginem putei, erecta stat trabs, cuius in superiori parte, transuersarius quidam tignus connectitur: minoris crassitiei quam sit trabs, intra crassitiem trabis, ita clauo ex utraque parte armillato, compactus, ut modica ui, inferius, superiusq; cõmoueri possit, cuius ab altero extremo, quod ad puteum uergens, magis quàm reliquum à clauo seiunctum est, ferrea quædam catena demittitur, cuius in extremo, ænea fibula quędam inest, cui uas aquarium suspendi debet. Describatur huius instrumenti figura. Sitq; A, C, B, D, G. C, D, aũt erectã trabem ostendat. tignus aũt transuersarius sit A, C, B coaptatus in extremo trabis in signo C, ita quód deorsum, & sursum paruo negocio, cõmoueri possit. pondus aũt uel plumbi, uel lapidis, sit G. Eius aũt usus talis est. nanq; fibulę E, suspenditur uas: deorsumq; ipsum trabimus: deprimentes scilicet extremum tigni, quod est B, reliquum uero, quod est A, simul cũ pon-

dere

dere superimposito G, eleuari necesse est. Cum uero uas aquæ plenum, ex puteo attollere uoluerimus: tunc modica ui, catenam attrahẽtes, extremum tigni,

A, propter pondus appositum deprimitur, reliquaq; extremitas B, eleuatur: nostrumq; in attollendo conatum adiuuans, maximam præbet in aqua extrahenda facilitatem. Quæritur ergo, cum uas ipsum tam plenum quàm uacuum graue sit: cur nouum pondus adiũgimus ad faciliorem exhaustum aquæ? An quia tignus ille uectis sit, cuius fulcimentum est C, remotiusq; extremum est B, quòd cum uas dimittimus, mouentis uicem obtinet, pondus cõmouendum est ipsum G. Vice aũt uersa, cum uas plenum educitur, pondus

G, locum mouentis habet B, uero simul cum uase pleno, ponderis uicem gerit. longius autem à fulcimento distat B, quā A, ut cum dimittimus uas facilius pondus G, eleuetur. quo.n.longior à centro linea est, eò celerius fertur, ut superius sæpe ostensum est. Verum cum uas plenū educimus: quia nos attrahentes ascensum iuuamus: nullo negocio, pondus G, deprimet partem A, eleuatq; B, quamuis.n. A, C, minor sit, quam C, B, magnitudo tamen ponderis, breuitatem lineæ abunde admodum recompensat. Sed dicet forte aliquis, nonne facilius uas uacuū demitteretur si pondus G, non adesset? cui respondendum est, quod quidem facilius: uerum enimuero, quoniam duobus temporibus hauriendi partitur opus, cū, & demittere ua cuū uas primus oporteat, & dehinc sursum educere: necesse est, quod nō solū immittendi, sed & extollēdi habeatur ratio. fateor.n. ꝙ facilius immitteretur uas uacuum absq; apposito pondere G, uerū cum dehinc educere ipsum plenum uoluerimus, magnopere laborabimus. cōmodum igitur est paulo difficilius illud demittere, ut longe facilius sustollatur. admittendus.n. semper est modicus labor, ut ex hoc dehinc maximo in labore, commoditati nostræ consulamus. hoc autem euenit circa hoc, quod descripsimus instrumentū. prius enim parum nobis officit pondus G, in demittendo uase uacuo, propterea quod uecte longo utimur, ac prolixior est linea C, B, quàm C, A, uerum quæ maxime nos dein iuuabit illud idem pondus, cum uas plenum educemus. Quare si duas hasce operis partes, demissionem scilicet uasis, & eductioné seiunctas accepe

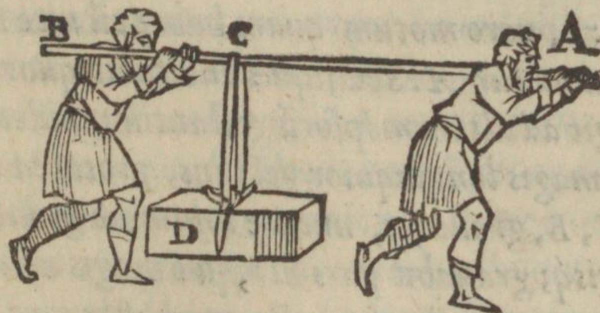
rimus,

rimus, certum est, quòd adiuncto pondere G, altera parum difficilior, reliqua uero ualde commodior existimanda est. uerum si eas ipsas simul iunctas intellexerimus, totumq; negocium exhauriendæ aquæ consi derabimus, longe commodius sic re ddi necesse erit.

Quæstio Vigesimanona. Cap. XXXIIII.

NDE est, quòd quando super ligno, aut huiusmodi quopiam, duo idem pō dus portauerint homines: non æque premuntur, si in eorum medio non existit pondus: sed magis laborat ille, cui proximius erit pondus? An quoniam uectis quidem lignum efficitur, seu potius bini uectes, quorum fulcimentum erit pondus, quod gestatur. uectis autem extremitates, partes sunt ligni, quæ ad gestan tes uergunt. gestantium autem alter, ponderis quod in uecte commoueri debet, alter uero mouentis uicem obtinet. Esto enim lignum A, B, pondus uero ap-

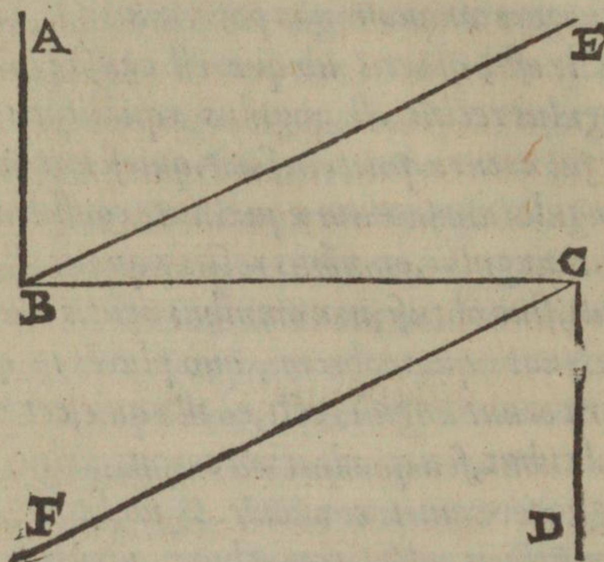
pendatur in signo C, proximius scilicet ipsi B. Sitq; pondus D, qui autem ferre debebunt sint A, & B. Duorum itaque uectium obtinet locum A, B, inuersumq; fulcimentum habet C, mouens autem in

uecte vno est A, quod autem ponderis uicem gerit erit B, pro altero uero uecte mouens est B, motum uero A, ambo enim, & premuntur, & premũt. Quoniam ergo quò longior est à centro linea, eò celerius, ac facilius fertur: facilius à gestante tanquam uectis mouent A, sursum eleuabitur, & ob idi magis deprimet B, atq; iccirco magis etiã gestantem presserit, quàm à mouent B, prematur A, ambo enim (ut dixi) eleuant, atq; ob id ambos premi necesse est. Sed ille magis eleuabit, qui longius distat à fulcimento: ac propterea etiam alterum premet magis. si autẽ pondus in eorũ esset medio, tunc labor æqua portione diuisus esset, tantũq; eleuaret alter, quantũ premeretur reliquus: ambo.n. quia æqua intercapedine à centro distarent, æque eleuarent, & ob id æquo etiam labore ob depressionem afficerentur, alterq; alteri eodem modo fieret pondus A, B, autem dixi duorum uectium uicem gerere, quia quamuis vnummet uere sit lignum, tamen non eiusdem uectis rationem habet, quando A, mouens est: B, uero motum quam habet cũ uice uersa B, mouet, mouetur A. Sed siquis dubitabit, quoniã si pondus uergit ad alterum ipsorũ gestantium, uidetur quòd laboret magis longinquior gestans, proterea quod cũ lignũ A, B, graue sit, nutare ipsum, ac grauare oportet, magisq; grauabit pars illa, quæ magis a fulcimento distat. Respondendum est, quòd ad hoc, ut gestantes ferant lignum cum pondere appenso, necesse est, quòd præualeant nutui naturali ipsius ligni, atq; ob id magis consyderandus motus ipse uiolentus quàm naturalis, cum ille sit, qui preualeat.

Quæstio Trigesima. Cap. XXXV.

CVr assurgentes omnes, fœmori tibiam ad acutum constituimus angulum, ac pectori similiter fœmur: quod, si haudquaquam fecerimus, sedentes surgere vnquam non poterimus? An quia quod æquale est, quietis ubique est causa: quoniam autem angulus rectus est angulus æqualitatis: propterea ex sui natura quietem facit. quiescunt enim omnia in angulorum suorum æqualitate constituta. solusq; rectus angulus, omnibus rectis æqualis est. acuti uero anguli, siue obtusi, non omnibus acutis, aut obtusis æquales sunt quamobrem, quò plures in quauis solida figura erunt anguli recti, eò illa quiescet magis. atque ob id cubus, seu quadratum corpus, ueluti tessera est, magnopere quieti conuenit. Quo fit ut Aristoteles ipse in Ethicis ad Nicomachum, uirum uirtute præditum cubo comparet. quemadmodum enim huiusmodi corpus quomodocunque proijciatur, ac agitetur, eodem semper tenore, quieti traditur, directumq; constituitur: ita etiam quicunque uirtute fulget, quo modolibet fortunæ manibus exagitetur, & reuoluatur; æquo semper animo residet, uirtuteq; sua obuoluitur, & idem vnus est. Quinetiam Pythagorei, igni pyramidalem, terræ uero propter sui immobilitatem; cubi figuram ascripserunt. non iniuria itaque cum angulus rectus angulus quietis sit, cum steterimus, aut cum sedebimus, angulos rectos cum plano ipsius terræ constituemus. cum uero assurgemus, quia assurgere moueri quoddam est; rectos angulos in acutos commutabimus. An forte & aliam huius asserere possu-

mus eſſe cauſam. nam quia ſtantem neceſſe eſt, totum ad perpendiculum terræ conſtitui: oportet quòd cum quis ſteterit, caput habeat, ac pedes in eadem linea.

Quotieſcunq; igitur aſſurget aliquis, fieri ipſum oportet rectum, hoc eſt tendere ad rectitudinem, dum aſſurgit. nam dum ſedebat prius, non in eadem linea ad terram perpendicnlari habebat pedes, & caput. ſed in quocunq; ſedente, pectus, ac tibias, fieri lineas ſibi inuicem æquidiſtantes, neceſſe eſt, ac ob id pedes, & caput in diuerſis eſſe lineis. Cũ ergo ſedẽs quis aſſurgere vult, pedes ſub capite in vna eadem linea fieri neceſſe erit. Deſcribatur figura in qua pectus, dũ ſedemus, ſit A, B, fœmur B, C, tibia C, D, caput A pedes D, æquidiſtant. ſibi igitur A, B, & C, D, atque A, B, angulum conſtituet rectum, cum B, C. B, C, uero cum C, D, ut diximus in ſedente quolibet neceſſarium eſſe. Quoniam ergo cum recti erimus, pedes D, ſub capite A,

habere

habere necesse fuerit: opus est, quòd dum assurgimus, aut D, sub A, ponatur, aut A, super D, aliter enim uunqnam constitui possent, in eadem ad terram perpendiculari linea, sicut fieri iam diximus oportere. si ponatur igitur D, hoc est pedes ipsi in F, sub capite scilicet, iam constitutus fuerit acutus angulus tibiæ C, F, ad fœmur B, C, si uero positum fuerit A, hoc est caput, in E, super D, scilicet, iam etiam habebitur angulus acutus ipsius pectoris E, B, ad fæmur B, C, quod oportebat demonstrare. aliter enim assurgere nunquam poterimus, sicut manifestum est.

Quæstio Trigesimaprima. Cap. XXXVI.

CVr facilius moueantur commota quàm manentia? ueluti in curru contingit: qui dum mouetur, facilius à quopiam agitabitur, eiusq; continuabitur motus: quàm eo quiescente, initium ab eodem motionis fiat. An quoniam difficillimum est mouere, quicquid in contrarium mouetur, uel nutum habet. quamuis enim uehementior contingat esse mouentis potentia, quàm aduersa latio, uel nutus ipse: nihilominus quia resistentia quædam, siue repulsio fit, necesse est impulsionem mouentis tardiorem fore. non solum enim resistentiam fieri dicimus, ab eo quod in aduersam partem mouentis fertur, sed etiã si quiescet, resistit tamen: propterea quod nutu suo, & si non præualeat, in aduersum nititur. quod autem aut iam mouetur, aut nutũ habet ad eã ipsam partem, ad quã impellitur, quia idem facit, quod impellens, impellentem iuuat, ac faciliorẽ impulsum reddit. id enim quod

impellitur, motu, ac nutu suo, uirtutem impellentis adiuuat, ac confirmat. cum uice uersa stans, siue ad cõtrarium tendens, resistat magis. Quamobrem facilius (ut diximus) cuncta eò mouemus, quò uel nutum, uel motum habent proprium. & ob id minori negocio, commota impellimus, quàm manentia.

Quæstio Trigesimasecunda. Cap XXXVII.

T clarior trigesimæ secundæ quæstionis sententia habeatur, animaduertendum est, quod uariæ admodum Philosophorum sententiæ fuerunt, circa lationem, tum naturalem, tum etiam uiolentam, eorum, quæ mouentur, posteaquam à motore seiuncta sunt. De initio .n. eorum motus, nemo est, qui dubitet, quin ab extranea uirtute moueantur, uel scilicet à generante, uel à semouente impedimentum, uel à uiolento impulsore uim faciente. Verum posteaquam motionis initium factum fuerit, cum extraneus iam motor seiunctus sit, non parum dubitatur, quo pacto cõtinuetur motus. In motu enim naturali, exempli gratia, in lapide descendente, quidam existimant lapidẽ tunc moueri, non ab interiori ui, tam ex sui natura, q̃ ex accidẽti, sed extrinsecus, à semouẽte scilicet impedimentũ, uel ab ipso Cælo, uel quouis alio. Nonnulli autem uice uersa arbitrati sunt, moueri lapidẽ cũ à priori motore seiunctus est, ab interiori, ac domestica vi, quæ ex seipsa motum cõplet. Alij tandẽ, qui bus & ipse assentior, opinantur moueri ipsum lapidẽ descendentẽ ab interiori ui, quæ tamen nõ penitus ex se ipsa, sed ex accidẽti, hoc est per alìud quoddã, mo

tum

tum compleat: per medium scilicet transparens, per quod defertur. nulla enim sibi fieret resistentia, si à medio non efficeretur: non enim lapis; siue quod uis aliud naturale corpus familiarem, ac intrinsecus resistentiam habet, cũ in commixtis corporibus elementa concordissime uniantur. Quapropter si inane in natura concederetur, non esset motus, sed subita ac repentina transmutatio, cũ resistentia sit de natura, ac ratione motus. Sed de motu naturali nihil ad rem modo nostram pertinet pertractare. Quod autem ad uiolentum attinet, existimarunt quidam, quòd lapis proiectus sursum, uel à latere, cum primum à proijciente seiunctus esset, illico à ruente aere, ne inanè naturæ odiosum, haberi possit, à tergo impelli semper, donec tandem impulsus aer, alium aerem propellere non possit amplius. proijciens.n.cum proijcit, aerem cum re-proiecta rumpit: qui pulsus aer, seiuncto proijciẽte, aliũ impellit aerem: ac retro rursus aer, ne sit inane, impulsum iuuat, ac mobile ipsũ pellit: & sic deinceps, donec demum ob nimiã separationem à priori impellent, languescit impetus, ac tandẽ simul cũ ipso impetu, & impulsus etiam euanescit. Hæc opinio non multum habet roboris. non enim sat est, aerem qui sequitur, præcedẽtem impellere. opportet enim quòd lapis ipse à quopiã impellatur. nam aer, qui à tergo ad remouẽdũ inane, ruere dicitur, solummodo locum replebit, nihil impellet, cum à nullo impellatur. quamuis nunquam uerũ esse posset, quòd aer hoc pacto rueret, propter difficultatẽ mutationis subitæ: sicut optime ex Lucretio ostẽdi potest, cum de inane loquitur. Quare dicẽdum est,

quòd lapis proiectus, semoto proijciente ex se mouetur, per aliud tamen, hoc est per aerem. Patet enim ex ijs, quæ habentur ab Aristotele, tum in primo Cœli iuxta literam lxxxviij. tum etiã in octauo de principijs naturalibus: quod per violentiam mota, fiunt quasi per se mobilia. Vnde animaduertendum est, ex his, quæ habentur à Simplicio iuxta vndecimam literam septimi de principijs naturalibus, quod duplex est grauedo, seu ponderositas, altera quę oritur ex rei natura: reliqua vero superficialis, quã Græci ἐπιτόλαιαν nuncupant. quæ nihil aliud est, quàm impetus quidam non permanens: qui vel acquiritur in re ipsa ex suo nutu mota, vel à violento motore imprimitur, Lapis enim dum deorsum tendit, velocior semper fit, quod ex eo est, quia semper maiorem ex motu acquirit ponderositatem, superficialem scilicet: siquidem quamprimum quiescit, illam amittit: quod non contingeret, si in eius natura includeretur. Lapis etiam si à quopiam violenter proijciatur, quandam sibi suscipit, superficialem ponderositatem, vel leuitatem à proyciente impressam. quæ nihil aliud est, quam impetus quidam ex accidenti susceptus, quo uiolenter mouetur, tanquam ex se mobile, donec tamen huiusmodi impetus elanguescat, ac tãdem euanescat: sicut etiam asserit Simplicius de calidi natura, quam duplicem esse dicit: Quinetiam Alexander Aphrodisiensis asserit, ꝙ quando proiecta mouentur, tunc impetu accepto ab impellente fiunt quasi ex se mota. Quæ tñ ponderositas, siue leuitas superficialis nõ permittitur, ut diuturna aut perfecta fiat, propterea quod forma pas-

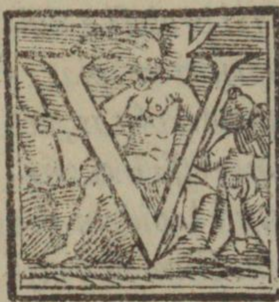
ſi, ponderoſitas ſcilicet uel leuitas, quæ ex natura eſt, reſiſtit, ac prohibet, ne perfecte, ac intime imprimatur. Quare cum primum uera ponderoſitas in lapide, impetum à motore impreſſum, ſuo nutu ſuperat: confeſtim moueri violenter deſinit, motuq; proprio deorſum tẽdit. Sed prolixiori forte ſermone digreſſus ſum. ad habendam tamen huius quæſtionis ſententiam, non erunt inutilia, quæ dicta ſunt. Eſt igitur quæſtio. Cur ea quæ proijciuntur, verbi gratia lapides, ceſſant à motu? An quia virtus impellens deſinit, hoc eſt impetus à proijciẽte in lapidẽ impreſſus, deſinit, ac marceſcit: quod contingere poteſt, vel propter reſiſtentiã quæ ab aliquo repellente fiat: vel ob rei proiectæ nutum ipſum, qui vehementior ex ſui natura incipiat eſſe, quàm impreſſus impetus, hoc eſt ponderoſitas, vel leuitas illa ſuperficialis. Cum enim impreſſa hæc virtus, quaſi motrix defuerit, abſurdum eſt lapidem proiectum, quaſi ambigentem, ſiue circumactum non ceſſari. Ex victoria igitur vere ponderoſitatis, ſuper impetum, ſiue ſuperficialem grauedinem, oritur quies, ac ceſſatio proiectorum.

Quæſtio Trigeſimatertia. Cap. XXXVIII.

CVR ea, quæ proijciuntur, exempli gratia lapides, poſteaquam à proijciente elapſi ſunt, eo ipſo impulſore non conſequente, violenta motione feruntur: cum tamen ſibi naturalis, ac peculiaris non ſit ille motus? An quoniam, vt diximus in præcedenti quæſtione: proijciens ipſe in principio motus, quendam proiecto lapidi impetum tradens, ita efficit, vt lapis tanquam ex ſe mobilis aerem pellat,

ac deinde aliū, donec tandem ob resistentiam quæ ex nutu lapidis, siue ex eius propria pōderositate oritur, debilitari impetum illum necesse est. ita ꝙ proiecti lapidis ponderositas nutu suo inclinat, ac premit magis, quam impellentis potentia, quæ superficie tenus lapidi impressa fuit, impellere poßit amplius. Quod etiā manifestius patere potest ex ijs, quæ in præcedenti quæstione dicta sunt. ualde enim inter se inuicem conueniunt ambæ hæ quæstiones. & propterea à longiori circa hæc, sermone supersedebo.

Quæstio Trigesimaquarta. Cap. XXXIX.

NDE est, quod quæ uel magna, uel modica, uel grauia, uel leuia ualde sunt, longe proijci nequeunt? sed conuenientiā in mensura quandam, cum proijciente habere illa necesse est? An quia opus est id quod impellitur, contra niti eò, vnde impulsus fit. animaduertendū enim est, quòd apud eos, qui optime philosophantur, fatendum est, omne mouens, dum mouet, moueri. quod in motu secundum qualitatem uerum est, si quædam nō desiderentur, quæ requiruntur. Primum est, quod mouens, & motum communicent in materia, vt in libris de Generatione asserit Aristoteles. Secundo determinata quædam requiritur remotio inter mouens, et motum. omnia enim naturalia determinatum habent ambitū, intra quem agere possunt, proprioq; fungi munere. Tertio necesse est, ꝙ non sit aliquod

impedimentum

impedimentum. Quarto requiritur contrarietas inter mouens, & id quod mouetur. postremo actionem oportet esse realem, non autem, ut ita dicam spiritualem. mouetur enim a colore visus, colorem tamen non mouet ipse. si ergo omnia hæc aderunt, tunc resistentiam, siue (vt sic dicam) reactionem in motu secundum qualitatem oportet fieri. Quod autem ad motum localem attinet, verbi gratia, cum manu lapidem facio, necesse quidem est resistentiam fieri, non quidem illam, quam priuatam vocant, vt multi opinantur, sed ea existimanda est resistentia, quam alio nomine formam rei nuncupare possumus, existentem scilicet in re, quà impeditur, ꝙ forma impressa a mouente operari, ac suo fungi possit munere, exempli gratia, si lapis proiicitur, tũc resistentia nihil aliud est, quàm forma lapidis quà impeditur actio proiicientis. Necesse igitur est, si ea, quæ diximus, nõ desiderabuntur, in quolibet motu resistentiam inueniri, quæ naturam motus ingreditur, & qua dempta, translatio repentina fieret, non autem motus ad propositum redeuntes, dicimus, quòd si proiectio lapidis debet fieri, oportet quòd virtus proiiciẽtis, nutũ superet ipsius lapidis, nã si lapidis põderositas ob eius molẽ immodicã, virtutẽ ꝓiiciẽtis excelleret, tũc cũ nõ cederet, ꝓiici nequaꝗ posset. Verum si versa vice, adeo modica & leuis esset res, quæ proiici debet, vt contra niti ac resistentiam facere, non valeret, proiectionem etiam nullam fieri necesse esset. Quoniam ergo, & cedere habet proiecta moles, & contra niti, necessario, nec tam

grauis vt cedere nequeat, nec adeo leuis, vt obniti non possit, accipienda est. Nanque si ob grauedinē suam non cesserit, aut ob imbecillitatem, non nitetur in aduersum, impulsio quidem ac proiectio nulla fiet. Conuenientia ergo quadam in mensura indigemus, inter impulsum lapidem, & impellentem, ita quod nec adeò sit magnus, vt nō superetur, nec adeò imbecillis, vt non resistat. An & altera potest esse causa. quoniam enim tantum fertur id, quod fertur, quantum aeris, siue aquæ mouerit in profundū, necesse est, quòd ea, quæ moueri nequeunt, nec mota mouere profectò possint. Quæ autem ualde immo dica sunt, moueri nequaquā poterunt, quare & ipsa nequaquam mota mouebunt. valde autem parua, mouere ob paruitatem nullo pacto possunt. Nimis igitur magna, nimisq; parua, ceu non mota existūt, altera enim nihil mouent, altera vero nihil mouentur. vt facilius etiam ex iis, quæ altius repetentes, de resistentia, superius diximus, patere potest.

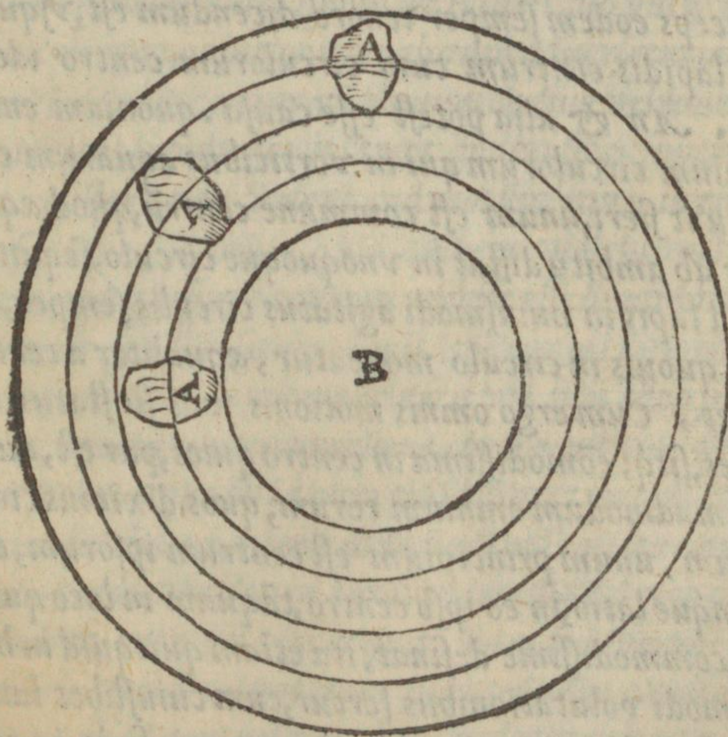
Quæstio Trigesimaquinta. Cap. XL.

Vr ea, quæ in vorticibus & reuolutionibus aquarum videntur ferri, ad medium tandē feruntur omnia? An huius rei plures sunt causæ. Primo enim quoniam magnitudinem habet ac molem, quodcunque fertur, necesse est, quod si in vorticibus aquarum feratur quippiam, eius extre-

ma

ma in duobus ferantur circulis, quorum alter amplior, angustior vero sit reliquus. Verum quia maior circulus celerius in girum fertur, quàm minor, necessario sequitur, quod si exempli gratia in uorticibus aquarum feratur lapis, cum altera lapidis extremitas celerius a maiori circulo distrahatur, ob id per transuersum ad minorem circulum impellatur. Quoniam uero, semper lapis eandem crassitiem habet, eodem & tunc pacto in duobus eius extrema ferentur circulis, maiori scilicet, & minori, atque a maiori rursus distractus, ad interiorem propelletur. & sic semper deinceps, donec ad medium, hoc est ad eorum circulorum centrum redigatur. Describatur

circa centrum. B. plures circuli, ponaturque lapis, A, cuius altera extremitas tangat primum circulum, reliqua uero tertium, exempli gratia. Quoniã ergo mira celeritate rapitur primus circulus, distrahetur superior lapidis extremitas, atque ad interiores propelletur circulos, ad secundum scilicet in hac figura. quare & reliqua extremitas, quæ tertium contigebat circulum, quia & ipsa simul cum toto lapide propulsa est, quartum tanget. Dehinc rursus, quia secũdus circulus celerius rapitur, quàm reliqui interiores, lapidis superior extremitas intrò propelletur, ad tertium scilicet circulum, quare reliqua lapidis extremitas, quæ quartum contingebat, propulsa & ipsa interius, quintum continget. & sic deinceps eodem semper tenore dicendum est, vsquequo lapidis centrum cum circulorum centro idem fiat. An & alia potest esse causa. quoniam enim omnium circulorum qui in vorticibus aquarum contingunt fieri, unum est commune centrũ, quod æqualiter ab ambitu distat in vnoquoque circulo, sequitur quòd lapis in huiusmodi agitatus circulis semper, & ipse quouis in circulo moueatur, æqualiter a centro distet. Cum ergo omnis motionis finis sit status, & quies, sitq; cõmodissima in centro quies, par est, quod quemadmodum omnium eorum, quos diximus circulorum, unum principium est centrum ipsorum, eorumque latio, in eo ipso centro, tãquam in loco quietis, commodissime desinat, ita etiam quicquid in huiusmodi volutationibus fertur, cum cuiuslibet lationis finis sit quies, circularisq; motionis finis, in centro fiat,

tro fiat, non iniuria ad medium tandem peruenerit. Verum hæc quidem causa, magis forte est apparens ac probabilis quàm vera. Tertia tandem potest afferri causa. Nam quoniam non eadem celeritate mouetur minor, ac maior circulus, si circa idem centrum constituti fuerint, sed tardius fertur minor, cum æquali in tempore, minus ambiat interuallum, sequitur quòd quæcunque in circulis maioribus agitentur, si suomet nutu lationi ipsius ferentis circuli, ita resistant; vt tanta celeritate amplius ferri non possint, ad minores accedant circulos; interiores scilicet, quorum tardiorem lationem sequi poterunt. In vorticibus itaque aquarum, ad hoc ut eorum circulorum latione, res quæpiam verbi gratia, lapis moueatur; necesse est, quod & si lapis suo nutu deorsum vergat, ac lationi circulorum aduersetur, a violentia tamen circumactæ aquæ, ob eius vehementiã, ita nutus lapidis, seu ipsamet põderositas superetur, ut resistere non valens, ad motum aquæ in circulo deferatur. Verum quia omnem violentam lationem, elanguescere tandem necesse est, quamprimum suamet ponderositate, lapis ipse circuli lationem in qua ferebatur, superare cœperit vel non adeo superari, tunc tanquam excellens contra nititur & aduersatur, atque ob id cum eiusdemmet circuli, in quo prius ferebatur, celeritatem non consequatur, necessario tardior factus in tardiori circulo deferetur. qui quidem exterior esse nequit. nam si lapis nutu suo prioris circuli celeritatem sua tarditate excellebat, atque ob id eam relinquebat, multo magis a maioris

velocitate ſuperabitur, quæ proculdubio eò vehemẽtior eſt, quò in maiori circulo reperitur. ad minorẽ, & interiorem igitur lapis accedet circulum. in quo ſimul latus, cum primum eadem ratione, nutu ſuo, & huius circuli celeritatem vicerit, in anguſtiori, ac tardiori etiam circulo relinquetur, donec tandem ad medium peruenerit, vbi abſque vlla amplius reſiſtentia ponderoſitas ſua, victoriam penitus conſequetur. Lapis igitur in vorticibus aquarum, in girum agitatus, cum lationes aquarum magis ſemper elangueſcant, ponderoſitate ipſe ſua, quæ ſemper eadem eſt, ſemper excellit magis. atque quò magis ſuperat, eò magis vehementiorem celeritatem relinquens, ad minus vehementem accedit, ad interiores circulos ſcilicet, donec omnino victor ad medium perueniens, abſque impedimento ponderoſitate vtatur ſua. vnumquodque enim proficit, ac nititur, vt non ſuperetur, ſed vt excellat magis. Non immerito igitur ſiquid in vorticibus aquarum, rapidis ipſarum volutationibus circumactum, continue ſemper ad interiores, anguſtioreſque circulos tranſiens, in eorum medio tandem ſiſtit, ac quietem agit. quod oſtendere oportebat. At qui tertia hæc quidem cauſa, quam extremam attulimus, maniſeſtiſſimam hanc quæſtionem diſſoluit. Prima etiam cauſa certiſſima eſt. Secunda fortaſſis non admodum vehemens.

PERORATIO.

QVamplures, ac penè infinitas adhuc quæstiones afferre potuisset Aristoteles. verum satis multæ hæ sibi visæ sunt, ut ex iis clarissime palam sit, maiorem mechanicarum quæstionum partem, ad vectem, libram & circulum, redigendam esse. Ex hoc enim potissimum Aristoteli gratia habenda est, quòd omnium ferè machinarũ atque instrumentorum mechanicorum originem, vim, atque principium, vel inuenerit, uel saltem ampliauerit, ac nobis demonstrauerit, ac tradiderit. Quod quidem in prima Mechanici huius Libelli parte, ante quæstiones ipsas, abunde fecit. cuius sententiam nos in primis quinque capitibus, paraphrasi quadam complexi, explanauimus, atque ampliauimus. Quæstiones dein quæ sequuntur, non ob aliud ab Aristotele appositæ sunt, nisi vt exempla quædam, ac testimonia eorum haberemus, quæ in priori parte de mechanicarum rerum principiis disputauerat. ad quæ quidem principia, quamplurimæ, ac ferè cunctæ machinationes mechanicæ, quæ tum usque ab Aristotelis temporibus, ad hanc tempestatem, ingeniosissime excogitatæ sunt, tum etiam indies excogitantur, redigendas, ac referendas esse, nulli dubium esse potest.

Paraphraseos, seu potius Commentationis Alexandri Piccolominei, in mechanicas quæstiones Aristotelis.

FINIS.

ALEXANDRI PICCOLOMINEI, in Commentarium De certitudine Mathematicarum scientiarum Præfatio.

Athematicas demonstrationes, in primo esse ordine certitudinis (Ioã. Thom. honoratißime) testatur Auer. 2. Metaph. cõ. 16. super illis verbis Aristo. videlicet. Certitudo mathematica non in omnibus expetenda. Quam quidem Auer. authoritatem, omnes ferè latini, quos ego viderim, veluti ex antiquioribus, Diuus Albertus, Diuus Tho. Marsilius, & Egidius; ex recentioribus vero, Zimarra, Suessanus, Acciaiolus, & plerique alii; si quando in eam inciderunt, uno ore, quasi alius aliũ sequẽs, ita interpretati sunt, vt propterea Auer. illud asserat, quia Mathematicu: ex notioribus & nobis & naturæ demonstrat, quippe qui vel solus, vel maxime, demonstratione illa, quam potissimam appellant, vtatur, quã scilicet simul, & quod effectus sit, & cur sit liquido innotescit. Ego vero, quamuis in adolescentia mea, tantorum virorum authoritate ductus, in eorum opinionem, atque huius loci interpretationem descenderim, deinceps tamen, dum mathematicas disciplinas assidue versans, intimius pertractaui, tantum abest, vt in sententia diutius permanserim, ut non solum demonstrationes Geometrarum, reliquorumque mathematicorũ, non

esse illas potissimas, sed ne uix ad illas accedere, existimauerim. Verum enimuerò, hanc meam sententiam, quamuis mihi constantissime probaretur, ac quampluribus rationibus fulciretur, in me ipso tamen, ne quid, quasi παράδοξον a me dictum videretur, eousque comprimendam duxi, donec Proclum ipsum, hoc idem sentire cognoscens, maxima animi lætitia affectus, testem tam locupletem nactus, id ipsum dehinc clara voce frequenter asserui, & a peripatetica Philosophia, non esse alienum, rationibus atque authoritatibus, demonstraui. cuius quidem sententiæ me fuisse, testes quamplures doctos viros adducere possum, quibus hæc eadem sententia, nunc probatur. Atque hoc illud est, quod tibi sæpe (Ferd. Illustrissime) in lectionibus nostris, affirmauimus, et quod nunc in hoc commentariolo, declarare nobis est animus. In quo, duo proponimus peragenda. Primum & rationibus & authoritatibus, demonstrare intendimus mathematicas demonstrationes, non esse illas potissimas, quas in Post. anal. construit Aristoteles, secundo vero loco, ne propter hoc labefactare videamur Auer. sententiam in 2. Metaph. iam allegatam causam assignare est animus, qua Mathematicæ disciplinæ, in primo esse gradu certitudinis dici possunt. Hæc igitur, quæ dixi, est nostra inuentio in hoc tractatu. sed vt commodius hæc fieri possint, breuissime primum explicandum erit, quæ vis, quod opus, quæ materia sit mathematicarum scientiarum, quæ in illis principia, quæ problemata, quæ theoremata, & horum partes, necnon quid in il-
lis

lis sit resoluere, quid componere, & alia id genus. Quæ quidem omnia, quam optime declarari poterunt, si primum de demonstratione ipsa, & eius medio, ac potentia, quædam strictim perstringentur. Verum ante omnia, quædam ad rem logicam pertinentia, paucissimis verbis, vt melius dehinc intentio nostra declarari possit, altius sumenda, ac confirmanda sunt. Quoniam igitur, quæ vltimo loco intendimus, primo exequi debemus, vt dicit Aristo. 3. de Anima 49. & 2. physi. 89. rem ipsam hoc ordine aggrediemur.

De scopo, siue fine logicæ facultatis. Cap. Primum.

Hilosophia (quæ sapientiæ, quã artẽ vitæ appellat Cicero, amor est) vel diuinarum, atque humanarũ rerum cognitio sit, ut ait Plato, vel ars artium, et scientia scientiarum, vt Arist. placet, vel animi tandem medicina, vt dicit Cicero, profectò hominis perfectio existimanda est. cuius quidem Philosophiæ, cum sit officium, hominem ipsum omnino perficere, homo autem ad duo potissimum ad contemplandum & agendum, natus sit, quorum alterum ex cognitione veri, reliquum ex cognitione boni, acquiri tantum possit, sequitur necessario, duas ipsius philosophiæ primarias esse partes, quarum altera circa verum, in cognitione rerum, tum diuina-

rum, tum etiam earum, quas in naturæ gremio occultatas, indagare ratio potest, reliqua vero circa bonũ ipsum, in administratione Rerump. atque domesticarum, necnon in ipsa prudenti, temperata, iusta ac forti ratione sciendi, versari debet. Verum quoniã, ita natura institutum est, vt bonum, & verum ita occultentur, & lateant in latebris, vt a mente hominis, corporeis illigata vinculis, sincere ac dilucide inueniri, ac dinosci posse diffitillimum videatur: hinc est quod summi viri, hanc difficultatem videntes, ac superare cupientes, facultatem quandam, siue artẽ inuenerunt, qua instrumentum quoddam construi posset, cuius auxilio, Philosophia ipsa, veritatem a falsitate, bonitatem vero a malitia, distingueret, & separaret. quam quidem facultatem, quia circa illa versatur, quæ vt dicit Ammonius in prima Sectione Perierm. non a natura ipsa, sed habito respectu ad res ipsas, a cogitatione, siue a ratione nostra, hoc habent, quod sunt, Logicam appellarunt. Cuius scopus, finis, siue intentio, vel (vt Latini vocant) subiectũ principale, syllogismus est, & præsertim demonstratiuus, teste Alex. in Prior. anal. & Philop. in post. anal. sed quamuis illustres hos testes nõ haberemus, ratio tamen id ipsum doceret. Nam tametsi, teste Eustratio in 2. post. quatuor sint methodorum genera quibus omnis disciplina scientifica tractari possit, diffinitiuum scilicet demõstratiuum, diuisiuum, atque resolutiuum, sub quo, compositiuum etiam, ad quod refertur, intelligẽdum est, ac cum iccirco, istorum omnium Arist. mentionem fecerit, nihilominus

ad de-

ad demonstratiuum, tanquam ad primarium quoddam, cætera genera referuntur, atque illi opitulantur. Quod enim resolutio, ac compositio, demonstrationis gratia sint, diuisio, vero simul cum illis ad diffinitionem dirigatur, non est qui neget. Auer. n. 4. phy. 2. & 6. metaphy. primo, ponit inter regulas dantes diffinitionem, viam componendi & diuidendi. quod vero, diffinitio etiam demonstrationis tantum causa, in Logica tractanda sit, vidi aliquos in Patauinis circulis dubitare. Videntes enim quòd tot quæri debent, quod sciri possunt, quatuor scilicet, vt ait Arist. 2. Post. videlicet, an res sit, quid sit, quod sit, & cur sit, quorum tria auxilio demonstrationis, testibus Philop. & Eustr. 2. Post, absolui possunt, reliquum quid res sit scilicet, sola diffinitione cognosci posse existimarunt, & iccirco, in dictis circulis, defensare quandoque conabantur, quod Arist. primaria intentione, ne diminutus esset, pertractasset in 2. Post. de diffinitione, ne tam quæsitum quàm scitum quid res sit, intactum relinqueretur. & ex hoc correlarium educebant, scopum, siue subiectum principale in libris Arist. ad rem logicam pertinentibus, non esse demonstrationem, vt Alex. Philoponus, Ammonius, & Simplicius opinantur, sed quippiam commune ad demonstrationem, & diffinitionem, orationẽ scilicet, vel quodcũque sit illud. Quod autem verum sit, quod Arist. 2. post. de diffinitione primaria intentione pertractet, adducunt testimonium (vt ipsi credunt) Alexandri, moti (vt reor) verbis Eustratii. 2. post. a principio. Equidem non

poſſum non mirari quamplures ad corroborandas ſuas opiniones, ſæpe authoritates adducere, non ſatis perpenſas, atque enucleatas. quemadmodũ euenit in hac re. nõ enim ſatis ponderarunt verba Euſtratii, qui ſtatim ab initio dicit, quod Alexan. aſſeruit Ariſt. 2. poſt. de diffinitione pertractare, & hoc nullus negat. quod autem hoc faciat Ariſto. primaria intentione, & per ſe, non dicit, immo oppoſitum aſſeuerat de Alexand. Euſtratius. in eadem enim pagina uerſus finem, mentem interpretatur Alexandri, & hæc ſunt verba Euſtratij, ἐντεῦθεν δὲ δῆλον καὶ τὸ παρὰ Ἀλέξανδρον λεγόμενον, ὃ τοσοῦτον διδάσκειν περὶ τοῦ ὅρου, ὅσον ἀνήκει τῇ ἀποδεικτικῇ. Præterea, quomodo conſtaret ſibiipſi Alexan. ſi id ibi aſſeruiſſet, quod ipſi volunt? In prior. n. anal. aperte aſſerit, ſcopũ, atque ſubiectũ Logicæ, demonſtrationem eſſe, quod profectò non eſſet verum, ſi alicubi in Logica Ariſt. de diffinitione ea ratione, quà diffinitio eſt, pertractaſſet. Conſentiunt igitur Græci omnes Interpretes, quod in 2. poſt. diffinitionem Ariſto. ea tantum ratione explanauerit, quà medium eſt in demõſtratione potiſſima, quæ tãtum per ſe intenditur in tota Logica. Concluditur ergo demonſtrationem totius Logicæ eſſe ſcopum, ſiue intentionem, vel (vt Latini dicunt) ſubiectum principale, hæc enim re ipſa vnum ſunt, modo tantum differunt, vt haberi poteſt ex Auer. in præfatione magna, & etiam ex Simplicio, qui in proœmio Phy. dicit ſcopum librorum de auſcultatione naturali, eſſe tractare de principijs rerum na-

tur

turalium, quæ quidem principia subiectum illorum librorum a Latinis appellantur. sicut etiam subiectum lib. de Cœlo, dicitur esse, exempli gratia, corpus simplex, quod tamen scopi, vel finis nomine a Simplicio nuncupatur. Illud autem, quod libri alicuius, vel ὑποκείμενον vt Alexā. in prior. anal. vel ὕλην vt Ammonius, Proclus, & Simplicius vocare soliti sunt, a Latinis subiectum, circa quod, vel adæquatum nuncupatur. conuenientius autem nūcupari posset. sed re intellecta, faciles (vt ait Cice. in lib. de finibus) in vocabulorum vsu esse debemus. Quæ sit autem Logicæ materia, inferius declarabimus. Ad propositum igitur redeuntes, Logicæ totius finem ex Græcorum consensu, esse demonstrationem asseueramus.

Sed dubitabit forte quspiam, si ad cognitionem dirigendam complexorum, est tradita ab Aristo. demonstratio, nonne pro perfecta incomplexorum notitia, tradi debebat etiam instrumētum quoddā? quod, cum demonstratio esse non possit, sed sola sit diffinitio, ad quem nam artificem, si non ad Logicū, de illa quatenus diffinitio est, nulla habita demonstrationis ratione, pertractare pertinebit?

Cui facillimè responderi potest. primo non esse Logicæ facultatis munus de diffinitione, complete, ac quatenus diffinitio est, sermonem facere, nisi tantum per accidens, quatenus scilicet est causa & medium in demonstratione. Quod & ratione, & authoritate muniri potest. authoritate quidem Philop. & Eustr. super. 2. post. nec non Alex. super. 6. Top. a

principio. qui omnes asserunt ad Logicum huiuscemodi tractationem per se non pertinere, nisi eo respectu, quò diximus. Idem asserit Alexan. siue Michael Eph. 7. & 8. Metaph.

Praeterea ratione etiam confirmari potest. quoniam cum Logica (vt Graeci Peripatetici asserunt) non pars quaedam Philosophiae, siue scientia, sed Philosophiae tantum, instrumentum dici possit, cuius auxilio, tanquam regula quadam ad verum tum contemplabile, tum practicum dinoscendum, vtraque Philosophiae pars dirigenda sit, necessario sequitur, quod ad huiusmodi munus obeundum, diffinitio ipsa per se sumpta, nihil prodesse valens, ad logicam facultatem non attinebit. diffinitio enim incomplexorum est terminorum, quorum nihil dicit verum neque falsum, vt asserit Aristo. in Praed. & in Periherm. & Ammonius ibidem. nam verum & falsum, vt eodem in loco dicit Aristo. in affirmatione, & negatione consistit, in intellectu scilicet coniungente, vel separante, diffinitio vero nihil affirmat, vel negat, vt asseuerat Aristo. primo Post. vbi etiã Themistius manifestissimè idem ostendit. Auer. etiã dicit, quòd notitia diffinitiua est incomplexa, non affirmans, neque negans. Et ideo vocatur ab eodem Auer. talis notitia, conceptio. Cum igitur, Logicae officium sit, construere instrumentum ad hauriendam veritatem in Philosophia (vt ait Philop. primo Post.) id vero praestare non possit diffinitio, si ad demonstrationem non referatur, sequitur ad Logicum illam, nisi per accidens non pertinere. Si vero quaeri

tur,

tur, ad quem nã artificem? reſpõdebo cum Philop. & Euſtr. ſuper. 2. Poſt. & cum Alexan. ſuper. 6. Top. a principio. qui omnes aſſerunt manifeſtiſſimè, munus hoc eſſe ipſius Metaph. Dicit enim ibi Alex. quòd quæ ſit natura, & vis diffinitionis, & an plura genera, & vna differentia, accipi debeant in diffinitione, vel econuerſo, & quorum per ſe ſit diffinitio, & quorum per accidens, ad Metaphyſicum pertinet pertractare. Quid clarius? quid apertius? ſed quare adduco Alex. ſi Ariſto. ipſum afferre poſſum? qui. 7. Top. Cap. 2. dicit, quòd tractare exacte de diffinitione, quatenus diffinitio, non pertinet ad Logicum; ſed ad aliũ artifidem. & exponit Alex. ad Metaphyſicum. hæc enim ſunt ibi eius verba. ἡ ἀκριβὴς περὶ ὅρων πραγματεία, τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἐστί. poteſt ne hoc dici manifeſtius? & hoc quidem exequitur Ariſto. in. 7. Metaph. & id non abſque ratione, naturas enim & ſubſtantias in rebus complicatas, per diffinitionem explicare, eſt opus primi Philoſophi, non autem cæterarum ſcientiarum, niſi per accidens, diffiniunt enim propria ſubiecta, & eorum partes, & paſſiones, quatenus ſcilicet, auxilio illarum naturarum explicatarum, paſſiones de ſuis ſubiectis, oſtẽdi poſſint, quod in ſcientiis ipſis primario loco quæritur, atque intenditur. & hæc de Logicæ totius fine, ſatis ſint.

De materia eiusdem Logicæ facultatis. Cap. Secundum.

AD materiam autem eiusdem Logicæ, accedentes, primo per materiam alicuius facultatis, intelligimus id, circa quod versatur artifex ille. exempli gratia in arte lignaria, intentio artificis siue scopus est arca, vel lectulus, materia vero lignũ ipsum. in scientia vero de vita, & moribus, fœlicitas scopus est, materia vero operationes ipsæ humanæ voluntatis, siue quippiam tale. sic in Logica, cũ subiectum principale, vel scopus sit demonstratio, vt declarauimus, materiam dehinc esse dicimus, secundos quosdam conceptus rerum, a cogitatione & ratione nostra informatos, quos Latini interpretes, secundas vocant intentiones, quas non nomine materiæ, sed subiecti adæquati, uel circa quod, (vt verbo vtar Burlei) Logicæ facultatis intelligunt. Græci vero ὕλην appellant, quamuis Alexan. in præfatione Prior. ὑποκείμενον etiam appellauerit. sed dummodo constet res ipsa, de vocabulis ne simus soliciti. Quod autem ea, quam diximus Logicæ sit materia, Simplicius, Ammonius, Philoponus, Auerroes, Boetius, & ferè omnes confitentur, non enim inficiari potest huiusmodi intentiones secundas, si non eodem vocabulo, ipsa saltim re, Aristoteli probatas esse, quippe qui frequentissime, ipsum dici di-

ſtinguit ab ipſo eſſe, & nunquam in tota Logica de rebus ipſis, quatenus primo conceptu concipiuntur, propoſitiones ſuas, aut concluſiones facit, niſi forte per accidens, vt in quibuſdam locis, & præſertim in Præd. vbi de illis ſimplicibus tractare videtur, ex quibus dehinc nullas in Logica propoſitiones, nullasque concluſiones conficit, & quorum affectus, & proprietates in ipſis prædicamentis conſyderat, quæ ea ratione, quà res ſunt, illis competere videantur. Verum longe aliter ſe res habet. Ariſto. enim in Præd. de ſimplicibus illis conſyderat, quatenus ordinabilia ſunt in ratione ſuperioris, & inferioris, hoc eſt, vniuoce prædicandi, & ſubiiciendi, & oſtendit quòd res ipſæ in aliquam ipſarum decem rationum prædicaudi, neceſſario redigendæ ſunt, vnde haberetur quòd in iſtis decem coordinationibus, res ipſæ, ſecundum aliquem gradum ipſorum vniuerſalium a Porphirio poſitorum, reperireutur. & hoc facere erat maximè neceſſarium. Nam quà ratione quæſo quæcūque in reliqua Logica declarauit Ariſtoteles, fulcirentur, niſi huſmodi rerum ordines in ratione prædicandi, & ſubiiciendi, ſiue antecedendi & conſequendi, non diſtinxiſſet? ad quid prodeſſet doctrina de medio ſyllogiſmi inueniēdo in primo Priorum, quæ in conſequentibus, antecedētibus, & repugnantibus fundatur ſolum, ſi res ipſas in ſuas Prædicandi acies, & ſub propriis ducibus ſingulas cōſtituere ignoraremus? Quomodo in modos, & figuras, ſyllogiſmi redigerentur? quomodo perficerentur, reſoluerentur? quà nam via auxilio diuiſionis medium

in demonstratione venari possemus? quò tandem pacto, vel dialecticorum problemata per sua loca dirigerentur, vel tota demum Logica stare posset, si ratio superiorum, inferiorum, continentium, contentorum, priorum, posteriorum, prædicatorum, & subiectorum, ob semotionem Lib. Prædicamentorũ, ignoraretur? in quo quidem libro, res, sub ea logica ratione, quam dixi, in suas classes rediguntur. & dum hoc fit, necesse est, tum ipsarum, rerum, tum illarum etiam affectuum mentionem facere, propterea quod alia ratione, aut via, prædicationum gradus percipere non potuimus, nisi ex quibusdam affectibus rerum, ad perceptionẽ, rationis, magis vel minus prædicandi, & subijciendi, quasi quibusdam exemplis manuduceremur. & hæc est ratio, cur Aristo. in illo libro, multa ex opinione Architæ, quæ tũc vigebat, locutus sit. satis enim erat Aristoteli, ad rationem & coordinationem illam, quam diximus, nos deducere, & in hac suammet propriam doctrinam tradere, de affectibus vero rerum, quia non erat ille locus, propriam sententiam ad alium locum, & tempus differens, ea tantum dixit, quæ tunc manifestiora erant, satis sibi existimans fore, si eorum adminiculo, ad primariam suam in illo libro intentionem, deduceremur. Sed de his nimis multa; præsertim cum in lectionibus nostris super lib. præd. (Io. Tho. honoratissime) quam plura dixerimus, ad hanc firmissimam veritatem pertinentia, Aristotelem semper ex Aristotele declarantes, ac clarissimè ostendentes, secundas has intentioues esse materiam ipsius

Logicæ,

Logicæ, quas non solum ex Græcis Aristo. interpretibus esse peripateticas, sed Aristo. ipsum sapere demonstrauimus. & inter cætera Interpretum loca, Ammonij locum adduximus, in prima sectione Periherm. super illis verbis. Deinde quid negatio &c. quò loco nhil apertius esse potest. Præterea easdem intentiones rationibus euidentissimis defensauimus, multaque de ipso vniuersali disseruimus. Vniuersale enim incomplexum in vniuersale in multis & in vniuersale post multa distinximus, ex sententia quidem Alexand. in primo lib. Quæs. naturalium, vbi etiam secundæ illæ intentiones maximè innotescunt, & præsertim Cap. XI. & ad quem quidem intellectum, vel agentem, uel possibilem, pertineat hoc, uel illud uniuersale, longo sermone exposuimus. Plura etiam possunt de primis; & secundis intentionibus legi non inutilia apud Ioan. de Ianduno in Quæst. Metaphysi. Quæst. scilicet. 24. Libri septimi, vbi de unier∫ali pro re subiecta pertractans, distinguit primas, & secundas intentiones. & quamuis quibusdam utatur nominibus, ipsi Aristoteli non familiaribus, tamen uerborum sententia Aristo. ipsum sapit. Verum quia non spectant hæc ad præsentem nostram intentionem, dimittantur. & de materia ipsius Logicæ hæc dicta sufficiant.

De diuisione, & resolutione logica, ac de partibus eiusdem Logicæ tum inueniendi, tum iudicandi. Cap. Tertium.

Voniam autem, quatuor diximus esse instrumenta, quibus disciplinæ ipsæ scientificæ perficiuntur, una primaria, Demõstratio scilicet, reliquæ propter illam, diuisio uidelicet, diffinitio, & resolutio, cum hoc ipsum de diffinitione, ad demonstrationem scilicet referri, satis superq́ue declarauerimus; reliquum est, de diuisione, & resolutione idem ostendere. Quod ergo primum, diuisio ad demonstrationem referatur, præter quam quod Eustr. in principio. 2. post. apertè id declarat, ex hoc etiam liquidò ostendi potest, quod Arist. 2. post. Cap. quinto. aduersus Platonis disputans, qui uia diuisiua, diffinitiones concludere conabantur, ostendit uiam illam insufficientem, & imperfectam ad aliquid penitus concludendum. dehinc in Cap. 14. omnem diuidendi uim ponderans, apertè asserit diuisionem, si recto ordine sit, non parum conferre ad diffinitionem uenandam, non tamen illam penitus demonstrare. super quo loco multa utilia in hanc sententiam dicuntur a Themistio Cap. 23. 2. post. & ab Auer. com. ma. eiusdem. 2. Cum igitur diuisio, diffinitionis gratia sit, diffinitio uero ad demonstrationem dirigatur, ut ostensum est,

sequitur quod & diuisio ipsa ad eandem demonstrationem sit referenda.

De resolutione uero, & compositione, quis est qui dubitet, quin demonstrationem ipsam respiciant. Nam quicquid dicant de resolutiua uia Bagolinus, Zimarra, certum est, quod si sequi uolumus Philoponum, Auer. & Eustr. 2. post. & Alex. in præfatione Priorum, dicendum erit, quod cum resolutio opposito modo se habeat ad compositionem, resolutio ipsa Logica (omissis omnibus resolutionibus naturalibus, a quibus & logica resolutio metaphorice forte dicitur) multiplex quidem est. resoluere enim logice dicũtur ij, qui syllogismos cõpositos in simpliciores redigunt, & qui simplices in suas propositiones, ex quibus confecti sunt, necnon qui imperfectos reuocant ad perfectos. Quinetiam & ii, qui propositos quosque syllogismos, in proprias eorum figuras dispo nunt, ac reducũt, ex quibus quidem modis omnibus, & præsertim ex hoc postremo libri Priorum resolutorii nuncupantur.

Aliæ etiam sunt resolutiones logicæ, ut dicit Eustra, ueluti si a minus uniuersalibus ad uniuersaliora, quasi a compositioribus ad simpliciora ascendentes, ad prima genera tendimus, quà utendum esse docet Arist. in 2. Post. in diffinitionibus inuestigãdis, unde ut asserit idem Eustr. lib. illc. 2. post resolutorius iure optimo inscriptus est. Præterea & illi resoluunt etiam, teste eodẽ Eustr. qui ex effectibus ad causas, ratiocinando procedunt, de quà resolutione, quæ a quibusdam demonstratio quia nuncupatur,

pertractat Arist. primo Post. Cap. 10. Cuilibet autem dictarum resolutionum, sua peculiaris repondet compositio. resolutio enim, compositorum est resolutio, compositio uero resolutorum compositio, ut cuilibet parum in literis exercitato patere potest.

Alia tandem est logica resolutio, quæ quia Mathematicis magno usui est, Mathematica etiam dicitur, qua conclusionem ultimam in suas præmissas, et & premissarum præmissas eousque resoluimus, donec ad quædam prima confessa deuentum sit, de qua resolutione loquitur Aristo. in primo Post. & præsertim Cap. 9. quando dicit resolutionem faciliorem esse in Mathematicis, quàm in Dialecticis, & ibi Themistius Cap. 26. hanc resolutionem, sibique oppositam compositionem declarat, necnon Philoponus super eodē loco multis & claris uerbis, Geometrarum huiusmodi resolutionē ad uiuum resecat, de qua inferius sufficienter pertractabimus. In præsentiarum uero, hoc constanter concludi potest, primum librum Post. authore Philopono, ab huiusmodi potissimum resolutione inscriptum iri, quippe quæ demonstrationis iudicium maximè præbet. Nam cum teste Alexan. super Elench. necnon Boetio & Cicerone in quarto de finibus, duæ sint partes, quibus omnis ratio logica compleatur, una inueniendi, altera disserendi, seu iudicandi, hac ante Arist. uia potissimum diuisiua usi sunt quamplures, reliquam uero Aristo. ipse gloriatur in Elench. uel se adinuenisse, uel saltem perfecisse. uerum ut omnes perfectionis, numeros contineat ipsa logica, ambas istas partes

sibi

ſibi poſtulat. nullus enim de re quapiam poterit uel diſſerendo, uel demonſtrando, iudicium ferre, niſi inuentis prius argumentorum medijs, quibus iudicatio fulciatur. rurſus, niſi reſolutione auxiliante, iudicare argumenta iam inuenta, non ignorauerit, in deceptionis laqueos facillimè paratus erit. Hanc Logicæ diſtinctionem in inuentiuam, & iudicatiuam, optimè declarat, cum exẽplo de regula Architectorum, Rodulfus Agricola primo Lib. de inuentione Cap. 2. Quilibet igitur artifex, non ſolum demonſtratiuus, ſed etiam Dialecticus, et Sophiſta, utriſque iam dictis Logicæ partibus, indigebit, uelut apud Ariſto. patere poteſt, qui in Prior. anal. non ſolum de iudicio, ex multiplici reſolutione habendo, pertractat, dum figuras, modos, conuerſiones, & ſyllogiſmorum reductiones declarat; ſed etiam de medio ipſo inueniendo. In Poſt. uero de his, quæ ad iudicium pertinent, in primo Libro diſſerit longo ſermone, dum præmiſſarum conditiones exponit, principia, & paſſiones diſtinguit, cæteraque id genus. In prima uero ſecundi parte, circa diffinitionem, hoc eſt circa medium demonſtrationis inueniendum, & inueſtigandum laborat, ut manifeſtum eſt. In Topicis autem, quæ in primo Libro tractantur, pro maiori parte ad iudicium attinent. De probabilibus enim propoſitionibus, hoc eſt de præmiſſarum dialecticarum conditionibus, diſputat diligenter. reliqui autem Libri uſque ad octauum, in locis ipſis, hoc eſt in ſedibus argumentorum, pro eorum inuentione, ferè omnes conſumuntur. octauus etiam pertinet ad

iudicium, ut patet, & ut etiam Alexan. in octaui præfatione exponit. Hoc idem in Elenchis uidere poteris. Verum enimuero, quamuis res ita se habeat, non tamen omnes isti Libri uel inuentiui, uel resolutiui inscribuntur, sed ex maiori & difficiliori parte titulos sortiuntur. In Libro enim de syllogismo uniuersali, & in Lib. Post. minor pars, & illa facilis, medij continet inuentionem. nam in Prior. ex inspectione consequentium, antecedentium, & repugnantium, medium possidetur, pro iudicio autem confecti iam syllogismi, multiplici indigemus resolutione, ut declarauimus. In Post. uero similiter. nam cũ plures non posint esse sedes mediorum demonstratiuorum, sed una tantum, ipsa scilicet passionis causa immediata, quæ eius diffinitio est, breuibus, de hoc se expedit Arist. causamque dicit esse medium, hoc est diffinitionem ipsam. in iudicanda autem ipsa demonstratione, eiusque præmissis, quantus labor suscipiendus sit, declarat ipse Arist. in toto primo Lib. & postrema secundi parte. non immerito igitur, resolutorij ij Libri omnes nuncupantur. In Topicis uero, opposito modo se res habet. facile enim est iudicium, quò dummodo præmissæ probabiles uideã tur; nihil amplius postulatur. in inuentione autem infinitus penè labor est, dum omnia loca, in quibus latere medium possit, percurrenda sunt. & ideo illorum Librorum inscriptio, inuentionem sapit, non resolutionem, ut manifestum est. Et idem ferè, de Elench. Libris dici posset, quamuis eius inscriptionis alia assignetur causa.

Sed

Sed dubitabit fortaſſe quiſpiam, qua nam ratione a nobis ſuperius dictum ſit, quod facillimum ſit, locum illum unicum, pro medio demonſtrationis aſſignare. nam cum diffinitio illud ſit, profecto in hac tradenda, maxime laborabitur, cum diffinire propter latentiam differentiarum, arduum ſit atque difficile.

Sed facillimè ſoluitur hæc dubitatio. nam aliud eſt res ipſas diffinire, aliud diffinitionis methodum tradere. hoc enim logicum munus eſt, neque id ipſum nimis arduum, illud uero ualde quidem laborioſum, & ad peculiares artifices pertinet, exempli gratia. Philoſophus naturalis, naturam, motum, tẽpus, animam, & alia huiuſmodi diffinire debet. Moralis uirtutem, & felicitatem, & cæteri artifices eodem pacto. Non diſſimili autem ratione, aliud eſt methodũ tradere ad media dialectica inuenienda, aliud uero ipſa media inuenire. illud enim logici munus eſt, & non planè facile, cum infinita penè loca præparari debeant, & id facit Ariſt. longo ſermone, reliquum uero, hoc eſt media ipſa in iam præparatis locis, ad diſſerendum inuenire, non ad logicum dialecticũ, ſed ad realem dialecticũ, ad ipſum ſcilicet diſputantem attinet. Duplex enim eſt Dialectica, una quæ Logicæ pars eſt, & Topica etiam dicitur, cuius officium eſt methodum tradere, qua de omni propoſito problemate ex probabilibus ratiocinari poſſimus. methodus autem hæc, eſt locorũ præparatio non uſus. Altera uero, facultas quædã realis eſt, & communis, nulliusque ſcientiæ terminis

clausa, methodoque illa utens disserédo, atque icci rcò interrogans, ad utranque partem cōtradictionis argumentari potest. Quapropter ex quatuor quæsitis illis, quorum mentionem fecimus, duo dialectica sibi tantum ascribit, an res sit, scilicet & quia sit. reliqua enim duo, ita quærunt, ut neque affirmandi neque negandi nota responderi possit, ut declarat Alexan. primo Top. Quamobrem non iniuria Dialectica ἀντίστροφος ipsi Rhetoricæ ab Arist. nuncupatur, hoc est, (ut exponit Alex. in Topicis) ἰσόστροφος, circa eadem scicet uersans, ut uero Cic. interpretatur, ex altera parte respondens. quam tamen Rhetoricam, in 2. de Finibus, ex Zenonis sententia, latiorem ipsa Dialectica existimauit, eò quod latius, & fusius loquantur Rhetores. vtraque tamen harum facultatum communis est, & nullis aliarum facultatum limitibus coarctatur; præterquā quod Rhetorica, quamuis de omni proposito dicere possit, cuncta tamen ad ciuilem materiam, dirigit, atque refert. quare non iniuria Arist. facultatem illam ex dialectica, & ciuili, modo quodam compositam, in primo lib. ad Theodectem, esse dicit. Ad propositū igitur redeuntes, dicimus Topicorum libros, non immerito ab inuentione magis, quàm a resolutione, inscriptos esse, laboriosius enim est, methodum disserendi tradere, hoc est loca ipsa præparare, quod Logicæ munus est, quam locis illis iam dispositis, & præparatis uti, quod ad Dialecticum realem, hoc est ad ipsum, de quolibet proposito disserentem, attinere diximus. quemadmodum etiam accidit in Rhetori-

ca,

ea, quod ſcilicet præcepta tradere, ad ipſum Rhetorem, artificem quidem rationalem pertinet, præceptis uero uti, iam alterius Rhetoris, realis ſcilicet, hoc eſt ipſius Oratoris, munus eſſe exiſtimamus.

De Demonſtratione, & eius partibus, ſiue ſpeciebus. Cap. Quartum.

Oſteaquam tria illa ſcientificarum diſciplinarum inſtrumenta, diuiſionem, diffinitionẽ, & reſolutionem, ad quartum, hoc eſt ad demonſtrationem referenda eſſe declarauimus, reſtat modo, anteaquam ad rẽ mathematicam ueniamus, quædam de ipſa Demonſtratione, ut arbitror, non inutilia, pertractare. Triplicem igitur demonſtrationem reperiet apud Ariſto. qui diligenter primum lib. Poſt. ponderauerit, vnam quam uocant, quia, uel eſſe tantum, aliam, quam dicunt propter quid, ſeu cauſæ tantum, reliquam uero, quaſi ex his compoſitam quæ ſimul & quia & propter quid largiatur, quam potiſſimam nuncupamus. Illa uero, quæ ipſius quia dicitur, dehinc etiam in alias ſubdiuiditur, in demonſtrationem ſcilicet ex effectu, ex ſigno, ex cauſa remota, & forte alias inter quas ducentem ad abſurdum, cõnumerat Auer. primo Cœli. 95. Sed his omiſſis ſub diuiſionibus, ad triplicem illam demonſtrationem redeuntes, dicimus

mus, quod præterquã quod Arist. id in post. pluribus in locis innuit, & præcipue in Cap. 2. Sec. Auer. tamẽ apertius id explanans clara voce asserit primo post com. mag. 95. tres esse, iam dictas species demonstrationis, idemq; repetit. 2. Cœli. 35. Dicit. n. ibi Auer. quòd demonstratio omnis, à notioribus ad latentiora procedit. si igitur notius fuerit posterius, demonstratio erit quia, & si prius, erit absoluta demonstratio, quæ causæ, & esse dicitur. si tandem obscurior fuerit causa rei, quam suum esse, erit demonstratio propter quid tantum. Them. etiam. 2. Post. Cap. 2. dicit demonstrationis potissimæ ingenium esse, vt communi examine, vtramq; cognitionem absoluat.

Vnde aliqui dubitarunt, an huiusmodi tres demonstrationes, specie ipsa distinguerentur. nec defuerunt, qui demonstrationem propter quid tantum, asseruerunt non differre specie à demonstratione absoluta, sed solum peraccidens, respectu scilicet mei vel tui. exempli gratia, siquis cognoscẽs Lunam deficere, causam tamen defectus nesciat, tunc qui ad hunc ex causa demonstrauerit, demonstratione vsus erit propter quid tantum. si vero eadẽ demonstratio ex causa, ad aliũ facta fuerit, qui nesciat nunc Lunam deficere; ad hunc demonstratio potissima, & esse scilicet & causæ existimabitur. Cũ igitur eadem numero demonstratio, respectu diuersorum, & potissima, & propterquid tantum. dicenda sit, ergo per accidens (dicunt illi) & non specie, istæ duæ demonstrationes distinguuntur.

Contra istos inuehitur Zimarra in tabula, sed nullam

lam rationem adducit, nisi quod contradicunt Auerroi. Memini tamen, Vincentium Madium praecepto rem meũ, philosophum illustrem, causas ipsas distinguendo, rationem illorum disoluisse. dixit enim quòd causarum, aliæ cum effectu conuertuntur, aliæ uero nequaq̃. demonstratio vero ex causa conuertibili cũ effectu, illum ostendens, poterit modo propter quid tantum, modo potissima nuncupari, & in huiusmodi causis, non differunt, specie hæ duæ demonstrationes, sed tantum per accidens. In alijs vero causis, quæ non necessario ducunt effectum, habet locum sententia Auerrois, & hoc est satis (dicebat ille) ad eorum argumentum dissoluendum. De duabus vero demonstrationibus, quia, & propter quid, quamuis liquido appareat earum specifica distinctio, dicit tamen Auerroes. 8. Phy. 90. quòd quando istæ duæ demonstrationes simul coniunctæ fuerint, erit scientia firmior, quã si ex quauis illa tantum haberetur. & ideo asserit ibi Auer. quod Arist. propter firmiorem doctrinam de primo motore æterno, coniunxit in. 8. Phy, vtrosq; processus. postea. n. quam ex motu ipso, tanquam ex effectu demonstrauerat motorem æternum in mouendo, non motum; dehinc quasi regrediens, ex motore æterno, motum æternum conclusit.

Hæc dicit Auerroes. occasione quorum dictorum, dubitarunt aliqui, an dãdus esset huiusmodi regressus in demonstrando, ita quod habita ex eclypsi, interpositione, ex hac deinde eclypsis necessario ad firmiorem doctrinam, habenda sit. Quidam hoc negarũt, hac quidẽ ratione ducti. omnis processus scien

tificus, à noto ad ignotũ progreditur, teste Arist. primo Post. Cap. 1. & 2. cum igitur per demonstrationem quia, ad causam deuenerim, illamq; esse illius effectus causam cognouerim, in 2. dehinc demonstratione, propter quid scilicet, quid tandem assequar? quid amplius notum erit? cognoscam.n. illum effectum, esse, effectum illius causæ. quod etiam ex primo processu cognoueram, cum simul natura sit cognoscere causam sub ratione causæ, & effectum sub ratione effectus, propterea quod causa & effectus sub relatione sunt. vanus erit igitur processuũ illorum alter. Adducunt etiã alias rationes, quæ quia eodem ferè tendunt, omittendæ modo sunt. Aliqui, qui Auerroi addicti sunt, vt eius sententiam defendant, ita prædictam rationem conãtur soluere, vt coacti ponant quandam (vt ipsi dicunt) negociationem post primum processum, quam ego ponderans nunq̃ intellexi, quid sibi vellet. aut enim illa erit, quidam à priori processus, aut à posteriori, & quicquid detur, in obscuras ambages inciderimus, vt cuilibet parum in Logica versato, manifestum esse potest.

Ego vero, in hac difficultate, non quidem parua, sic regressum defensare soleo, vt Arist. verba perpendam in primo Elenchorum. vbi dicit, quòd eadem res transposita, frequenter latere solet. quod videtur etiam innuere. 2. Priorum, quando loquitur de sub sumenda minori sub maiori. Dicerẽ igitur ad Argumentum, quod quemadmodum eadem est re, diffinitionis, & diffiniti notitia, præterq̃ quod hæc magis est inuoluta, illa expansior, sic notitia in re-

gressu

gressu ex secundo processu, quamuis sit eadem, quæ ex primo, sit expansior tamen, & ita clarior. Potest etiam & hoc confirmari, ex dictis Simplicii in præfatione lib Phy. vbi de triplici diffiniti notitia agit. Possumus igitur concludere, triplicem illam demonstrationem, esse peripateticam, demonstrationemq; esse potissimam, quæ simul dat effectum & eius causam. Vtrum autem talis causa, in demonstratione potissima, possit sub quolibet causarum genere, reperiri, & ex consequenti, vtrum diffinitio, quamlibet admittat causam, inferius aliquantisper tangendum erit.

De quibusdam aßumptis, ad declarandum medium demonstrationis potissimæ. Cap. Quintum.

Restat mod circa demonstrationem, vnum aliud tantum breuiter perstringendum, et statim ad mathematicas demonstrationes accedemus. illud autē est, cum medium, vel causa in demonstratione potissima, diffinitio esse debeat, quænam conuenientior, an subiecti diffinitio, an passionis, pro medio admitti debeat. Equidem (dicam enim quod sentio) nunquam potui satis mirari, aliquos ex Latinis Arist. Interpretibus. (Græci enim hoc dicere non suntausi) in hanc sententiam descendisse, vt asserent diffinitionem subiecti esse legitimum medium in demonstratione

potissima (de hae enim nobis est sermo) Præsertim cum non habeant aliquem ex Græcis illustribus Peripateticis huius opinionis authorem, nec locum aliquem in Arist. non solum hoc exprimentem, sed ne innuentem quidem. Et (quod maximum est) inter rationes, quas afferunt sui dicti, nullam tamen adducunt, nec adducere possutt, cuius vi Ducem in Philosophia Aristo. relinquere sint coacti. Vt igitur hanc rem minutius resecemus, anteaquam authoritatibus, & rationibus ostendam passionis diffinitionem. illiud esse medium, quod quærimus; aliqua mihi prius assumenda sunt, & tum rationibus tum summorum virorum testimonio munienda ac stvbilienda.

Primum igitur, sumendum esse arbitror, quòd potissimarum demonstrationum, præmissæ, inter cæteras conditiones, debent esse immediatæ. per immediatas autem Aristo. indemostrabiles, & medio vacantes intelligit, quibus non sit altera priar. seipsum enim declarans dicit Aristo. primo Post. Cap. 2. Idem primum, & principium dico, est autem demonstrationis principium, propositio medio vacans. ea vero medio vacat, quà non est altera prior. & ideo aliqui voluerunt, quòd Aristo. per primas, immediatas, vnum intelligeret, qua scilicet non sit prior altera. Harum autem propositionum medio vacantium, duo esse genera fatendum est, vnum illarum, quæ in scientiis tanquam ianuæ quædam notissimæ supponuntur, veluti sunt primæ dignitates, positiones, suppositiones, postulata, & terminorum diffinitiones,

diffinitiones, de quibus Aristo. primo Post. Cap. 8. pertractat. Alterum vero genus, immediatarum propositionum, omnes propositiones continet, in quibus veræ & legitimæ diffinitiones de suis dicuntur diffinitis. hoc manifeste asserit, & declarat Philop. primo Post. Cap. 2. super illis verbis. Propositio immediata est, cuius non est altera prior. vbi inter multa in hanc sententiam, dicit nihil esse in demonstrabilius tum ipsis dignitatibus, tum etiam diffinitionibus omnibus de diffinitis prædicantibus. hoc idem asseuerat idem Philop. primo Post super Cap. 19. Idem asserit Auer. primo Post. cō. mag. Idem Themistins primo Post. Cap. 5. ubi propositiones immediatas distinguit. Simplicius etiam primo Phy. 8. dicit quod ex diffinitionibus de diffinitis prædicantibus, fiunt demonstrationes tales, quales ex dignitatibus. qoid clarius? Sed quid horum testimonio indigemus? si eorum Principem habemus Arist. qui id expresse dicit primo Post. Cap. 19. Hoc autem euenit iure optimo. nam aliter idem esset quærere causam quare diffinitio hominis inesset homini, & quare homo esset homo. & hæc est ratio cur Arist. longo sermone declarauerit, diffinitionū non esse demonstrationem. cum enim demonstratio sit per causam, diffinitio uero, nullam aliam habet causam cur insit diffinitio, quam se ipsam, profecto non poterit demonstratione colligi, sed tantum adminiculo diuisionis, singulas eius, recto ordine collocamus partes. si igitur demonstrari non potest, aliquid alicuius diffinitionem eße, quia inter illa medium

non reperitur, ergo propositio talis indemonstrabilis, & medio vacans, existimabitur. & hoc est primũ.

Secundo loco, fatendum esse duco, demonstrationes potissimas, de quibus præcipue loquimur in hoc tractatu, quæ scilicet dant, quia, & propter quid, non solum esse illas, quarum præmissæ ex illis immediatis & indemonstrabilibus sunt, quæ concessæ & constantes in scientiis supponuntur, uerum etiam ex illis aliis, in quibus diffinitiones de diffinitis prædicantur, quippe quæ immediatæ etiam, & indemõstrabiles superius ostensæ sunt. Et in hoc decipiuntur quidam, qui credunt illas solum esse demonstrationes causæ, & esse, idest potissimas, quæ actu dignitates ipsas, siue positiones, & postulata, admittunt in præmissas. Quod falsum est, rarissimæ enim tunc veræ demonstrationes, hoc est vna vel altera in qualibet scientia inuenirentur, illæ scilicet forte quæ statim post dignitates primo loco sequuntur. hoc autem esset absurdum. omnes enim demonstrationes, quæ ex præmissis in demonstrabilibus dant simul quia, & propter quid, veræ ad mentem Aristo. demonstrationes dici debent. inter quas connumerari debent & illæ omnes, in scientia qualibet, quæ ex diffinitionibus de diffinitis prædicantibus, constare videntur. Et quòd hoc sit verum, uidelicet quod demonstrationes causæ, & esse, quas potissimas esse intelligo (non enim tradit Arist. alias demonstrationes potiores illis, quæ causam, & esse largiantur) quod igitur sit uerum quod tales demonstrationes, non necessario sibi ascribant dignitates actu in præmissis;

missis; patere potest apud Aristo. in toto lib. Post. Primum enim quādo exactæ demonstrationis præmissas describit primo Post. Cap. 2. illas vocat veras, primas immediatas, priores, notioresque ipsa conclusione, & eius causas. quarum conditionum nulla necessario dignitates scientiarū actu postulat. quod enim per notiores priores, veras & causas, hoc non possit intelligi, non indiget declaratione, cum non solæ dignitates sint tales. neque id quod dicit de immediatis. per immediatas enim illas ittelligit, quibus non est alia proximior, vel prior, effectui scilicet demonstrando, inter quas, paulo superius, propositiones diffinitionum de diffinitis, connumerari posse declarauimus. restat illud, quod dicit, primas, per primas autem se ipsum declarans Arist. dicit se intelligere propria principia demonstrationis. quod non solum, vt dicit Themistius, competit propriis scientiæ dignitatibus, sed & omnibus etiam propositionibus, quæ cum sint in scientia propriæ, ex nulla etiam priori pendere possunt. inter quas connumerandæ sunt propositiones diffinitionum de diffinitis: tales enim ex se ipsis pendent, nec causam habēt suæ veritatis aliam, quam se ipsas. idem est enim diffinitio, & diffinitum, vt superius dictum est. Omitto quod, ut ex Philop. haberi potest, idem intelligit Arist. per primas & immediatas, quasi vna conditio tantum sit illa. Præterea Philop. pluribus in locis in primo Post. asserit non omnes demonstrationes in Geometria, & Arithmetica constare ex dignitatis actu, sed primum forte Theorema vel alte-

rum aut alterum. cæteras autem demonstrationes, virtute tantum illas dignitates admittere, & tamẽ constat illas non esse demonstrationes, vel quia, vel propter quid tantũ; ergo potissimæ. non enim aliæ species demonstrationum dantur. Sed hoc an sit verum, quòd scilicet demonstrationes in Geometria sint potissimæ, inferius melius ponderabimus. Amplius dicit Proclus in. 1. Elem lib tertio, non omnia Theoremata, vel problemata Euclidis ex dignitatibus actu constare; sed pauca quædam. non enim concedit Proclus cathenã illam propositionũ perpetuo constantem, vt multi ponunt, non satis mathematicas scientias possidentes. Sed cur in re tam manifesta, ita laboramus? concludimus igitur, demonstrationẽ potissimã non necessario, in via Arist. sibi actu dignitates scientiarum postulare. nisi aliquis (si Deo placet) potissimarum demonstrationũ varias species assignabit, ita quod inter potissimas, alia sit quàm alia potior. quod nullus cõcederet sani capitis, cum triplex tantum, prima diuisione, apud Arist. & eius Græcos & Arabes Interpretes, sit demonstratio, videlicet, quia, propter quid tantum, & hæc de qua loquimur, causæ & esse, quam potissimam nuncupamus. quæ in quibusdam causis, conuertibilibus scilicet cum effectibus, a demonstratione propter quid tantum, nisi per accidens non distinguitur, vt superius longo sermone, declarauimus. et hæc de secundo assumpto.

Assumpto tertio, Aristotelem, dum tria dicit requiri ad omnes demonstrationes, subiectum, pas-

ſiones, & principia ipſa, in quorum præcognitione, mentionem facit ipſius quid, per quid tantummodo quid nominis intelligere. quod non ſolum ex ipſomet Ariſt. cognoſci poteſt, qui ſemper hoc ibi vtitur loquendi modo, quod dictũ vel nomine ſignificetur, vel etiam ex Interpretibus ipſis Græcis videri poteſt. qui omnes per quid, diffinitionem quid nominis, non autem quid rei, interpretantur. & hoc non iniuria, nam diffinitiones, quæ accipiuntur inter dignitates, & poſitiones ſcientiarum, teſte Proclo, Philopono, & aliis, ſunt diffinitiones quid nominis, non quid rei. Nec alio modo hæc præcognitio accipi poteſt. nam ſi vera rei diffinitio, & ſubiectorum, & paſſionum prænoſcẽda eſſet in ſciẽtiis, fruſtra ipſum quia, ipſarum paſſionum inquireremus. nam quæſtio quid paſſionis, ſi habetur nota, dat nobis & quia, & propter quid, vt habetur apud Ariſt. 2. Poſt. & inferius id melius perſcrutabimur. ſi ergo paſſionis diffinitionem realem, præcognoſceremus, ſimul etiã abſque alia demonſtratione, eiuſdem inhærentiam in ſubiecto non ignoraremus. & ſic ſine demonſtratione ſtatim in qualibet ſcientia erudiremur. Sed in re tam clara, non eſt amplius immorandum.

Quarto aſſumendum eſt, tres tantummodo, ſpecie, & ratione differentes demonſtrationes apud Ariſto. prima diuiſione inueniri, quia, propter quid tantum, & potiſſimam, vt declarauimus. Quare ſi quando apud Ariſto. inuenimus aliquam demonſtrationem alia perfectiorem, vel plenioris menſuræ, veluti quando, affirmatiuam perfectiorem eſſe dicit

negatiua, & rectam ipsam ducente ad impossibile veluti primo Post. Cap. 21. & 22. huiuscemodi gradus perfectionis, non ad potissimam referri debent, ita quod oporteat dari aliam potiorem, potissima, specie ab illa differentem. huiuscemodi enim mensuræ, & perfectionis gradus non variant ipsas species demonstrationum. Itaque quamuis demonstrationũ quia, vel propter quid, aliqui imperfectionis gradus reperiri possunt, sicut in affirmatione, & negatione, & huiusmodi, id pro constanti tenere debemus illam demonstrationem, quæ causam proximã, immediatam, & cæteris conditionibus præditam, quas ponit Arist. primo Post. Cap. habuerit, vocari potissimam, & esse illam, de qua loquimur in hoc tractatu, & quæ modo potissima, modo quia, et propter quid, & modo absoluta, vel simpliciter nuncupatur, neque aliam ipsa potiorem reperire possumus, specie ab illa differentem, cum superlatiua a comparatiuis, excedi nequeant.

Quinto, id etiam assumere per opportunum erit, cum quatuor sint causæ, quamlibet illarum per demonstrationis medium ostendi posse. hæc est sententia clara Arist. 2. Post. Cap. 11. vbi etiam Themistius Cap. 11. id ipsum asseuerat, ac declarat. necnõ Philoponus eodem loco hanc rem ad viuum resecãs, idem concludit. Vnde etiam patet, cum illud medium sit diffinitio, diffinitionem etiam posse per omnia causarum genera assignari. De intrinsecis causis nullus dubitat. de extrinsecis vero, Aristo. ipse pluribus in locis huius rei author est. quemadmo-

dum

dum apparet in diffinitione motus, eclypsis, tonitrui, terræmotus, & aliorum quamplurium. & præcipue. 2. Phy. 91. per finem, materiam ipsam concludit. finis autem, & efficiens in naturalibus coincidunt teste Themistio. 2. Post. Cap. 14. & Philo. 2. Post. sup. Cap. 11. necnõ Alex. in Quæst. natural. Præterea Auer. primo Post. 35. contra Alpharabium scribens, dicit tandem, quòd contingit in aliquo casu, causas extrinsecas esse in diffinitione ponendas. veluti de efficiente, quando effectus in esse & conseruari ab efficiente, dependet. De finali vero, si quando ob latentiam, atque indigentiam verarum differentiarum, ex fine, differentia ipsa designatur. Concludere igitur possumus, quãlibet causam, posse quandoque esse medium in demonstratione, & ex consequenti diffinitiones posse ex quolibet causarum genere quandoque tradi. quod etiam fecit Galenus in diffiniendo pulsu, & hanc sententiã corroborat etiam id, quod dicit Aristo. 8. Metaph. 12. & infra. & ita concludimus quintum assumptum.

Sexto dehinc loco, assumimus, quòd cum quatuor sint quæstiones, an res sit, quid sit, & cur sit, & in omnibus, ut dicit Arist. medium quæratur, propterea quod medium causa est, causa autem in omni quæstione quæritur, ex hoc clare habere possumus, quod in passionibus, quæ in subiectis habent esse, & ex eorum formis fluunt, ita se habebunt connexæ hæ quæstiones, vt habito, an sit, reliquæ omnes absoluantur. in iis vero, quæ in aliis non habent esse,

sed per se existunt, id ipsum penitus non contingit. Et hoc est, quod dicit Themistius 2. Post. Cap. 11. & Philop. super Cap. 9. eiusdem secundi. Nam (ut Philop. dicit, (& Arist. ipse) Quemadmodum ipsum quia habentes, contingit simul habere propter quid, quando scilicet ipsum quia, ex propriis procedendo, & habendo, vt dicit Arist. aliquid rei, lucrati sumus, sic etiam habentes est, contingit simul ipsum quid possidere. Cum ergo hoc verum sit, & in passione ipsa habendo an sit, hoc est an vera detur causa, ob quam sit, habemus etiam suum quia, hoc est illam esse in alio, propterea quod ex hoc passio vere habet esse, quia est in alio, sequitur ergo quòd habendo an est passionis, reliquas simul quæstiones absoluemus. Nam ex hoc, quod habemus an est, tenemus etiam quid est, ut probauimus superius, & ex eodem an est, habemus etiam quia est, propterea quod suum esse est in alio esse, & habito quia, habemus propter quid, per iam dictam similitudinem, & authoritatem Aristo. ergo a primo ad vltimum, habita prima quæstione passionis, omnes alias poßidebimus. & potest dari exemplum de eclypsi; habito enim an sit eclypsis, habemus causam sui esse, quæ est sua diffinitio, per quam cognoscitur quia est, cū suum esse sit in alio, & ideo hoc ipsum est suum propter quid. causa enim sui esse, est causa sui in alio eße, & hoc est suum propter quid. Et hæc tota deductio rationis, habetur ex Philop. loco citato. vbi etiam addit (& est etiam Themistii dictum) quod in iis, quæ per se substant, non habet locum hæc deductio.

ductio: nam quamuis ſcientes an ſit deus, homo, uel Luna, id ſcimus, an ſcilicet aliqua vera cauſa detur, ob quam ſint, quæ cauſa cum ſit eorum diffinitio, dat nobis quid ſint, tamen quia ſint vel propter quid, cum non ſint res exiſtentes in alio, habere inde non poßumus. Hæc eſt doctrina, ut dixi, Ariſto. hoc modo expoſita a Themiſtio, & Philopono, vt nos expoſuimus. & addunt, quod propter hoc Ariſt. oſtendit ſeſe ſequi has quæſtiones quatuor eo ordine quo dictum eſt, quia de demonſtrationibus loquitur, quæ tantummodo eorum ſunt, quæ ſunt in alio, paßionum ſcilicet, cut etiam apparet ex exemplis quæ ab ipſo ponuntur. Concludimus igitur, de paßionibus tantum hoc euenire, quòd habita vera cauſa an ſit paßio, reliquæ etiam tres quæſtiones ſoluuntur omnes.

Septimum, quod aßumimus, eſt magni ponderis, atque illud eſt, quod quando dicimus demonſtrationes potißimas conſtare ex præmißis immediatis, hoc eſt indemonſtrabilibus, & quarum altera non ſit prior, non debemus id intelligere de ambabus ſimul præmißs, ſed de præmißis illis, ut plurimum, quæ fiunt maiores in prima figura. nec hoc videri debet abſurdum, id enim authoritatibus, experientia, & rationibus oſtendemus. Legatur Philoponus primo Poſt. Cap. primo ſuper illis verbis. Dupliciter aũt ñoße &c. ubi longo proceßu declarat hãc rem, et ad viuũ reſecat, os téditq; hoc eße, tũ peripateticũ, tum etiã neceßariũ. et inter multa, quæ in hãc ſentẽtiã profert, ponit hæc uerba tãdem.

ἁπλῶς μέντοι αὐτῆς ἀποδείξεως ἀδύνατον ἀμφοτέρας, προεγνῶσθαι τὰς προτάσεις, μόνην δὲ ἀνάγκη τὴν μείζονα. Hoc idem asserit Proclus primo Elem. lib. tertio. necnon Auer. videtur hoc innuere primo post. 11. Verum, an necessarium sit semper hoc in maiori (vt dicit Philop.) nolo determinare. sat mihi sit ambas simul indemonstrabiles, non necessario pro demonstratione potissima reperiri. Cognoui tamen aliquos Patauii, mordicus hanc dictā Philoponi sententiam defensantes. Quod enim (dicebant ipsi) Philop. verum dicat, in singulis scientiis, singulisque demōnstrationibus, experiri possumus. nullam enim inueniemus, cuius vtraque præmissa omnino immediata, & indemonstrabilis sit. Adeamus (dicebant isti) Geometras, & Arithmeticos, qui secundum aliquos, demonstrationibus potissimis abundare creduntur, nullam profecto talem, ex ambabus scilicet immediatis, in toto Euclide reperiemus. videamus primum Problema, quod cum dignitatibus proximum sit, absolutissme demōstrandum erit. videamusque illam problematis partem, quæ ostensio dicitur, in qua, facta iam constructione, ad demonstrandum descenditur. nulla est quidem ibi demonstratio, quæ minorem, non solum dignitatem, sed ne indemonstrabilem habeat. vna quidem ex illis demonstratio talis est. Quæcunque sunt æqualia vni tertio, sibi etiam sunt æqualia. Linea. α γ. & linea γ β. sunt æquales tertiæ lineæ. α β. ergo &c. est ne illa minor indemonstrabilis? nonne ex hoc demonstratur, quod a centris cir-

culorū

culorum exeuntes lineæ ſunt æquales? Sed quid verbis opus eſt dicebant iſti? ponderentur quotquot demonſtrationes in Euclide ſunt, nulla inuenietur, quæ ambas præmiſſas ſua natura, indemonſtrabiles habeat, niſi forte in conſtructionibus, ſed in oſtenſionibus minime. & hoc non iniuria (dicebant illi.) ratio enim in prõptu eſt. nam ſi erunt quandoque ambæ præmiſſæ indemonſtrabiles, uel erunt ambæ dignitates; & hoc non, cum dignitates limitatæ ad aliquam ſcientiam, ſe inuicem non contineant. vel erunt propoſitiones diffinitionum de diffinitis. quod etiam eſſe non poteſt, daretur enim diffinitionis diffinitio, & hoc in infinitum. vel tandem ita erunt indemonſtrabiles, vt altera dignitas ſit, altera diffinitionis diffinitio (plures enim talium præmiſſarum diſpoſitiones, ne imaginari quidem poſſumus.) hoc vltimum vero, contingere non poteſt, quia dignitatem termini, prænoſcuntur. Quando vero aliquis contra iſtos argueret, vt ego etiam argumentatus fui, quoniam ex hoc ſequeretur, quòd demonſtrationes procederent in infinitum, & ſic non eſſet ſcientia, vt deducit Ariſto. primo Poſt. Cap. tertio, iſti ſolent negare hanc conſequentiam. nam in Geometria, verbi gratia, minores illæ erunt tandem oſtenſæ ex conſtructione, quæ eſt quarta pars Theorematis vel Problematis (diuiduntur enim in ſex partes, vt dicit Proclus.) Addunt etiam, quòd ex condenſatione fiunt illæ minores, tandem & illæ immediatæ, verbi gratia ſit erunt quatuor termini, vel plures, ſibi per ordinem immediati, vulnti. A B C D.

ostendetur. D. de. A. per medium. C. & maior erit immediata, & erit hæc demonstratio potissima; quamuis minor hoc est. A C. mediata fuerit. ostendetur autem postea. A C. condensata per. B. vt patet in terminis, quos ponit ad hoc propositum Aristo. secundo. Post. Cap. 17. uidelicet, vitis, latifolium, congelatio humidi, & casus foliorum. & ita facit demonstrationem (vt ipse dicit) potissimam, vt minor propositio in vite scilicet, congelatus humor, non sit immediata. condensatur tamen per latifolium, vt patet. Itáque hoc pacto, volunt isti defendere Philoponum, dicentem vniuersaliter imoossibile esse ambas præmissas simul esse indemonstrabiles. Ego uero quicquid isti dicant, non uideo, quomodo hæc sententia Philoponi, poßit uniuersaliter defensari. fateor enim non esse necessarium quod in demonstratione potissima, ambæ sumantur indemonstrabiles; & uideo apud Euclidem, & omnes Mathematicos, in ostensionibus Theorematum, & Problematum, non inueniri talem. dico tamen quòd in constructionibus illorum inueniri possunt. & quando dicunt, quòd si erunt ambæ indemonstrabiles, uel erunt dignitates ambæ, uel ambæ diffinitionum de diffinitis, uel tandem una dignitas, reliqua diffinitionis de diffinito, dico quòd poterit esse altera dignitas sumpta in scientia, altera uero indemonstrabilis, & nota, quamuis non sumpta in scientia, sed tamen sensu ipso cognita; sicut ignem esse calidum, & huiusmodi. accidet etiam in una præ-

missa

missa prædicari diffinitionem de diffinitio, in altera diffinitionem passionis, de diffinitione subiecti, ad probationem scilicet in prosyllogismo primæ minoris, in qua diffinitio passionis prædicatur de subiecto. & ita non accidit aliquod absurdum. Verum nolo de hoc determinare ad præsens, quoniam mihi sat est assumere demonstrationem potißimam, non requirere necessario utrasque præmissas immediatas, quàmuis forte per accidens poßit hoc quandoque contingere, sed sufficere sibi talem maiorem. & hoc est uerissimum, ut declaraui, & apud peritos in Mathematicis, potest esse euidentißimum ex cuius rei ignoratione, magna sequuta est semper, & adhuc sequitur confusio in materia de Demonstratione.

Octauo, & postremo loco, assumo mihi unum clarißimum, uidelicet quod in quæstione de medio demonstrationis potißimæ, ita debet inquiri medium, ut nobis ad omnes potißimas demonstrationes inseruire poßit. Nam cum in quolibet causarum genere, contingat quandoque reperiri demonstrationem potißimam, ut declarauimus, si medium aliquod in demõstratione quapiam, uel in hoc genere tantum causæ, uel in illo inueniretur, illud non posset uniuersaliter demonstrationis potißimæ, appellari. nunquam enim Aristo. tractans de medio, particulariter loquitur, ut clarum est. sicut a simili, si aliquod medium, quo ad uirtutem moralem duceremur, inquireremus, non satis nobis

bis esset, frequentatos actus iustitiæ, uerbi gratia assignare, quippe qui ad omnem uirtutem moralem, nisi per accidens, nos ducere nunquam poterunt. Vtrum vero, si non in omnibus, saltem in aliquo causarum genere determinato, diffinitio subiecti poßit eße verum, & adæquatum medium, inferius ponderabimus.

Hæc itaque sunt octo aßumpta, quæ ad quæstionem de medio demonstrationis potißimæ, constituere, ac corroborare, primum voluimus. Reliquum est, vt ad rem ipsam accedamus

De medio Demonstrationis potißimæ. Cap. Sextum.

Vod igitur diffinitio paßionis, & non subiecti, legitimum sit medium demonstrationis, tot authoritatibus, & rationibus ostendi poßet, vt penè infinitnm eßet, si singulæ omnes adducerentur. aliquas tamen eligam, quæ ad hoc maxime idoneæ videbuntur. Quod ergo ad authoritates attinet, habemus primo Themistium, & ex consequenti Alexand. cuius, teste Auerroe, Themistius est compilator. qui 2. Post. id asserit Cap. 30, necnon. 31. vbi hæc uerba ponit.

nit. λόγος οὖν τοῦ μείζονος ἄκρου, τῷ ἐν τῷ συμπεράσματι, τὸ μέσον ἐστί. quid clarius? Philoponus præterea pluribus in locis. 2. Post. præsertim super Cap. 9. Cap. etiã. 17. inter alia hæc uerba posuit. πᾶσα ἀπόδειξις διὰ τοῦ αἰτίου μέσου γίνεται, καὶ ἐμάθομεν ὅτι ὁ μέσος ὅρος ὁρισμός ἐστι τοῦ μείζονος. Quinetiã passim Eustr. 2. Pos. et pcipue Cap. 17. sæpius idem repetit, cuius omnia vetba longum esset referre. Huius sententiæ testis est quoq; Auer. primo Post. cõ. mag. 11. sed quid aliunde testimonium quærimus? nonne habemus Arist. ipsum? qui in toto processu de demonstratione. in 2. Post. Cap. 9. & 17. tandem ita hoc quod dicimus confirmare videtur, vt dempta hac veritate, tota ruat eius de demonstratione sententia, vt etiam in rationibus inferius melius ostendemus. Præterea, nonne clara etiam voce id sæpe affirmat, dum, modo primi termini, modo ipsius effectus, quem quærimus, modo cuius est causa diffinitionem, mediũ dicit esse demõstrationis potissimæ? de hac.n. loquitur ipse tũc, & nunc nos ipsi loquimur. nonne omnia exempla, quæ adducit de eclypsi, de tonitruo, de casu filiorum, & alia etiam, hoc ipsum sapere videntur? & quãuis exempla nõ debeant in omnibus fidẽ facere, tamen ad propositum ostendendum respondentia adduci debent. Et profecto mirũ esset si Arist. alterius fuisset sententiæ, quod nunquam aliquod exẽplum inter tot, illi sententiæ accõmodasset. Nec possumus tamen huiusmodi exempla, & verba Arist. ita extorquere, ut dicamus illa habere locũ in demõstra-

tione nescio quam, potissima mediata a notioribus nobis. Talis enim demonstratio a notioribus nobis, vel erit ab effectu, & tunc non erit potissima. vel a causa, quæ cum non sit immediata, ergo remota, ergo demonstratio quia, ut sensit Arist. primo Post, Cap. 10. & ideo hæc extorsio nulla erit, demonstrationum enim potissimarum plures non habentur species, demonstrationum enim tres tantum sunt species ratione differentes, vt patuit ex eo, quod superius assumpsimus quarto loco.

Omißis authoritatibus, rationibus etiam sententiam nostram munire possumus. & primo hunc in modum. Illud magis debet esse medium in demonstratione potißima, quòd omni demonstrationi potissimæ, inseruire poßit, quàm id, quod aliquibus, & illis paucis. sed diffinitio passionis inseruire potest omnibus potißimis demonstrationibus; ex quolibet scilicet causarum genere confectis, diffinitio uero subiecti, dato & non concesso, quod vere, & per se alicui inseruire queat demonstrationi, hoc tantum esset respectu causæ, vel formalis, vel materialis. ergo &c. Maior patet ex octauo assumpto. Minor etiam ex inductione manifestari potest. in causis enim extrinsecis, cum ex subiecto non fluant, diffinitio subiecti non habet vim, vt in eclypsi, in tonitruo, & aliis huius generis, inducendo cognosci potest. Et hæc ratio (meo quidem iudicio) fortissima est. quam qui impugnare vellet, cogeretur dicere paßiones venientes ab extrinseco, saltem aptitudine. quod præterquam quod implicat, ex hoc cognoscitur etiam

esse falsum, quòd si Luna in sui ratione haberet aptitudinem ad eclypsim, haberet etiam ad ipsam eandē Saturnus, & Mars inter planetas, & Arcturus, aliæque stellæ omnes. nam quicquid competit essentialiter vni astro, competit omnibus, teste Arist. 2. Cœli cum omnia astra sint eiusdem speciei saltē analogicæ, et ut dicit ibi Auer. Saturno autem & alijs, non competit talis aptitudo, quia esset frustra, quod est absurdum ut dicit Arist. primo Cœli. 32.

Secundo, arguitur ad idem, si diffinitio subiecti, esset medium in demonstratione potissima, sequeretur quòd superuacanea esset omnis demonstratio, quia tunc ad nota dirigeretur. hoc est absurdum, cum demonstratio per nota ad ignotum procedere debeat. ergo &c. sequela probatur, quia de subiecto prænoscimus quid, & quia, siquis autē diceret quod tantum prænoscimus quid nominis, & non quid rei, & sic non sequitur. responderi potest in Mathematicis saltem valere dictam consequentiam, propterea quod diffinitiones in illis præcognitæ, quamuis sint quid nominis, tantundem tamen possunt, ac si essent quid rei, teste Proclo, & Simpl. & aliis.

Tertio arguitur. illud ponendum est medium in demonstratione potißima, quo habito cessat de paßione quæstio. diffinitio passionis est huiusmodi. ergo &c. Maior est nota ex ratione medii, nā medii munus est, cum sit causa absoluere quæstionem de paßione, cur scilicet in subiecto sit, ut dicit Aris. 2. Post. Cap. 17. Minor vero probatur, nam nulla causa est immediatior & proximior ipsi effectui,

paßioni ſcilicet, quàm ſuamet diffinitio vero ſubiecti, non poteſt eſſe eius cauſa, niſi mediante diffinitione paßionis. Et ideo, in noſtra demonſtratione maiorem præmiſſam immediatam habebimus, & indemonſtrabilem, in qua effectus paßio ſcilicet reperitur. in minori autem, de effectu, quem ſolum quærimus non fit mentio. ſi autem ponatur diffinitio ſubiecti pro medio, tunc maior adhuc pendens erit, & mediata, & ideo non indemonſtrabilis, nam paßio non ineſt diffinitioni ſubiecti immediate, & ſine cauſa, ſed mediante ſuamet diffinitione, & ſic de illa maiori contingit adhuc quærere. quod quando diffinitio paßionis accipitur pro medio, non contingit. Siquis autem dixerit, quòd etiam ſi accipitur diffinitio paßionis pro medio, remanebit minor mediata, & ideo non indemonſtrabilis, cum diffinitio paßionis, non prædicetur immediate de ſubiecto, ſed mediante diffinitione ſubiecti, & ſic eodem pacto contingit adhuc quærere de illa. reſpondebo per illa, quæ iam poſita ſunt in ſeptimo aſſumpto. quòd cum non ambæ præmiſſæ eſſe debeant neceſſario indemonſtrabiles; ſatis erit quòd maior talis ſit, in qua mentio de effectu fit, cuius cauſam quærimus. ratione enim effectus conſtituitur demonſtratio. ſat enim demonſtrantibus eſſe debet, quod ueram cauſam aſſignent immediatam, inhærentiæ effectus, quæ ſolũ diffinitio effectus eſſe poteſt. quia diffinitio ſubiecti remotior ab illo eſt, quamuis accidat quandoque quòd ab illa remotiore, pendeat paßio, & paßionis diffinitio. ſed tunc tamen, ratione ſuæ propriæ diffi-

nitionis

nitionis pendebit paßio, & id sufficit ad demonstrã dum per paßionis diffinitionem, ut clarum est.

Quarto argui sic potest ex mente Philoponi. Illud debet esse medium in demonstratione, quod frequentißime accipitur medium in Mathematicis. Sed tale medium est diffinitio paßionis. ergo &c. maior conceditur ab illis, qui subiecti diffinitionem esse medium ponunt. quam maiorem quamuis ego non concederem, tamen ratio erit ad hominem, & procedet contra illos, minor ponitur a Philop. qui. 2. Phy. 89. dicit quòd diffinitio paßionis est medium in demonstratione mathematica, & ponit exemplũ ex Euclide in habere tres de triangulo, ergo &c. Arbitror tamen in hoc non esse tenendum Philop. ut declarabo inferius. tamen ex eius mente, ratio hæc procedit. & est ad hominem.

Quinto loco, sic ratiocinari potest, & est ratio fortis. illud magis dicendum est esse medium in demonstratione, quòd ad ducendam paßionem in subiectum, nullo alio per se indiget, nisi forte per accidens, quà illud, quod ex se ipso non sufficiens ad hoc munus, alio ad id per se adminiculo eget. sed primo modo se habet diffinitio paßionis, secundo uero modo diffinitio subiecti. ergo &c. circa maiorem non est dubitandum, quia propter aliud non quæritur medium in demonstratione, nisi ut secum necessario duducat effectum in ipsum subiectum, hoc est ponat necessario paßionem in subiecto, ut patet exercitatis in doctrina Aristo. Minorem etiam facillimè probare possumus, quia paßio per seipsam, nullo medio adhi-

bito, sequitur diffinitionem suam, non autem diffinitionem subiecti sequitur, nisi auxilio suæ propriæ diffinitionis. Quare, si hoc per imaginationem admitteretur, quod scilicet homo non esset, risibilitatis uero diffinitio in aliquo reperiretur, necessario ibidem & risibilitas reperiretur. Sed si admittamus econtra, diffinitionem risibilitatis non esse, hominem uero existere, risibile non erit, propterea quod ubicunque erit, ratione tantum suæ diffinitionis inerit, ueluti a simili, si aliquod opacū corpus ad Solis radios poneretur, ac umbram statim efficeret, propter hoc ibi umbra reperiretur, quia opacum, non quia ibi corpus inueniretur. quamuis enim tam umbra, q̄ opacitas a corpore pendeant, & sine ipso existere nequeant, umbra tamen opacitatem sine medio sequitur, atque illam respicit, corpus uero ratione opacitatis, quoniam corpus non quatenus corpus, sed quatenus opacum, umbram facit. Itaque dato per intellectum, quod sub Sole, opacum quoddam non corpus poni posset, statim umbra appareret. corpore uero sine opacitate posito, umbra ipsa non sequetur. Quēapmodum igitur, siquis quærenti causam umbræ, opacitatem aßignaret, immediatiorem, & familiariorem umbræ causam aßignasset, quam si trinam dimensionem, hoc est corpus, reddidisset, sic etiam paßionis idest effectus causam inquirenti, eiusmet effectus diffinitionem decentius, quàm quicquid aliud assignabimus. & erit tunc præmissa maior indemonstrabilis, quamuis actu non sit dignitas. nō enim necesse est dignitatem actu poni in demonstra-

tione potissima, nec ambas etiam indemonstrabiles, sed maiorem esse talem, satis existimamus, vt ex primo assumpto, & secundo patere potest.

Sexto. Illud fatendum est esse mediũ in demonstratione potissima, quod illius est diffinitio, cuius quæsitum an sit, cætera simul quæsita soluit. Sed diffinitio passionis est huiusmodi, non autem subiecti. ergo &c. Maior ex se patet, cum ampliorem non possit habere uim medium aliquod, quàm illam, quã diximus, præsertim authore Arist. qui in hanc sententiam loquitur. 2. Post. Cap. 9. Minor vero, quo ad vtranque partem, manifesta esse potest, ex sexto assumpto superius. habito enim an sit, ipsius passionis, & id processu non accidentali; habemus quid sit. suum autẽ quid ostendit quia, propterea quod passionis esse est in alio. & ex quia, propter quid statim innotescit. quod in diffinitione subiecti, cum subiectum non habeat esse in alio, non contingit, vt sufficienter in iam dicto assumpto probatum est.

Septimo. ego miror illos, qui dicunt esse diffinitionem subiecti, non uidisse authoritatem Auer. mirabilem pro hac materia, primo Post. cõ. mag. 11. vbi non obiter, sed ex intentione ostendit, quod est per accidens, quòd medium demonstrationis sit causa subiecti, per se autem est causa passionis. semper. n. cum demõstramus, respicere debemus immediatam maioris extremi causam, de illo enim est quæstio. Arguo ergo sic. Idem est causa, & quod quid est, teste Aristo. 2. Post. pluribus in locis, & præcipue Cap. 2. sed in demõstratione, mediũ debet esse causa,

ipſius cuius eſt cauſa, effectus ſcilicet, vt dicit Ariſt. 2. Poſt. Cap. 17. ergo medium erit, quod quid eſt, eiuſdem effectus, quia cuius eſt cauſa, eiuſdem debet eſſe quod quid eſt. ergo &c.

Octauo & vltimo, ex viſceribus verborum Ariſto. ratiocinari poſſumus. nam certũ eſt, apud Ariſto. 2. Poſt. Cap. 17. maiorem extremitatem uocari cuius cauſam, medium, uero cauſam, minorem vero extremitatem, cui eſt cauſa. minor ergo extremitas eſt poſita tanquam uehiculum, uel fulcimentum, in quo fundari debet effectus alicuius cauſæ, & de effectu, & cauſa, omnis intelligitur eſſe demonſtratio. non quæritur igitur immediate de natura vehiculi, & eius cauſa, ſubiecti ſcilicet, ſed ſolum quæ ſit illa cauſa, quæ ponat in hoc vehiculo illum effectum. & dicit Ariſtoteles quod illa eſt illius effectus diffinitio. Nec aliter dicere poterat. quoniam enim in illo eodem ſubiecto, in quo dicitur eſſe paſſio, reperimus ratiocinando, eſſe diffinitionem eius paſſionis, nihil autem intimius alicui eſſe poteſt quàm ſua diffinitio, ſequitur ergo quod oſtendentes in eſſe diffinitionem effectus in ſubiecto aliquo, ſimul immediatiſſime, & effectum ibidem in eſſe demonſtratum erit. & hoc intendimus. Arguo igitur in forma ſic. Illud debet eſſe medium demonſtrationis potiſſimæ, quod eſt cauſa immediatiſsima inhærentiæ ipſius effectus. ſed huiuſmodi, eſt diffinitio paſsiõis. ergo &c. Maior patet ex dictis, & ex natura demonſtrationis potiſſimæ. Minor uero clara eſt, tum ex ſententia Ariſt. 2. Poſt. Cap. 17. tum etiam quoniam diffinitio

finitio passionis causa vocatur ab Aristo. subiecti vero diffinitio ob id passionem admittit, quia causam prius passionis, hoc est eius diffinitionem admiserat.

Potest etiam & argui sic. Demonstratio potissima est, quorum est altera causa a subiecto, sed in nulla demonstratione, in qua ponitur causa quæ sit diffinitio subiecti, est causa, altera a subiecto. ergo &c. Maior, quod scilicet, demonstratio sit quorum est altera causa, patet ex 2. Post. & omnes exponunt, quod sit altera a subiecto. Minor etiam est clara, quia diffinitio non est aliud a diffinito, sed idem cum illo. Vide 6. Top. & ubique. ergo &c.

Plures etiam rationes adducere possemus, sed breuitatis causa, has tantum pro re tam clara, adductas esse volumus, præsertim quia, qui oppositã oppinãtur partem, in angustias arctissimas, vt illam defendant, coguntur incidere, vt in argumentis Scoti, & aliorum videri potest. Primo enim demonstrationes potissimas, in varias classes distinguunt, ratione seu specie (vt ipsi credunt) diuersas, veluti altioris gradus, inferioris ordinis a notioribus quò ad nos, a causis mediatis, & sic de aliis, cum tamẽ constet loqui nos de demonstratione potissima, quæ nec ab effectu, nec a causis remotis procedere potest, præsertim cum constet, plures demonstrationum species ratione distinctas non reperiri, quàm tres enumeratas ab Auer. 2. Cœli. 35. vt superius declarauimus.

Præterea coguntur etiam pro salute sui dicti, ponere diuersas earundem passionum diffinitiones, di-

centes quid, & dicentes propter quid. cum tamen clare dicat Aristo. ex quid passionis, simul & quia, & propter quid haberi.

Arguunt etiam, quoniam si eßet diffinitio paßionis medium, peteretur quòd in principio. cum eodē pacto, dubitemus de paßione an insit, & de sua diffinitione; quia diffinitio, & diffinitum idem sunt re. & non vident isti cum sic arguunt, simul contra seipsos arguere. nam eodem pacto (dicam ego) dubitabitur, an paßio insit in subiecto, & an sit in diffinitione subiecti; cum diffinitio, & diffinitum idem re sint. Hoc tamen argumentum (quia allegare inconueniens non est soluere) quamuis eodem pacto procedat contra illos, & contra nos; neutros tamen cogit, propterea quod ex dictis Aristo. primo Elenh. non est inconueniens, quod idem diuersis modis sumptum, modo notius, modo ignotius sit. diffinitio enim explicatior est diffinito, & ideo notior.

Quando vero arguunt, vt arguebat quidam in circulis Bononiensibus, videlicet ex hoc, quod illud debet magis esse medium, quo habito cessat quæstio; quam, quo habito adhuc contingit quærere, respondeo, quòd tantum abest, vt hæc ratio sit contra nos, quod contra illos maxime procedit. nam in nostra demonstratione, circa maiorem non contingit quærere, & hoc satis est. quæritur enim in demonstrationibus, causam immediatam eius, cuius est causa, hoc est paßionis, & hæc est sua diffinitio. & ideo maior præmissa est indemonstrabilis. de minori vero nihil ad nos; quia quamuis tam passio, quàm diffinitio

finitio passionis, quando pendent ex causa intrinseca subiecti, pendeant tandem ex subiecto, nihil tamen hoc contra nos. nam non quærimus vnde pendeat paßio, vel eius diffinitio, sed solum quæ sit causa immediata, cur paßio insit in subiecto, ut in assumptis superius declaratum est. Sed si ponatur medium diffinitio subiecti, tunc de maiori præmissa continget adhuc quærere, quare scilicet passio insit diffinitioni subiecti. & hoc maximum absurdum, quia præcipue tunc id ignoraretur, quod quærebatur. Quin etiam si quando accidet (quod tamen frequẽtissime contigit) ut de paßionibus fluentibus ex causis extrinsecis, demonstrationes quærantur, tunc tale medium, quale isti ponunt, nullum penitus adminiculũ præbere poterit. Si quid ergo potest, in causis intrinsecis euenit, & hoc est quasi per accidens. accidit enim tunc quòd passio quæratur, fluens ex intrinseco saltim remote. & tunc bene scio, quod qui ulterius quærat de diffinitione passionis, deuenerit tandem ad diffinitionem subiecti, quæ est causa, & paßionis, & eius diffinitionis, remote scilicet. sed hoc, quo ad id quod quærimus in demonstratione est per accidens, vt aperte dicit Auer. primo Post. cõ. mag. 11.

Quæ omnia cum iamiam manifestißima esse possint, cuilibet uersato in scientiis, & in ipsa Logica. receptui canam in hac quæstione. multa enim dici adhuc queunt, quæ ex iam dictis facillime quiuis excogitare poterit. Sed rem totam, ad ipsas iam mathematicas disciplinas applicemus.

Quæ prælibanda sunt, ad mathematicas disciplinas pertinentia. & primum de materia ipsarum. Cap. Septimum.

Ntequam ostēdamus, an demonstratio ista potissima, de qua superius omnis habitus est sermo, in mathematicis disciplinis, & præsertim in Geometria, & Arithmetica, reperiatur, quod primaria intentione, intēdimus in hoc tractatu, non erit inconueniens, quædam de huiusmodi scientiis, strictim prælibare. videlicet, quæ mathematicarum materia, quis mathematicarum rerum efficiens, si finis aliquis in illis est, quo ordine pertractentur, quæ Theorematum, & Problematum partes sint, quæ in illis resolutio, & compositio. Et his expositis statim ad harum facultatum certitudinem, earumq́ue demonstrationem veniemus.

De materia Mathematicarum facultatum disputans Proclus in primo Elem. lib. 2. dicit, primum entia ipsa mathematica, cum nihil aliud sint, quàm quantitates ipsæ abstractæ, non posse inter ipsa penitus sensibilia connumerari. primo enim quomodo puncta omnino impartibilia, superficies non profundas, lineas non latas, linearum & superficierum æqualitates, & alia id genus, inter sensibilia existentia poni posse dicendum est? cum non detur inter

quanta

quanta naturalia, quòd trinam dimensionem non recipiat, nec vera æqualitas, nec tandem quæuis figura, circularis, triangularis, aut quæuis alia, exacta penitus, & absoluta. Dehinc, quomodo in Mathematicis, fieri poterunt rationes ipsæ vniuersales, & inconuincibiles, si circa singularia ipsa quanta, continuo fluentia, & mutationem recipientia, tantummodo versabuntur? Si vero econtra huiuscemodi entia mathematica (dicit Proclus) omnino a materia sensibili semouentur, qua nam ratione species illæ a materia penitus iam semotæ, partitiones, contractus, protensiones, interualla, & huiuscemodi generis multa, suscipere poterint? Cōcludit ergo Proclus ex Platone, quòd res ipsæ mathematicæ, de quibus fiunt demonstrationes, nec omnino in subiecto, sensibiles sunt, nec penitus ab ipso liberatæ, sed in ipsa phantasia reperiuntur figuræ illæ mathematicæ, habita tamen occasione a quantitatibus in materia sensibili repertis. Intellectus autem, ex iis, quæ in phantasia sunt in quantitatibus, rationes illas vniuersales colligit. Materia ergo harum scientiarum, erit quantum ipsum, hoc modo, vt ita dicam, phantasiatum. & id a plerisque, quamuis non satis proprie, materia intelligibilis nūcupatur. Ex hoc patet, quare mathematicæ disciplinæ, a Proclo, a Simplicio in primo de anima, & a Ptolemæo in præfatione Almagesti, mediæ scientiæ nuncupantur. Sua enim materia, medio modo se habet, non omnino sine materia sensibili, nec etiam in illa penitus immersa. eius vero efficiens, phantasia scilicet,

est animæ quædam uis, quæ inter sensum, & intellectum, medium locum tenet, & iccirco, vt duo extrema compræhendat eius nomen, ab Arist. Intellectus passiuus appellatur. Et sic patet, quæ nam sit materia in Mathematicis, & quid mathematicarum, rerum efficies. Et hic obiter vnum est notandum magni ponderis, quod cum quantum phãtasiatum ostenderimus esse mathematicorum materiam siue subiectum, hoc quidem Geometriæ, vel Arithmeticæ, quæ duæ sunt Mathematicæ prima genera, subiectum esse dicitur, sed cuiusdam facultatis communis ad Geometriam, & Arithmeticam. Nam manifestissime Proclus in primo & 2. libro passim ostendit, dari quandam scientiam communem ad illas duas, quæ proprium subiectum, & proprias passiones, propriaque principia sibi vendicat, & illas duas sibi subalternat. Et hoc est contra quosdam, qui non satis in hac disciplina periti, hoc non tenent. Sed quamplurima Theoremata, in 5. 6. & dehinc repetita in 7. & 8. Elem. apertissime hoc ostendunt, veluti de quatuor quantitatibus proportionalibus, & earum permutata proportione, & de aliis patere potest. Quod etiam aperte innuere videtur Aristo. primo Post. Cap. quinto.

An sit

An ſit finis in mathematicis diſciplinis, & de earum vtilitate. Cap. octauum.

E fine vero harum facultatum, aliqui credūt quòd ex hoc quod Geometræ non demonſtrant ex fine, non habeant neque bonum, neque vtilitatem allquam. Decipiuntur autem, nā aliud eſt aliquam facultatem non demonſtrare per finem, aliud vero non habere finem, vel bonum. Dico igitur ex Proclo, quod quāuis forte, non poſsit reperiri demonſtratio in illis ex fine, quia figuræ illæ quatenus tales, nō habent operationem, ad quam conſtitui poſſit demonſtratio, & ob id dicit Auer. 2. Phyſi. 74. bonum non inueniri in Mathematicis, quia hoc accidit formis ſecundum quod ſint fines. & Philop. 2. Phyſi. 68. oſtendit demonſtrationes mathematicas ex diffinitione formali pendere. & idem dicit Alex. referente Simpl. 2. Phy. 69. tamen in Mathematicis reperitur bonum non ſane ſpernendum. primo enim Mathematica, cum ſibi Geometriam & Arithmeticam, dehinc Muſicam, Aſtronnmiam, Perſpectiuam, Stereometriam, Mechanicam, ſubalternet, ſine quibus infinitæ penè artes, ad humanam felicitatem pertinentes, proſternerentur, maximam iccirco vtilitatem affert: Præterea demonſtrat Pro-

ctus Mathematicas, ad Pilosophiam de moribus, non solum esse vtiles, sed ferè necessarias. Ad diuinam uero Philosophiam utiles sunt, non solum exercendo intellectum nostrum ad abstractionem ipsam, qua maxime indiget Theologus, sed multas ob alias causas, quas apud eundem Proclum videre possumus. Quod tandem ad naturalem Philosophum, emolumenta afferant, & per se patet, & a Proclo affatim exponitur, & declaratur. Quantum autem vtilitatis afferant ad ducendos exercitus, ad expugnandas, propugnandasque ciuitates, ad directiones castrorum, ad nauticam ipsam disciplinam, ad exportandos, et importandos prouentus, & ad ciuilem ipsam tandem artem, architectonicam omnium, abundanter quidem & copiose disputare possem, nisi quia alienum id est a proposito nostro, ab hac re nunc mihi esse supersedendum arbitror. Concludere igitur possumus, cum testimonio etiam Simpl. 2. Physi. 69. bonum, & illud maximum in Mathematicis reperiri. Quod etiam si ad alias disciplinas non referantur, in seipsis etiã id ipsum inueniri fatendum est. quod ex hoc arguit Proclus, quod cum primum aliquis, primis quasi labris, mathematicas degustauerit, tali delectatione capitur, vt posthabitis curis omnibus, in hoc totum versans, cæteras amplius delectationes non magnifaciat. Quod profecto non contingeret, nisi bonum quippiam illis lateret clausum. Iure optimo igitur Plato, cum mathematicæ facultatis, dignitatem & vtilitatem inspiceret, inscriptione in

Acca-

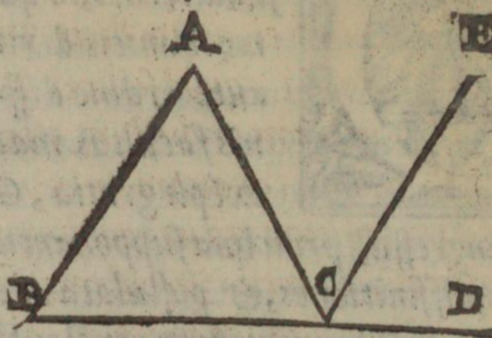
Academia, cautum esse voluit, ne ἀγεωμέτρης ingrederetur. Dicit etiam Simpl. 3. Phy. 70. ex mente Plat. quò Geometria omnes alias scientias perfectiores reddit, illisque magnum lumen affert.

De Problematibus, & Theorematibus mathematicis, & eorum partibus. Cap. Nonum.

Vas autem Mathematica, sibi scientias subiiciat, & subalternet, in quæstionibus mechanicis diximus. Hoc autẽ ordine disponitur quæuis facultas mathematica, exẽpli gratia, Geometria, vt primo ingressu, principia supponantur, dignitates scilicet, diffinitiones, & postulata. debinc si quo Problemate in Theorematum constructione, indigemus, illud ponitur. Nam in hoc (teste Proclo) differt Problema a Theoremate, quod Problema illud est, in quo quippiam, cum primum non sit, proponitur inueniendum, ac construendum. Theorema vero, in quo quippiam in constituta iam figura, ita esse, uel non esse demonstratur. ex quo sequitur, quòd problemata, pro constructione Theorematum, proponuntur. nunquam enim in Theorematibus, Problemata superiora allegantur, nisi in constructionibus Theorematum, sicut euenit etiã de postulatis. Quod vt melius, intelligatur, sciẽdum est, ex Pro-

clo, quodlibet uel vel Theorema, vel Problema, sex partes, vt plurimum cõtinere, quæ dicuntur a Græcis. πρόθεσις, ἔκθεσις, διορισμός, κατασκευή, ἀπόδειξις, συμπέρασμα. nos vero propositioné, expositioné, determinationem, constructionem, ostensionem, & conclusionem appellare possumus. Quod exemplo, forte clarius apparebit. Accipiamus Theorema ualde famosum. 32. Primi Eucl. cuius hæc est figura. Propositio igitur est. Omnis Trian-

guli vno latere protenso, angulus exterior est æqualis duobus interioribus ex opposito. & tres anguli in triangulo, duobus rectis sunt æquales. hactenus propositio. statim sequitur expositio. Sit (idest exponatur) triangulus. A B C. & protendatur latus. B C. vsque ad. D. hactenus expositio. dehinc determinatio. Dico (hoc est determino) quod angulus exterior. A C D. æqualis est duobus oppositis interioribus. A B C. B A C. hucusque determinatio.

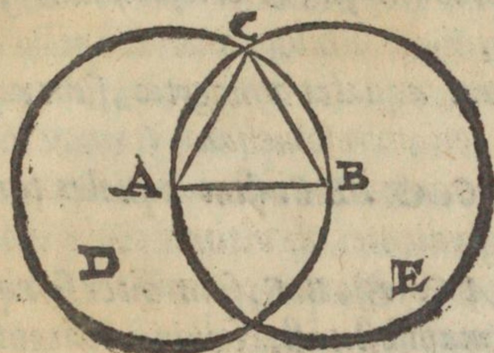
natio, deinceps constructio. construenda est enim figura ad ostensionem. Ducatur enim a puncto. C. ad lineam. B A. per. 31. primi, æquidistans linea. C E. & hactenus constructio. dehinc tandē quod propositum est, ostenditur, ac demonstratur. perdurat autem ostensio vsque ad illum locum. Omnis igitur trianguli vno protenso latere, & cætera usq; ad id, quod oportuit ostendisse. & uocatur hoc postremum conclusio. Hoc idem in aliis Theorematibus, et Problematibus inuenietur, præterquam quod quandoque a constructione supersedetur, cum scilicet ostensio non indiget constructione. & ex hoc patet ueritas eius rei, quàm dicit Proclus, pagina. 56. 57. 58. & 61. quod scilicet Theoremata & Prolemata Eucl. comprehēdunt etiam illa, quæ dicuntur esse Theonis, tanquam suas partes necessarias. Ad propositum igitur redeuntes, dicimus, quod nunquam allegantur Problemata superiora, in ostensione inferiorum, sed solum in constructione. & hoc idem accidit etiam de postulatis. quæ sit aūt uel constructio, uel ostensio declarauimus. & ita patet quō Problemata, et Theoremata distinguātur.

De Resolutione, & Compositione mathematica. Cap. Decimum.

DE resolutione vero, & compositione in Mathematicis, ita determinandum esse arbitror, quod quandocunque a primis dignitatibus descendendo ratiocinamur, donec pluribus confectis demonstratio-

nibus, id ultimo loco concludimus, quod intẽdimus, tunc nos componendo procedimus. & hac uia procedit frequenter Eucl. dico frequenter; quia quandoque deductione vtitur ad impossibile, per secundum scilicet modum hypotheticorum syllogismorum, ut dicit Proclus, & Philop. quæ deductiones etiã resolui possunt, vt patet in Logica, & ego Euclidem exponens, etiam resoluebam. Cum uero iudicium facere volumus, de huiusmodi compositiuo processu, tũc regredientes ab vltima cõclusione, per præmissas, & præmissarum præmissas, tandem ascendẽtes ad prima principia, resoluere dicimur. qua resolutione dignoscimus, an per veras, & proprias præmissas, composita prius fuerit illa conclusio. Hoc dicit Proclus pluribus in locis, in primo & secundo lib. super primo Elem. Idem asserit Auer. primo Post. idem etiam Alex. in præfatione Priorum. et idem tandem apertissime declarat Philoponus primo Post. Cap. 9. vbi primo Euclidis Problemate, pro exemplo vtens, omnem huiusmodi compositionum, & resolutionum processum ostendit. & addit tandem, quod eminentissimi habitus intellectus est, posse resoluendo cognoscere, ex quibus nam propriis præmissis, & præmissarum præmissis, recto ordine compositionis, conclusio quælibet deducta fuerit. Nos vero, vt melius hæc res appareat, quia magni ponderis est, circa idem primum problema Eucl. huius rei exemplum explicabimus. Cuius Problematis hæc est figura. Eucl. igitur in illa Problematis parte, quæ (vt dixi) ostensio nuncupatur, sic componendo

ponendo syllogismos componit. facta enim constru ctione sic statim incipit demonstrare. Quoniam A. signum, centrũ est circuli. C D B. æqualis est.

A B. ipsi. A C. Rursus, quia B. signum cẽtrum est circuli. A C E. æqualis est. A B. ipsi B C. ostensum autẽ est, quod æqualis. A C. ipsi. A B. vtraq; igitur ipsarum. B C. A C. est æqualis ipsi. A B. quæ autem sunt æqualia vni eidem, inter se sunt æqualia, æqualis ergo erit. A C. ipsi. B C. Tres igitur lineæ. A B. B C. A C. sibi inuicem sunt æquales. Hactenus ostensio. In hac ostensione, quatuor in uirtute sunt syllogismi, quos resoluẽdo cognoscemus. Cum vero iudicare prædictum processum, resoluendo volemus, retrogrado ordine procedemus. vltimus igitur syllogismus in via compositiua, erit primus in resolutiua completus. & est talis.

Omnis figura tribus rectis æqualibus contenta, est triangulus æqualitaterus.

Figura. A B C. continetur a tribus lineis æqua libus: A B. A G.

Ergo figura. A B C. est triangulus æquilaterus.

Maior patet ex diffinitione trianguli æquilateri. minor probatur sic, & erit secundus syllogismus completus.

Quæ sunt æqualia vni tertio, sunt æqualia inter se.

Sed. A C. & . B C. sunt æquales tertiæ lineæ. A B.

Ergo. A C. & . B. C. sunt inter se æquales.

Maior manifesta est, ex primo conceptu mentis. minor quo ad vtrãque partem probatur & sic insurgunt duo syllogismi. & primo quo ad primam quod scilicet. B C. sit æqualis ipsi. A B. & erit tertius syllogismus completus in ordine.

Omnes lineæ a centro circuli ad circunferentiã sunt æquales.

Sed. B C. & . A B. sunt a centro circuli. A C E. ad circunferentiam.

Ergo. B C. & A B. sunt æquales.

Maior patet ex. 15. diffinitione. Minor vero ex constructione prius facta. Altera autem pars illius minoris præcedentss syllogismi, quod scilicet. A C. sit æqualis ipsi. A B. sic probatur. & est quartus completus syllogismus in ordine.

Omnes lineæ a centro circuli ad circunferentiã, sunt æquales.

Sed. A C. & . A B. sunt a centro circuli. B C D. ad circunferentiam.

Ergo

Ergo. A C. est æqualis. A B.

Maior patet ex eadem diffinitione. 15. minor vero ex eadem constructione prius facta. & est cõpleta resolutio, quia cum ad immediata, & indemonstrabilia deuentum sit, nihil restat amplius resoluendum. ostensionem enim non constructionem resoluimus, quæ tamen constructio, eodem ordine resolui potest. Patet igitur, quid sibi velit resolutio illa, & compositio, de quibus loquuntur Interpretes, breuioribus quidem uerbis, sed eadem sententia. Videatur pro hoc Philoponus primo Post. Cap. 9. Hoc idem facere possumus in omnibus Problematibus, & Theorematibus, non solum circa eorum ostẽsiones, sed etiam circa constructiones, & expositiones, quemadmodum legentes nos hoc anno Euclidẽ, in singulis locis fecimus. Sed his omnibus præsumptis, ad certitudinem mathematicarum disciplinarum veniamus.

An certitudo mathematica, ex vi demonstrationũ potissimarum, oriri dicenda sit. Cap. Vndecimum.

AD illam redimus Auer. authoritatem, 2. Metaph. quàm a principio huius commentarioli, primis quidem verbis proposuimus inquirendam, hæc autẽ est. Mathematicas videlicet demonstrationes in primo esse ordine certitudinis.

Omnes ferè ex Latinis, vt Albertus, Egidius, Marsilius, Linconiensis etiam referente Zimarra, & tandem ferè Latini omnes, si quando in hanc authoritatem inciderunt, ex hoc dixerunt esse verã, quia demonstrationes mathematicæ sunt dantes causam, & esse, & sic potissimæ, quod idem est. quod enim est naturæ notius, illud est causa non effectus. Zimarra vero, quia videbat hoc forte non esse penitus verum, propter hoc distinxit, & quasdam mathematicas disciplinas intellexit in sua puritate, quasdam vero imperfectas vergentes ad nos. quod dum dicit praterquam quod nihil dicit, quod intelgi possit, eodem etiam se voluit, quo & superiores. fatetur enim demonstrationes mathematicas, saltẽ in sua puritate dare causam, & effectum, & ex hoc esse potisimas. Nos vero, primo istorum huiusmodi interpretationem, atque opinionem impugnabimus. dehinc causam erroris ita opinantium, assignabimus; & tandem alia ratione authoritatẽ Auer. defensabimus.

Primum igitur tenendum est, ex quatuor generibus causarum, per causam efficientem, & finalem Mathematicum demonstrare non posse. de efficiente nullus dubitat, cum Mathematicus non consyderet motum, nisi metaphoricum. demonstrare autem per metaphoras nõ debemus, teste Arist. & Auer. in Post. & in lib. de Cœlo, & de anima. De fine vero aliqui sunt conati magno labore, ostendere in Mathematicis inueniri bonum, & ideo finem. finis enim cum bono conuertitur, teste Arist. primo Eth.

Sed

Sed vanus est omnis eorum labor, quia decipiuntur in hoc, quia credunt, quod bonum ad aliquam scientiam consequi; & per causam finalem demonstrare idem sint. sed valde differunt, quoniam bonum in Mathematicis deforis aduenit. Nam vt superius loquendo de fine, mathematico, diximus, certum est, quòd scientiæ illæ vtilissimæ sunt ad alias omnes facultates, & ex seipsis etiam speculationem suauißimam poßident. & hoc est, quod intelligit Arist. 13. metaph. Cap. 3. vbi dicere videtur esse bonum in Mathematicis, necnon Simplicius in dubitatione mota circa hoc, quàm reliquit insolutam primo Phy. Nihilominus aliud est hoc dicere. & aliud, cum dicitur, quod demonstrant ex causa finali, & ideo non sequitur ex hoc, quod demonstrant ex fine, cum Arist. expresse dicat. 3. metaph. 3. non esse finem in Mathematicis, & idem asserunt etiã Alex. & Com. nec aliter dicere possunt. versantur enim mathematicæ circa quantitatem, quæ non est de potentiis actiuis. neque, si daretur facultas imaginãdi, inuenire possemus, gratia cuius, vel propter quem finem, anguli exempli gratia, coalterni in parallelis sint æquales. Concludimus igitur, quòd demonstrationes mathematicæ, non possunt dari per causam efficientem, nec finalem.

De materia autem videtur Arist. 2. Post. ponere exemplum mathematicum in hoc genere causæ, & alii etiam, vt Egidius, & Linconiensis, referente Zimarra, alia exempla ponunt, vbi ex materia, intelligibili tamen non sensibili, assignatæ sunt de-

monstrationes. materia autem intelligibilis, quantitas ipsa est, in phantasia collocata, ut declarauimus superius, de materia mathematica pertractantes. Fundātur ergo isti, qui ita dicunt sup verbis Auer. 7. metaph. 35. dicentis quòd mathematicæ quamuis abstrahāt a materia sensibili, non tamen ab intelligibili. Non defuerunt etiā, qui sequētes Auer. Sententiam primo Phy. cō. 1. dicentis Mathematicum, tantum causam formalem consyderare, tenuerunt, Mathematicum non demōstrare per materiā, siue per aliud genus causæ, nisi tantum per causam formalem. & ad eemonstrationes dictas de materia respondents, quòd nō sunt de materia, propterea quod partes omnes diffinitionis dicuntur formæ, teste Auerroe secundo Phy. 28. quamuis enim inter partes diffinitionis, alia sit imperfectior forma, quàm alia, & ultima differentia sit perfectior omnibus præcedentibus, omnes tamen sunt formæ. ita quòd qui demonstrarent hominem esse corruptibilem, ex hoc quod continet contrarias qualitates, demonstrarent ex forma imperfectiori, sed forma tamen. Verum hæ opiniones possunt simul conuenire, quia pars præcedens in diffinitione, quamuis sit forma, respectu tamen sequentis habet rationem materiæ. omne enim imperfectius respectu sui perfectioris intrinseci, teste Auer. habet rationem mvteriæ. possent etiam aliter conciliari. sed nihil ad rem.

Ad propositum ergo redeuntes, dicimus quòd seclusa etiam causa materiali, vel eo modo sumpta (vt dictum est) restat tantummodo causa formalis.

Videndum

Videndum igitur eſt, ſi in huiuſmodi genere cauſæ, Mathematicæ demonſtrationes potiſsimæ inueniuntur, quia ſi in hoc genere non inuenientur, ergo in nullo concludi poterit, vt dictum eſt. Quod autem non inueniantur etiam in hac cauſa formali, arguo primum. Omnis demonſtrationis potiſsimæ, eſt medium diffinitio, uel paſſionis, uel ſubiecti. Demõſtrationum mathematicarum, non eſt tale medium. ergo &c. Argumentum in Cameſtres. maior eſt manifeſta apud omnes. quamuis enim alii, diffinitioné ſubiecti, alii paſsionis credant eſſe medium, omnes tamen alterum horum duorum concedunt. minor vero declaratur, inducendo per omnia Theoremata Euclidis, Theodoſii, Archimedis, & aliorum. exempli gratia, ſi Theorema millies allegatum, 32. primi Elem. perpendatur, cognoſcetur quòd angulus extrinſecus, qui ponitur ibi medium, ad declarandam paſsionem, quæ eſt habere tres, de triangulo, nõ eſt diffinitio, neq; trianguli (vt patet) nec paſsionis. tam enim triangulus, quàm habere tres, non indiget in ſui diffinitione angulo extrinſeco, quo non exiſtente, etiam eſt triangulus, & habet tres. Idem patebit in omnibus ferè aliis Eucl. Theorematibus & Problematibus. & ſic patet minor, & ex conſequenti concluſio noſtra.

Præterea, omnis demonſtratio potiſſima, mediũ habet, quod eſt cauſa immediata, ipſius effectus, id eſt paſsionis. Sed nulla demonſtratio mathematica reperitur talis, ergo &c. Maior ex hoc eſt euidens, quia dicit Ariſt. 2. Poſt. quod quamuis cu-

iuspiam effectus. verbi gratia. fluxus foliorum in arboribus, plures poßint esse causæ, latifolium scilicet, & congelatio humidi, vna tamen sola erit propria, & immediata, & conuertibilis, congelatio scilicet. Minor vero probatur, propterea quòd paßiones mathematicæ non possunt fluere ex causa extrinseca, vt paulo superius declarauimus. Ex forma vero (materiam enim iam exclusimus) quomodo dependebunt, si in quantitate non est actio, nec actionis ratio, vt inferius declarabimus? Et ideo nullus est, qui dicere possit, quomodo in ratione, & forma trianguli, sit hoc, quod angulus extrinsecus, sit maior quolibet opposito interiore, quod quidem tanquam paßio probatur ab Eucl. prop. 17. primi libri. ergo &c.

Tertio ratiocinari possumus. paßionis in subiecto, vnum tantum immediatum, & verum debet esse medium, ex quo conficiatur demonstratio potissima, sed passiones mathematicæ non habent talia vnica immediata media. ergo &c. maior patet, quia medium est causa, ergo vnicum verum mediũ, quia vnica est propria vniuscuiusque causa teste Arist. 2. de generatione, & 2. Phy. Minor ex hoc probatur, quòd passiones mathematicæ nullo prioritatis ordine, in subiectis reperiuntur. verus enim illarum ordo, ex hoc procedit, quòd fluunt ex subiecto, & eius forma. quia cum primum datur huiusmodi fluxus, datur etiam ordo prioritatis naturæ, quia vnum inquantum vnum, non potest immediate producere nisi vnum, vt paßim habetur apud Arist. Sed paßiones mathematicæ non possunt habere

bere

here talem ordinem vel processum, siue fluxum a subiecto, quia quantitas non est de principiis actiuis, teste Auer. 4. Physi. cō. 84. Et quòd hoc sit verum, videmus quòd Mathematici easdem paßiones de eisdem subiectis, variis assumptis mediis, demonstrant. aliter enim triangulum habere tres ostendit Theon, vel Eucl. aliter Campanus, & aliter etiam Proclus, qui hoc ipsum quod ego dico, animaduertit. & demonstratio, quam facit Proclus de habere tres, uidetur esse ex intimiori medio, quàm demonstratio Theonis. non enim accipit quiddam extrinsecum, sed ex perpendiculari intrinseca ostēdit propositum. Themistius etiam. 2. Phy. 89. manifeste affirmat quod eadem conclusio in Mathematicis potest demonstrare per plures, & diuersas præmissas. Simplicius etiam hoc idem promit. 2. Phy. Cap. vltimo secundum diuisionem Auerrois.

Siquis autem diceret, quod quamuis plures eiusdem paßionis demonstrationes esse poßint, vna tamen erit sola potißima, per medium immediatum. responderi potest, quòd hoc est falsum, quia Proclus aperte asserit, diuersas æquo modo perfectas, posse fieri in Mathematicis, paßionum demonstrationes. Deinde habemus Platonem, qui referente Philopono primo Post. auditoribus suis, aliquod semper demonstrandum Problema proponebat. Eos autem quamuis diuersimode id demonstrarent, quia tamē demonstrabant, æquæ laudabat, sicut fecit de inuentione duarum mediarum proportionalium, pro duplatione Cubi. Sciebat igitur Plato, quòd natura

mathematicarum facultatum, eiusmodi erat, ut varie possent illarum passiones demonstrari.

Quamuis tamen diuersimode (ut dixi) poßint demonstrari passiones mathematicæ, uidetur tamē, sicut innuit Proclus, super 32. primi, dicendū, quòd illa ex omnibus demonstrationibus eiusdem passionis, erit laudabilior, quæ breuiori tramite, & per pauciores syllogismos, concluserit intentum. Quod quamuis, aliquam differentiam arguat illarum, tamen, cum non sit specifica differentia, nil prohibet quin, quo ad neceßitatem ipsius medii, æquales dici poßint, hoc est omnes ex neceßitate vltima, concludentes.

Sed quia, tota hæc res, pro ostēsione minoris præmißæ prædicti argumenti, uidetur ex hoc pendere quòd quantitas non sit de potentiis actiuis, hoc igitur magis ad viuum secandam est. Dico igitur, quòd, cum omnis actio sit ratione formæ introductæ in prima materia, quia materia prima quatenus talis, nihil agit, sequitur, quod ad hoc, vt aliquòd subiectum agat, necesse est vt forma præditum sit substantiali, ad quam formam, quia dans illam teste Auer. 3. Cœli, dat omnia ad eam consequentia, sequuntur statim illa accidentia, quæ sibi conueniūt, quibus omnibus mediantibus, a subiecto ipso, actiones ipsæ emanabūt. Qualibet ergo forma substantialis, sibi suas passiones ascribit, & illas quodam naturæ ordine nobis nimis sæpe ignotas. quicunque gitur in natura rerum eruditus, vltimam illam differentiā, quæ solo actu est, ut dicit Arist. 7. Metaph.

3. seu

3. seu propriam formam substantialẽ alicuius subiecti, cognouerit, hac ad concludendas passiones uti poterit, quia (ut dixi) certo ordine a formis passiones fluunt, & in subiecto reperiuntur. uerbi gratia, cũ videam ex inductione homines tantum omnes ridere posse, dico hanc esse hominis paßionem, quæ quoniam vltimam hominis differentiam sequitur, si illa differentia nota erit, eadem ad demonstrationem huius passionis, mediante tamen diffinitione passionis, vsus fuero. Cum ergo ita se res habeat, quantitas vero imperfectißima omnium accidentium sit; quippe quæ sola inter omnia accidentia, non habita formæ ratione, materiam ipsam ab æterno insequitur, cuius est passio, teste Auer. de sub. orb. & primo Phy. 63. & in Epit. Metaph. sequitur ex hoc quod nulla actionis ratio quantitati ascribi poterit. Quamuis enim quantitas, si termino quodam illã constringimus, id ex formæ natura sortiatur, quia aliæ rerum formæ, alios quantitatis terminos sibi uendicant, tamen secluso omni termino, nulli addicta est formæ substantiali. Et iccirco dicit Proclus, sup. 1. Elem. pagina. 28. quòd materia, ut materia potest augeri in infinitum, sed impeditur a formis ipsis. & ideo Arist. 3. Phy. negat infinitum in addi tione continui. quia est iræ ad formã, quæ est causa firmitatis, materia uero infinitatis, quod ideo accidit, quia quantitas est illi coæterna, interminata tamen, ac prior natura est omni forma substantiali, non enim ponimus illam formam chimericam, quã uocant formam corporeitatis de prædic. substantiæ,

nec genericam, nec ſpecificam, nec corpus illud metaphyſicum, quod poſuit Albertus, imitatus Auicennam. nullus autem ex Græcis poſuit, neque etiã Auer. ut poteſt videri pluribus in locis, & præcipue in Epit. Metaph. forma igitur corporeitatis apud Peripateticos legitimos, eſt in materia prima quantitas interminata, quam materiam hoc pacto conſyderatam, ante omnem formam ſubſtantialem appellat Ammonius ſubiectum ἄποιον. *in prædic. in Cap. de ſubſtantia. Quantitas igitur non poteſt eſſe ratio agendi.*

Qui autem ſophiſtice arguunt, quod ex hoc qđ decem homines trahunt nauim, octo non trahunt, uidetur quòd numerus illius actionis ſit cauſa, & ex hoc qđ in mucronis cuſpide ſi angulus acutus erit, ferit maxime, ſi obtuſus, non ferit, uidetur fatendum angulos agere, & alia id genus, ita manifeſte ratiocinando decipiunt, uel decipiuntur, vt reſponſione digni non ſint. Quantitas ergo cum ſit imperfectiſſimum accidens, nullamque ſibi actuatã aſcribat materiam, ſed informem illam ſequatur, inter actiuas potentias, ſiue inter rationes agendi, non cõnumerabitur. Cõcluditur ergo ex hoc, diuerſis quidem mediis eaſdem paſſiones mathematicas poſſe de ſuis ſubiectis demonſtrari. & ſic patet minor ultimi argumenti, ergo &c. Poſſent etiam ex Simpl. hæc aliá afferri ratio. dicit enim Simpl. unum mirabile. 2. Phy. 89. uidelicet quòd, hoc prædicatum habere tres angulos duobus rectis æquales, non primo conuertitur cum triangulo rectilineo. quia quãuis

omnis

omnis triangulus habet tres, non tamen omne habens tres est triangulus. nam figura quædam est quadrilatera quæ illos habet. Ego diu cogitaui quomodo hoc possit esse verum, nec potui intellectu illud assequi, ita quòd iurarem id esse falsum. non enim potest Simpl. intelligere figuras ibi curuilineas, commisisset enim fallaciam in primo modo, per ambiguum scilicet. Sed quomodo id tandem possit esse verum videat Simplicius. Satis nunc nobis sit, quòd stando saltem in hac sententia Simpl. potest sic argui in re nostra. In omni demonstratione potissima, debet maior extremitas cum minore conuerti, cum eius sit passio. Sed in Mathematicis nō est sic. ergo &c. Maior patet. & minor apparet vera ex hac positione Simplicii, quam modo dixi.

Plures etiam possem afferre rationes concludentes demonstrationes mathematicas, non esse potissimas. Sed hæc sufficiant, præsertim cum authoritates habeamus mirabiles. Et primo Proclum virū illustrem in Mathematicis. Proclus enim super primo Elem. pagina. 21. dicit plura Elementa, idest plures Propositiones Eucl. posse esse sibi inuicem Elementa, quòd profectò non esset, si per veras causas demonstrarent, nihil enim sui ipsius potest esse causa, & vnius rei tantum est vna diffinitio, teste Arist. 6. Top. Cap. 3. Addit etiam non omnia Eucl. Theoremata, quasi per catenam, sibi ipsis semper ordine quodam inseruire, quia nimis arduum esset ne dicam impossibile illum ordinem inuenire. & ideo (dicit ipse) diuersi diuersimode idem demon-

ſtrant, non alius alio melius, niſi quia forte breuius. Dicit etiam pagina. 17. quòd Geometria vtitur omnibus Dialecticæ inſtrumentis. Alibi vero, deducere frequenter aſſerit, ad impoßibile, quæ deductio eſt ponenda ſub demonſtratione ſigni, teſte Auer. primo Cœli. 91. Pagina vero. 57. inquit Proclus, Geometrarum rationes habere vim, & neceſſitatē ex ſubiecta materia, non autem ex natura demonſtrationis. Quid clarius? Pagina autem 10. dicit non omnes demonſtrationes mathematicas habere eandem certitudinem. Præterea pagina. 56. ponit hæc uerba apertißima, & manifeſta. τήν γε μὴν αἰτίαν, καὶ τὸ διότι πολλοῖς μὲν ἔδοξεν ἡ γεωμετρία μὴ θεωρεῖν. καὶ ταύτης ἐστὶ ὁ Ἀμφίνομος τῆς δόξης Ἀριστοτέλους κατάρξαντος. Quid amplius quærimus pro hac ſententia? pręſertim cū Ariſt. in Eth. et Euſtr. ibidē, aſſignātes cauſam, cur Mathematicæ facilem, & manifeſtū darent aditum, etiam & pueris, id non ex demonſtrationis ui, ſed ex ſubiecta materia declarauerunt. Sed hæc in præſentiarum ſufficiant, ad oſtendendum non poſſe in Mathematicis demonſtrationes potiſſimas, dantes cauſas immediatas, reperiri.

Quæ

Quæ tandem sit vera causa, cur mathematicæ disciplinæ, in primo gradu certitudinis, ab Auer. positæ fuerint.
Cap. XII.

Restat modo, vt adhuc pendentem sententiam Auer. de primo ordine certitudinis, non relinquamus. Hanc ergo sententiam, nos, non solum huius summi viri authoritate ducti; sed veritate ipsa persuasi, veram esse existimamus. Concedimus igitur mathematicis disciplinis, primum ordinem certitudinis, sed causam huius ordinis, esse a Latinis recte aßignatã negamus. Quæ igitur erit vra causa huius certitudinis? illa profecto, quam ponit Aristo. 6. Eth, & 7. Metaph. & quam Græci Authores corroborarunt, & confirmarunt. Quærens ergo Aristo. in Eth. cur pueri, prudentes, sapientes, aut naturales fieri non possunt, Mathematici vero possunt, statim assignat causam, quia scilicet Mathematicæ sunt ex ab extractione, aliarum vero facultatum principia per experientiam assumuntur. pueri autem non sunt expertes, ad abstrahendum vero maxime sunt idonei. Hæc sunt verba Aristo. ualde prægnantia. Cum igitur principia naturalia, resq; ipsæ naturales, & etiam Metaphysi. ex effectibus, longa experientia per sensum perceptis cognoscan-

tur, hoc autem longo tempore indiget, maximoque labore, & aßidua obseruatione, nil mirum si pueris aditum negant, quippe qui ob ætatem experti esse non possunt. Res autem mathematicæ, cum ex abstractione sint, seipsas penitus, & medullitus sensui nostro præbent, seque totas patefaciunt. nec solum paßiones suas, sed subiecta etiã, ipsorumque formas, sensui nostro manifestissimas tradunt, cum hæc omnia quantitates sint. quantitas vero, est omnium sensatorum sensatißimum (vt clarum est) & ego etiam ostendam. Res vero naturales, quamuis operationes sensui nostro offerant, differentias tamen vltimas, hoc est formas ipsas, ac substantias, a quibus passiones, & tandem actiones fluunt occultißime in profundo, & obscuro naturæ sinu, immersas habent, nec uix longa, & aßidua effectuum obseruatione, & experientia, aliquantisper intellectui nostro, elucescunt. Patet igitur ex dictis Arist. causa certitudinis mathematicæ. Hoc idem sentit Simplicius, qui primo de Anima. 11. dicit causam certitudinis mathematicarum esse, quia versantur circa quantum. quãtitates enim vt dicit ipse, sunt res sensatæ, & causas sensatas habent, & ideo nobis notas. Hoc idem Arist. confirmat. 7. Metaph. 37. dicens quòd ideo naturalia non possunt abstrahi, sicut mathematicalia, quia habent determinatam materiam, tali, ac tali forma actuatam, & limitatam. quam limitationem sine longo usu, & obseruatione, cognoscere non possumus. Ergo res mathematicæ, cum abstrahibiles sint, ut diximus, limitatas mate-

rias

rias non sibi uendicant. Circulus enim neque aurũ, neque lignum, neque aliquid aliud determinatum sibi ascribit. Cum igitur abstractionis facilitas, ex maiori, uel minori ad materiam determinatione, et limitatione oriatur, sequitur quòd res illæ, quæ ad nullam materiam in actu, determinantur, sed cum denudata materia, coæternæ sunt, abstrahibiles erũt maxime, & iccirco faciles cognitu, certæ, ac manifestæ. Quantitas igitur, quia sensibile commune est, nullique materiæ limitatæ addicitur, iccirco nihil habet arcani, seque totam nobis explicat & manifestat.

Siquis autem diceret, quòd naturalia etiam illa accidentia, sensibilia, sunt propria, & ideo propriorem, & apertiorem sensationem faciunt.

Respondebo quòd ex hoc argumento, tantum sequitur accidentia ista, quo ad esse manifestari, sed non quo ad causas, quæ in substantiis rerum occultissimæ iacent.

Si uero adhuc replicaretur, quòd motus etiã est sensibile quoddam commune, sicut magnitudo. habet autem motus suas passiones, & suas causas, ut patet. 5. & 6. Phy. ergo ita erit certa de motu scientia, naturalis scilicet, sicut scientia de quantitate, quæ Mathematica est.

Ad hoc respondere possumus, quòd si motum cõsyderabimus, in communi, abstractũ a materia quatenus continuum quoddam est, sicut consyderat de illo Aristo 6. Phy. tunc consyderatio erit mathematica, & nihil contra nos, si autem quatenus uel est

motus in corpore cœlesti, vel in animali, uel aliò quouis modo limitato, tunc cum oriatur, & fluat ex principiis propriis, & materiam sibi propriam limitet, cognitionem reddet arduam, & difficilem. Concluditur igitur ex Arist. & eius antiquis interpretibus, non absque causa, mathematicas disciplinas esse certas, non vi demonstrationis, sed ex subiecti ipsius ratione. Quod idem asseuerat Proclus in. 1. Elem. pagina. 57. vbi habet hæc legitima uerba: πανταχοῦ, γὰρ τὸ ἀναγκαῖον, ἔχουσι οἱ γεομετρικοὶ λόγοι διὰ τὴν ὑποκειμένην ὕλην. Quid apertius desiderandum in hac materia? apertius tamen Arist. ipse assignat causam certitudinis mathematicæ, ex hoc scilicet, quia non est ibi limitata materia, quæ est causa, certitudinis, & scientiæ destructiua. 2. enim Meta. habet hæc uerba. ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν οὐκ ἐν ἅπασι ἀπαιτητέον. ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὕλην. Quantitas igitur ob imperfectionem suam, cum coæterna sit primæ materiæ, & nulli limitato subiecto addicta sit, ex consequenti, ab omni materia, facillime abstrahitur, & ita certitudinem ex subiecto sensibus familiari, & domestico mathematicæ scientiæ sortitæ sunt.

Et si forte mirabitur aliquis vnde sit, quòd quantitas, quæ paßio est primæ materiæ, & cum eadem ab æterno cõnexa, facillime abstrahatur a materia, ita quòd in sui diffinitione, subiecta mathematica, materiam ipsam pro vehiculo non admittant, intellectus uero, qui sua natura abstractus est, sine sensibili materia non poßit declarari, nec diffiniri. uidetur

tur enim quòd deberet oppositum contingere.

Huic admirationi facillime mederi possumus, dicentes, quod hoc ex imperfectione quantitatis contingit. res enim quanto perfectior est, tanto magis limitatam & organizatam postulat materiam. Intellectus igitur, tanquam forma, & illa nobilis, longè quantitate perfectior, limitatiorem, & determinatiorem postulat materiam, & ideo sine illa declarari non potest. Quantitas autem quia non hanc sibi ascribit materiam, magis quam aliam, sed nulla limitata dispositione materiæ indiget, nil mirum si abstrahibilis est ualde. & iccirco certiorem, & sensatiorem generat cognitionem.

PERORATIO.

SEd iam forte nimis multa dicta sunt. Concludentes igitur intentionem nostram, affirmamus esse maxime peripateticum, & ad mentem Aristotelis, mathematicas disciplinas esse in primo ordine certitudinis, non ratione demonstrationum potißimarum, quæ in illis exactæ materiæ, circa quam versantur huiusmodi disciplinæ. & hoc erat quod ab initio huius commentarii, primaria intentione, proposuimus declarandum.

Reliqua multa, quæ dici adhuc possunt in hãc sensentiã, relinquo perspicatioribus pertractãda ingeniis eorũ, qui hæc nostra legerint. Satis. n. est mihi, ꝙ ego primus (quod quidẽ sciam) hac tẽpestate hanc ueritatẽ olfecerim, et illius aliis doctoribus ansam dederim.

FINIS.

[illegible] la [illegible] et [illegible] pieno [illegible]
[illegible] le [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] ad [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] tutti [illegible]
gloria, [illegible] in [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

